

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

Pedagogická fakulta

Ústav pedagogiky a sociálních studií

MARKÉTA ZIGOVÁ

V. ročník – prezenční studium

Obor: Učitelství sociálních a zdravotních předmětů
pro střední odborné školy

Výroční zvyky na Valašsku očima různých generací

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Dagmar Pítnerová Ph.D.

Olomouc 2011

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci „Výroční zvyky na Valašsku očima různých generací“ vypracovala samostatně a použila jsem jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 28. 3. 2011

.....

podpis

Děkuji především Mgr. Dagmar Pitnerové Ph.D. za odborné vedení práce, za její čas a cenné rady, které mi při vypracovávání této práce poskytla.

Také děkuji všem, kteří se zúčastnili mého výzkumného šetření, za jejich ochotu a čas, který mi věnovali.

„... radost, klid, melancholie, vzpomínky ...“

J. K.

Obsah

ÚVOD.....	6
CÍLE PRÁCE.....	8
1 ZÁKLADNÍ POJMY	10
1.1 Definice pojmů	10
1.2 Lidové umění.....	12
1.3 Valašsko	13
2 ZIMNÍ SLAVNOSTI – VÁNOCE.....	15
2.1 Advent (adventus = příchod).....	16
2.2 Štědrý den (24. prosinec).....	23
2.3 Den Božího narození (25. prosinec).....	29
2.4 Den sv. Štěpána (26. prosinec).....	30
2.5 Symboly Vánoc a jejich význam.....	33
3 VELIKONOCE	36
3.1 Masopust	37
3.2 Půst – postní období.....	38
3.3 Velikonoční svátky.....	44
3.4 Symboly Velikonoc a jejich význam	52
4 VÝZKUM.....	59
4.1 Cíle a předpoklady výzkumného šetření.....	59
4.2 Organizace výzkumu a charakteristika cílové skupiny.....	60
4.3 Metodologie.....	63
4.4 Vlastní výzkum.....	65
4.5 Interpretace výsledků.....	94
4.6 Výzkumné závěry.....	97
ZÁVĚR.....	98
SEZNAM ODBORNÉ A POUŽITÉ LITERATURY	99
SEZNAM PŘÍLOH	103

ÚVOD

Každá nová generace mění svět a tento změněný svět zase utváří další generaci. Lidským životem se vinou krátká či delší zastavení v čase – svátky, obřady, tradiční zvyky. Čas, ten neúprosný běžec bere s sebou mnohé do zapomnění. Zanikne důvod, zanikne i zvyk a s ním půvabné výtvary lidového umění, symboliky a citu, doklady odvěkého spojení člověka s přírodou. Čas a lidské generace přetvářejí některé svátky tak, že se dnes už se jen dohadujeme o jejich původním smyslu a podobě.¹

Vánoce jsou snad nejoblíbenější svátky v roce. Jejich atmosféra prostoupí celý svět, výzdoba krásí ulice i domy, lidé shánějí dárky, přejí si Šťastné a veselé,... ale zastavíme li se uprostřed předvánoční doby, budeme li tiše pozorovat a naslouchat okolí, tak neuvidíme pouze krásu a neuslyšíme jen zvuk koled, čím dál častěji také uvidíme únavu, nechuť, hněv a zklamání.

„Registrujeme kouzlo, stres i pokrytectví Vánoc. Uniká nám to, o co tu běží doopravdy? V čem je bytostné jádro Vánoc? Podle anglického spisovatele C. S. Lewise si o Vánocích připomínáme „ústřední událost v dějinách Země, právě to, co je vůbec nejpodstatnější“²

Za touto podstatou každý spatřuje něco jiného, je to snad láska, rodinné pouto a teplo domova? U mnohých lidí v mém okolí však pozoruji, že pro ně je podstatou spíše volno, přemíra jídla, dárky. Přivádí mne to na otázku, kde viděli tuto podstatu naši předkové a jak tyto svátky prožívali.

Druhými nejvýznamnějšími svátky v roce jsou Velikonoce. Velikonoční svátky se v naší rodině téměř neslaví. Přála bych si však, aby moje budoucí děti měly tyto svátky rády, aby dodržovaly jejich tradice a chápaly jejich pohanskou podstatu. Abych toto přání mohla uskutečnit, musím sama znát jejich původ, průběh v minulosti, význam jejich tradic.

Proto jsem se rozhodla napsat diplomovou práci na téma těchto zvyků, která mi zodpoví mé otázky a možná bude i inspirací pro případné čtenáře, aby se zamysleli nad těmito svátky, jejich pravou podstatou a dodala jim inspiraci k jinému přístupu.

¹ Srov: HERYNEK, P. *České Vánoce*, 1. vyd. Praha: Grada, 2005, s. 9.

² GUMBEL, N. *Why Christmas?*, 1. vyd. Eastbourn: Kingsway Publications, 1995, s. 3.

Oblast Valaška jsem zvolila z důvodu malebnosti této krajiny a bohaté historie lidového umění. Rovněž z lásky k Rožnovskému „živému muzeu“ Skanzen, kde můžeme nasát atmosféru života Valašských předků a získat mnohé informace o jejich životě.

V teoretické části přiblížím původ vánočních a velikonočních svátků, jejich průběh a pojetí v historii, vysvětlím význam jednotlivých symbolů.

Praktická část je založena na zpracování informací ze dvou zdrojů. Prvním zdrojem je dotazníkové šetření, kterému jsem podrobila tři předem stanované věkové kategorie. Druhým zdrojem informací jsou rozhovory se zástupci jednotlivých kategorií.

CÍLE PRÁCE

Cíle své diplomové práce jsem pro větší přehlednost rozdělila do dvou skupin. První skupinou jsou cíle teoretické části a druhou jsou cíle praktické části.

Teoretická část

Hlavním cílem mé práce je analyzovat původní význam vánočních a velikonočních zvyků.

Dílčí cíle

1. Přiblížit průběh těchto zvyků v historii na Valašsku.
2. Popsat význam tradic, které se k těmto zvykům vážou.
3. Vysvětlit původ základních symbolů těchto svátků.

Praktická část

1. Zjistit názory různých generací na vybrané výroční zvyky.
2. Porovnat, jak se liší množství dodržovaných tradic týkajících se Vánočních a Velikonočních svátků, z pohledu obyvatel vesnic a měst.
3. Zjistit povědomí respondentů o původu vybraných tradic.
4. Zjistit, jak a čím se liší dodržování vánočních a velikonočních zvyků u různých věkových kategorií.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ZÁKLADNÍ POJMY

1.1 Definice pojmů

Rituál

Slovník cizích slov uvádí následovně. „*slavnostní zvyk, zvyklost, obřad*“³

Rituál označuje ustálený způsob chování, rovněž lze tímto pojmem označit druh obřadu, který představuje historicky vzniklou formu složitého symbolického chování, zahrnující aktivity včetně řeči, vyjadřující určité sociální a kulturní vztahy.⁴

„*Označení výrazného individ. nebo kolekt. způsobu chování, který je standardizován, tj. založen na vnucených nebo tradičních pravidlech, vystupuje jako posvátný obyčej.*“⁵

Zvyk

Termín je užíván v několika významech, slouží k označení návyku, dynamického stereotypu, sociálních zvyklosti. Zahrnuje rovněž mravy, obyčeje a chování. Zdrojem vzniku může být nápodoba, asociace i logická úvaha, jako převzatý stereotyp, postoj, předsudek, pověra, víra atp. Důležité však je dlouhodobější opakování stejného chování v přibližně stejné situaci.⁶

Tradice

Pojem nalezneme ve slovníku cizích slov. „*Souhrn společenských, kulturních aj. ustálených zvyků, obyčejů, pravidel ap. zachovávaných pokoleními, názorů a myšlenek přenášených z generace na generaci; ustálený, zprav. Zděděný zvyk, způsob, zvyklost: rodinná t.*“⁷

„*Sociální proces, jímž jsou kontinuálně předávány z generace na generaci duchovní hodnoty, hodnotové postoje, zvyky, obyčeje a jiné složky kulturního dědictví včetně sociálních norem, předsudků, stereotypů a vzorů chování v představě, že předávané je generacemi „prověřené“, „přiměřené“, „kulturní“ atp.*“⁸

³ KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov*, 2. vyd. Praha: Academia, 2007, S. 701.

⁴ Srov: *Malá československá encyklopedie*, V. svazek. 1. vyd. Praha: Akademie, 1987 s. 343.

⁵ PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*, SV2, 1 vyd. Praha: Karolium, 1996 s. 853.

⁶ Srov: GEIST, B. *Sociologický slovník*. I. Svazek. Praha: Victoria publishing, s. 569.

⁷ KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov*, 2. vyd. Praha: Academia, 2007, s. 811.

⁸ GEIST, B. *Sociologický slovník*. I. Svazek. Praha: Victoria publishing, s. 513.

„Tradice, zejména v historicky předešlých obdobích, byla zdrojem kontinuity, stability a úctyhodnosti, důležitým integračním a kohezivním faktorem, díky jemuž dokázala řada společenských útvarů překonat kritická a krizová období a zachovat svou identitu.“⁹

Obyčej

„Komplexnější vzorec chování, který se vytváří opakováním určitých činností v určitých soc. situacích ve skupině a dlouhodobějším kontinuálním trváním, většinou v lokální komunitě. O. jsou aktivity, které jsou přijímány a vykonávány jako samozřejmost nejsou podrobovány opakovanému rozhodování a vážení účelu. Akceptování místních o. bývá vnímáno jako důležitý indikátor identifikace daným společenstvím.“⁷

Výroční zvyky

„Na příklad ve výročních obyčejích, vzniklých namnoze z pohanských obřadů, udrželo se při všech překrývkách i v dnešních redukcích mnoho účinnosti proto, že v nich bylo dokonalé skloubení životních zájmů s přírodními představami. Dále je patrné, že jejich vlastní náplň nespočívala v téměř církevní obřadnosti, která byla jen vnější slupkou pro obsah významu právě organizačního, že však především měly zajistit hospodářský zdar člověka. Teprve když starý obřad přestal v době pokročilejšího hospodaření plnit tuto zabezpečovací funkci a když se necítil již významový obsah původního obřadu, měnily se závazné obřady v obyčeje, sice ještě obecně zachovávané, ale ztrácejí pozvolna již charakter nezbytnosti. Z původního obřadu dochovávala se často pouze forma, naplňována postupem času jiným obsahem.“¹⁰

„Kontakty s blízkými lidmi v rodině nabývají kvality a významu při společných činnostech, ať je to povídání, hra, nebo společná práce. K zvláště cenným okamžikům společného rodinného pobývání patří oslavy narozenin, Vánoc a Velikonoc. Děti vyjadřují radost z toho, že jsou všichni pohromadě, i proto, že prožívají silněji city vzájemné lásky a rodičovské péče.“¹¹

⁹ GEIST, B. *Sociologický slovník*. I. Svazek. Praha: Victoria publishing, s. 513.

¹⁰ VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 48.

¹¹ SCHAUEROVÁ, A. *Kde jsme doma. Mentální prezentace domova jako výraz kulturního vědomí dětí z folklórních souborů*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, s. 19.

1.2 Lidové umění

„Lidovými mohou být především ony jevy, které obsahem a formou koření v příslušném kolektivu, žijícím v kontaktu s tradicemi, a kde jejich tvůrci jsou zároveň jejich nositeli.“¹²

Lidové umění rostlo z vnitřní potřeby, která mu vtiskovala neobyčejnou důkladnost a ta je podstatou jeho uměleckosti. Velké umění nevznikne, pokud bude odtrženo od života.¹³

„Lidová obřadnost – tradice, zvyky a rituály člověka provázejí od pradávna. Byly silným prostředkem ke stmelování rodiny, obce i celého národa.“¹⁴

Jedním z nejzákladnějších znaků lidové kultury je její reakčnost, obsahovost, také optimismus. Pomáhala lidu v boji za ovládnutí přírody a vlastní osvobození. Dalším důležitým znakem je demokratičnost formy, bezprostřednost, i úsilí o jasné a srozumitelné ztvárnění vztahů. Lidové tedy znamená typické a nepostradatelné pro lid a nesoucí pečeť lidového realismu, optimismus.¹⁵

„O lidových tradicích se říká, že spojují člověka s rodným krajem, tak jako kořeny spojují strom s půdou, která mu dává sílu k životu. O lidové písni se zase často říká, že je studánkou živé vody. Kdo se jednou zastavil u stromu a všiml si, jak zatíná své kořeny do kousku země, která se mu stala osudem, a kdo jednou nabral do dlaní pramenité vody a pil ji dlouhými a chladivými doušky, ví, že to nejsou jen prázdné fráze.“¹⁶

¹² VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 14.

¹³ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 11.

¹⁴ ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2009, s. 7.

¹⁵ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 13.

¹⁶ PAVLIŠTÍK, K. - PEŠATOVÁ, K. *Šťastikování*. 1. vyd. Zlín: Kašava, 2008, s. 34.

1.3 Valašsko

„Turisticky významný region „Beskyd – Valašsko“ tvoří pohoří Moravskoslezské Beskydy, Vsetínské vrchy, Javorníky a Podbeskydská pahorkatina. V roce 1973 byla velká část tohoto regionu vyhlášena chráněnou krajinnou oblastí a dnes je svou rozlohou 1166 km² největší v České republice. Celý kraj skrývá četné možnosti k provozování letních a zimních sportů. Pochlubit se může nebývalou koncentrací architektonických památek, včetně sakrálních lidových staveb.“¹⁷

„Tento region, nazvaný podle pastevců ovcí (valachů) Valašsko, byl osídlen ve 12. století. Spojením kultury horských pastevců a zemědělců, kteří se usadili v údolích, vznikla velmi osobitá kultura, zachovala se působivá lidová architektura dřevěných staveb a dodnes se uchovává silná folklórní tradice.“ ... „Valašsko má bohatou historii a množství cenných kulturních památek. Skanzen v Rožnově pod Radhoštěm představuje unikátní centrum lidového stavitelství, uchovávající originální dřevěné stavby až z 18. století. Tato kulturně-přírodní památka, jejíž návštěvnost je srovnatelná s návštěvností Pražského hradu, umožňuje v koncepci "živého muzea" předvádět tradiční řemesla, pěstovat původní plodiny i chovat tradičním způsobem dobytek.“¹⁸

František Bartoš zavedl pojem Valašské nářečí, není to pojem lingvistický, ale spíše národopisný. Běžný občan je však na tento pojem zvyklý. Valašské nářečí je jeden z nejarchaičtějších útvarů našeho národního jazyka. Dodnes obsahuje prvky, které znala stará čeština v 15., 14. stol., i dříve.¹⁹

„Valašsko bylo velice chudé a obyvatelé neměli peněz nazbyt. Proto jedli velice skromně. Zbytečně se neutrácelo, obracel se každý penízek a využilo se všechno, co dalo hospodářství, les i sousedé. Díky prodeji nadbytečných produktů a žádaných výrobků, jako byly koberečky, plátno, vyšívané textilie či hrnčířské zboží, si mohli dopřát o svátcích nákladnější pokrmy z masa a podle tradice být i trochu marnotratní a dopřát si všeho, čeho se v běžném roce nedostávalo. Tuto situaci si dnes už nikdo ani na Valašsku neumí představit. Současnost zapomíná na pokoru a vděčnost, což je to hlavní, co bychom měli našim předkům závidět.“²⁰

¹⁷ *Průvodce Beskydy - Valašsko*, Nový Jičín: Regionální agentura cestovního ruchu, 2004, s. 3.

¹⁸ Beskydy – Valašsko. [on line]. [cit. 25. 01. 2011]. Dostupné na internetu <<http://beskydy-valassko.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=104800&lng=&menu>>.

¹⁹ Srov: VRÁŽELOVÁ, L. *Moudrost starých Valachů*. 1. vyd. Vsetín: Malina, 2005, s. 354.

²⁰ KOTRBA, M. *Valašská kuchařka*. 1. vyd. České Budějovice: DONA, 2008, s. 4.

Valašský kroj

Na Valašsku se stejně jako v jiných horských územích uchovalo tradiční zpracování plátna po dlouhé generace. Proto mají tyto horské oblasti společné znaky. Používalo se lněné i konopné plátno, sukno a ovčí kůže. U žen byl typický rubáč s opléčkem (pozn. spodní košilka s pevnou částí obepínající poprsí), košilka s límečkem a jednoduchou výšivkou. Sukně se skládala ze dvou volných zástěr, z nichž se jedna váže zepředu a druhá zezadu, takže obepínají tělo. Muži i ženy si většinou obouvali soukenné papuče nebo střevíce, krpce doma vyrobené, silné vlněné ponožky nebo punčochy a plátěné pokrývky hlavy. Zvláště zajímavé byly plachty, které halily horní polovinu těla žen proti chladu, větru, ale i při obřadních příležitostech. Muži si oblékali košile, kalhoty z ovčí vlny, bílé haleny a zelené, hnědé či modré kabát.²¹

Jeden z nejpozoruhodnějších projevů lidového umění jsou bezesporu valašské výšivky. Nejstarší dochované výšivky jsou ze XVII. století na lněných pokrývkách.²²

Typické čepce z 19. století měly základ z tmavomodré síťované nebo pletené plochy, zdobenou bílou výšivkou s geometrickými a rostlinnými ornamenty. Tyto čepce pevně obepínaly hlavu.²³

SHRNUTÍ

Seznámili jsme se s pojmy zvyk, obyčej, rituál, tradice, výroční zvyk, charakterizovali jsme Valašsko, jeho odíváním i druhem zemědělské činnosti. Za zamyšlení stojí překrývání významů pojmu zvyk, obyčej, rituál, tradice.

²¹ KOVÁŘŮ, V. *Lidový kroj na Valašsku*. Ostrava[s. n.], 1982 s. 20.

²² Srov: KOVÁŘŮ, V. *Lidový kroj na Valašsku*. S. 52.

²³ STAŇKOVÁ, J. *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1987, s. 112.

2 ZIMNÍ SLAVNOSTI – VÁNOCE

Vánoce byly nejtajemnější a nejslavnější svátky, v tu dobu konala se největší přeměna ve vesmíru. Předkové věřili, že staré slunce o vánocích dokonávalo a nové se rodilo.²⁴

„O vánocích slavili pohanští předkové naši zimní slunovrat. Oslavovali totiž boha slunce, jako vítěze nade tmou, protože v tyto dny počalo se prodlužovati světlo.“²⁵

Naši pohanští předkové vítali v tuto dobu nové zrozené slunce, které začalo prodlužovat dny, oslovovali je jako vítěze nade tmou, těšili se na pozvolné obživení přírody. Slavili tedy obnovu viditelného světa, tedy slunce, boha slunce. V té době začínaly vánoční obyčeje na Valašsku dnem svaté Lucie.²⁶

Vánoce, jak je známe dnes, byly v našich zemích zavedeny vlastně až v průběhu 4. století našeho letopočtu.²⁷

„Zimní slunovrat v době, kdy ještě neexistoval křesťanský kalendář, byl pro lidi ten nejpřirozenější začátek nového roku – v přírodě postupně přibývalo světlo, teplo, den se prodlužoval a narozené slunce sílilo jako malé dítě.“ ... „Vliv křesťanství začal potlačovat pohanství. Rané křesťanství se snažilo vymýtit z povědomí lidí původní přírodní oslavy, a proto své svátky a oslavy soustředilo právě do významných pohanských oslav. Podařilo se to částečně, protože jak víme, mnoho magických praktik, pověr, zvyků přetrvalo, a dokonce některé původně pohanské symboly byly ve stylizované podobě převzaty křesťanstvím.“²⁸

„Svým způsobem byl prapůvod vzniku oslav v jakémsi vzdoru, který stál při zrodu oslav pohanských svátků slunovratu, protože uprostřed nejstudenějších a nejdelsích nocí lidé s veselím vítali skutečnost, že byt' je do jara ještě velmi daleko, vláda zimy a tmy je zlomena a slunce se nezadržitelně začíná vracet.“ ... „Prapůvodní název pohanských svátků zimního slunovratu našich prapředků neznáme.“²⁹

Příprava na Vánoční svátky trvala delší čas, v dnešní době označujeme přípravné období Adventem.

²⁴ RŮŽIČKA, J. Život a zvyky slovanských národů. 2. vyd. Praha: Gustav Petřů s. 234.

²⁵ ČIŽMÁŘ, J. Štědrý večer ve Vizovicích. In *Podřevnicko*, 1939, roč. I., č. 2., s. 23.

²⁶ Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 48.

²⁷ Srov: TOUFAR, P. *Vánoce*. 1. vyd. Praha: ETC Publishing, 1996, s. 5.

²⁸ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s. 6.

²⁹ TOUFAR, P. *Vánoce*. 1. vyd. Praha: ETC Publishing, 1996, s. 6.

2.1 Advent (adventus = příchod)

Po ukončení zemědělských prací a po oslavách úrody přiházela doba zimního usínání. Až církev označila přípravné období předvánoční jako advent. Jedná se o čtyři týdny, kdy první je ta, která je nejbliže 30. listopadu.³⁰

*„V církevním světě byl ustanoven v 8. století, původně v časovém období delším. Avšak, jak jsme již uvedli, České země přijaly křesťanství poměrně pozdě a teprve v raném středověku, na počátku druhého tisíciletí se advent zasadil pevně do českého výročního kalendáře – jako klín ticha do předešlého času „pozemského blaha“ v pohanském slova smyslu. Onoho proudu veselí a radosti, která kdysi vrcholila novoročními oslavami.“*³¹

V tento čas mají věřící dodržovat půst, chodit pravidelně do kostela, dodržovat střídmost v jídle i pití, zákaz tance, zpěvu i zábav. Všechna tyto pravidla se však během adventu často porušovala. Ke svátkům světců si lid připojil různé zvyky a obyčeje, které většinou navazovaly na pohanské obřady spojené s oslavou zimního slunovratu.³²

V době adventu se život valašského lidu obecně značně podobal životu v postním období. Ještě na začátku 20. století se v tento čas nekonaly žádné taneční zábavy, lidé ráno chodili na roráty, které byly významnou součástí předvánoční atmosféry. Hospodyně doma připravovaly postní jídla, jako byla hrachová polévka, pšeničná či pohanková kaše atd.³³

*„Adventní období bylo už typicky zimní. Práce na polích, sklizeň obilí, ovoce i dalších plodin dávno skončily. Nastal čas na opravy nářadí, výrobku všelijakých věcí ze dřeva, přípravu šindelů na jarní opravu střechy apod. Hlavně se však zpracovávala úroda. Ve stodolách se mlátilo obilí, ve světnicích zase předl lev nebo dralo peří. Lidé v minulosti nebyli zvyklí ponocovat. Jejich den trval tak dlouho, dokud bylo venku světlo.“*³⁴

³⁰ Srov: TOUFAR, P. *Vánoce*. 1. vyd. Praha: ETC Publishing, 1996, s. 7.

³¹ LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 233.

³² Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 273.

³³ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 165.

³⁴ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 275.

Málo světla i zima brzy stahoval do domů. Scházeli se ve světnici, kde svítilo třeba jen malé světýlko a topilo se v kamnech. Lid se shlukovali, tíhli k sobě a přirozeně si povídali o obavách o přežití. Po čtvrté hodině odpoledne pomalu ruch dne utichal. Lidé se scházeli ve světnici, kde se konaly drobné ruční práce, které nepotřebovaly moc světla a hlavně se díky přítomnosti všech generací předávaly vědomosti, pohádky, pověsti, životní příběhy i duchovní odkazy.³⁵

První významný den tohoto období byl 30. listopad, den svatého Ondřeje.

Svatý Ondřej (30. listopad)

„Dnu sv. Ondřeje byl přikládán věštecký význam: hlavně děvčata v tento čas věštila svůj osud.“³⁶

Tento svátek je pro církve důležitou osobností, mimo jiné, je zasazen do důležitého období, kdy se začíná liturgický rok, který se začal slavit již v 6. století. Důležitější však podle církve bylo, že byl Ondřej prvním učedníkem Ježíše.³⁷

„Ženské vdavky jsou v dotazech všeobecně na prvním místě, neb sv. Ondřej je údajně patronem nevěst, ale zároveň sedláků a rybářů. Vedle dotazů na vdavky jsou zde tedy další, směřované obecněji – na zdraví, bohatství, život či smrt. Otázky se kladou na vše kolem. Co může nějak odpovědět. Nejen zamrzající voda a opadané stromy, ale třeba i kurník se slepicemi – po zaklepání odpoví kdákáním či kokrháním na to, co nás analogicky zajímá a čeká. O Vánocích si dotazy raději zopakujeme – i když hladinu vody již musíme prosekat v ledu.“³⁸

Další věštby budoucích manželů se uskutečňovaly o čtyři dny později na Svatou Barboru.

³⁵ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 234.

³⁶ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 166.

³⁷ Srov: ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2005, s. 52.

³⁸ LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 245.

Svatá Barbora (4. prosinec)

O tomto dni, se stejně jako o sv. Ondřejovi, ve zdrojích z Valašska mnohé nedozvíme, snad alespoň okrajově připomeňme tento den.

„Toho dne řezali lidé třešňové větévky (barborky) nejen jako ozdobu světnice, ale jejich prostřednictvím také věštili. Dávali je do hrnce s hlínou nebo do nádoby s vodou do teplé světnice. Někdy děvčata pojmenovala každou větvičku jménem některého chlapce a věřila, že si vezmou za muže toho, jehož větvička do Štědrého dne rozkveté první.“³⁹

V dnešní době je hlavně pro děti prvním očekávaným dnem Adventu den svatého Mikuláše.

Svatý Mikuláš (6. prosinec)

„Velký význam v obyčejích zimního kalendářního cyklu si na Valašsku udržel až do současnosti svátek sv. Mikuláše. Především se k němu vázaly obchůzky mikulášských maškar, jichž se na Valašsku uplatnilo několik typů.“⁴⁰

Svátek sv. Mikuláše se stejně jako jiné významné svátky slaví v předvečer. Je to dáno staroevropským chápáním dne, kdy den nezačíná ránem, ale předešlou nocí. Ta začínala východem první hvězdy.⁴¹

Mikuláš je postava historicky doložena, původně se však jmenoval Nicolaos. Tento, později biskup, byl velmi štedrý, zbožný a dobrotivý. Svůj majetek rozdál pro dobro druhých. Vypráví se množství příběhů dokazující jeho štedrost a dobrotu srdce. Jeho oslavování je u nás datováno již od 13. – 14. století. Postupně se stal patronem mnoha profesí.⁴²

*„Rozpustilé mikulášské maškary obcházely domácnosti již ve středověku.“ ...
„Ve střední Evropě nedošlo ke spojení postavy sv. Mikuláše s vánoční nadílkou jako v Anglii, USA a Švédsku, kde Santa Claus přináší dodnes dětem dárky o vánocích.“⁴³*

³⁹ PROCHÁZKOVÁ, P. *Vánoční obyčeje*. Frýdek Místek: Muzeum Beskyd, 1994. s. 2.

⁴⁰ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 166.

⁴¹ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 249.

⁴² Srov: ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2005, s. 60.

⁴³ PROCHÁZKOVÁ, P. *Vánoční obyčeje*. Frýdek Místek: Muzeum Beskyd, 1994. s. 2.

„Mezi základní masky průvodu patřil „Mikuláš“ nebo „Svatý“, který zpodobňoval legendárního světce. Lidová tradice však formovala masku obřadními momenty, které ukazují na starší původ. Maska světce se často vázala s jinými mikulášskými maskami, např. s maskou koně. Ve Valašské Senici a Pulčíně byl „Svatý“ spojován přímo s maskou koně.“⁴⁴

Kůň byl v lidovém podání jedním z nejpozoruhodnějších zvířat. Byl zvířetem mytologickým, mohli se do něj vtělovat duše bohatýrů. Byla mu připisována věštecká úloha. V okolí Radhoště jezdil na koni Mikuláš 6. prosince do větších domů.⁴⁵

Antropomorfní maskou byla „smrt“ nebo „smrtička“, která nosila dřevěnou kosu. Ve Valašské Senici byla součástí obchůzky i maska kozy, která byla vyrobena zedřeva a zdobena pentlemi. Neodmyslitelnou součástí byly masky čertů. Dalšími maskami byly masky cikánek a židů. V některých oblastech černily tyto cikánky stěny okolo sporáku a někdy i obličej přítomných. Všechny masky tropily po domech nejrůznější nezbednosti.⁴⁶

V některých oblastech Valašska, kde neobcházel Mikuláš, chodila na obchůzky svatá matička. A to někdy až 7. prosince. Byla oděna do bílých šatů nebo plachty a závoje. Navštěvovala děti na základě předchozí domluvy s rodiči. Ptala se na poslušnost dětí, vyzývala děti, aby dokázaly, že se umí pomodlit. Hodným poté rozdávala dárky.⁴⁷

Říkalo se jí „Matička mikulášská“ a měla různé podoby. V některých částech nosila jen valašskou spodnici, vlasy měla z konopí, přes hlavu plachtu. Jinde měla i zamoučenou tvář, připevněné zuby a prutem šlehala děti, které se nechtěly modlit, poslušné zase obdarovávala. Obvykle chodila sama, výjimečně s andělem.⁴⁸

„To že maskování nebývalo kdysi libovolné, vysvětluje i z toho, že na příklad muž maskovaný k sv. Mikuláši za kozu (proč se této masce říkalo i „předpovídač“ nedovedu vysvětlit) a chodící po čtyřech musel být oblečen výhradně v ženský kožich.“⁴⁹

V některých obcích chodilo i několik Mikulášů pohromadě. Na Valašsku nebylo výjimečné potkat celou řadu čertů. Někde dokonce doprovázely Mikuláše i Mikulášky oblečené do bílých šatů.⁵⁰

⁴⁴ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 166.

⁴⁵ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 417.

⁴⁶ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 166.

⁴⁷ Srov: FROLEC, V. *Obřadní obchůzky*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1988, s. 201.

⁴⁸ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 166.

⁴⁹ VÁCLAVÍK, A., *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 51.

Úkolem masek cikánek bylo krást, proto v každé domácnosti prolézaly všechny kouty a braly především jídlo. Často také chodily masky „baby s děckem“ nebo maska těhotné ženy. V okolí Valašských Klobouk chodil I „turek“ či františkán. Vždy však bylo součástí obdarování dětí.⁵¹

„Mikuláš přinášel chlapcům na Rožnovsku chlapcům pečené chlapy a mrváně, děvčata dostávala laly (loutky) a mrváně. Mrván se peklo z kynutého těsta bez náplně. Byl asi 30 cm v průměru a „zúbkovaný jak hvězdička“ na okrajích. Jindy byly okraje zdobeny řetízky z těsta.“⁵²

Masky nosily dary, které připravovali kmotří nebo rodiče dětí, kteří je vždycky připravili maskám přede dveře. Bylo to pečivo, sušené ovoce nebo šatstvo. Obdarovány však byly i masky, někde vybíraly oves, který pak rozhazovaly. Dostávaly i sušené ovoce, peníze nebo obilí. Na nošení těchto darů byl určen jeden člen této obchůzky. Tento zvyk však přesunul tento zábavný obyčej k sociálnímu jevu. Proto chodila například ve Velkých Karlovicích celá chudá rodina, která dostávala dary v každém domě.⁵³

Již se blížil den zimního slunovratu, ke kterému se vážou další tradice.

Svatá Lucie (13. prosinec)

Do 16. století připadal tento den na den slunovratu, změnou kalendáře (juliánského na gregoriánský) však došlo k posunu. Vyškrtlo se deset dnů, tím se den sv. Lucie posunul o deset dní od slunovratu. Proto i známá pranostika „Lucie noci upije.“ musela vzniknout ještě před změnou kalendáře.⁵⁴

„Zvyk choditi s Loucí, s Lucou neb s Luckou je všeobecně znám, a z dávných dob pochází. Jest to jakési zvěstování zrození nového světla slunečního. Jméno Louce zdá se býti totožným s názvem louč; loučí u Staroslovánů se svítvalo; výraz je tedy se světlem v nejužším spojení.“⁵⁵

⁵⁰ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A., *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 290.

⁵¹ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 167.

⁵² VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 488.

⁵³ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 167.

⁵⁴ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 306.

⁵⁵ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. 2. vyd. Praha: Gustav Petřů s. 235.

Na Valašsku v tento den vynášeli ze světnice kolovrátek na půdu. Pokud se budeme ptát, proč tomu tak bylo, tak se dozvíme příběh z dávných dob: jedna neposlušná žena přádlá i přes zákaz v tento den, proto ji za silného víchru a rachotu spadl komínem do světnice koš plný vřeten. Dobře věděla, že pokud je neomotá novým předivem, tak bude potrestána. Proto rychle na každé vřeteně alespoň symbolicky namotala jednu nitku, čímž se zachránila. Od té doby žádná žena tento zákaz neporušovala.⁵⁶

„Z Valašska je tato vzpomínka na svátek svaté Lucie z roku 1894: druhdy chodívala večer před sv. Lucií ženská bíle oblečena po domech, jež se nazývala Luca, Lucka, přinášejíc dětem dárky jako sv. Mikuláš, která však, byla-li neznámou, svým tichým chodem po jizbě posvátnou jakousi hrůzu způsobovala... někde chodívala Luca „zabulúlaná“ v kožuchu, majíc v rukávě kopáč, jímž „zoba“. Nebo měla na sobě bílou plachtu, na hlavě dřevěný talíř a v ústech zuby z řepy: z řepy tři járky vykrojila a strčila mezi zuby, čímž se stalo, že „huhňala“; v ruce pak měla vařečku, již klepala roby po prstech, aby lépe přadly. Odtud rčení: Přijde Luca a potříšče ti prsty, aby lépe přadly! U Klobouk Valašských opět chodí dva mužští v bílé ženské sukně a košule oblečení, majíce čepce bílé na hlavách. Jeden má křídlo a smetá prach se stěny, druhý štětku a líčí. Jakmile svou práci dokonají, poskytuje se jim nějakého dárku.“⁵⁷

„Dost strašidelně až drasticky působil zvyk, při němž „Lucky“ chodily po domech s dlouhými dřevěnými noži, a hrozily dětem, které se v období adventu nepostily, rozpáráním mlsného břicha.“⁵⁸

„Také byla velmi pozoruhodná pověra, podle které se měla strouhat od sv. Lucie do Narození Páně dřevěná vařečka, a to tak, že se každý den uřízla jedna tříška. Naposledy se udělala do vařečky dírka a tou se mohl, kdo měl odvahu, dívat při mši na jitřní k hlavnímu oltáři. Uviděl čarodějnice, z nichž každá měla na hlavě hrnec a byla obrácená k oltáři zády. Měly ovšem zlost na toho, kdo je pozoroval, že musili také na mši a byly by ho roztrhaly. Proto musil takový člověk odejít z kostela (obyčejně seděl na kůru, aby lépe viděl) spíše než ostatní. Anebo musil za sebou cestou sypat krupici, aby se zachránil.“⁵⁹

⁵⁶ Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 49.

⁵⁷ TOUFAR, P. *Vánoce*. 1. vyd. Praha: ETC Publishing, 1996, s. 15.

⁵⁸ ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2005, s. 85.

⁵⁹ STRNADEL, B. Některé vánoční zvyky z pod Radhoště. In *Nový lid*, 1933, roč. XXXX., č. 51-52, s. 806.

Ode dne sv. Lucie zbývá 12 dní do Štědrého dne, podle počasí v těchto dnech na Valašsku sestavovali pranostiku na rok následující.⁶⁰

V dnešní době vychází zimní slunovrat na jiné datum, a to na 21. prosinec.

Zimní slunovrat (21. Prosinec)

„Zimní slunovrat (21. prosinec) byl od počátku lidstva klíčovým zlomem v běhu času. Váží se k němu legendy o narození nového slunce a o vítězství života nad smrtí. Některé dávné národy dokonce věřily, že k slunovratu nedochází automaticky a pravidelně, ale je třeba si ho vyprosít od bohů. Je téměř jisté, že některé tyto rituály byly v pravěku dokonce spojovány s lidskými a později zvířecími oběťmi.“⁶¹

Již se blížil nejvýznamnější den Vánočních svátků – Štědrý den.

⁶⁰ Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 50.

⁶¹ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 313.

2.2 Štědrý den (24. prosinec)

Ke Štědrému dni se vázala celá řada obřadních přežitků, jejichž původ není snadné vysledovat. Nalézáme zde ohlasy zimního slunovratu, přežitky obřadů, které doprovázely Nový rok. Podle záznam z Valašska zde nacházíme rovněž relikty kultovních obětí, magických obřadů a věšteckých praktik, které dalekosáhle převyšují křesťanský motiv.⁶²

„Nejradostnější z celého roku byly u nás a jsou dosud pro děti i čeled' svátky vánoční. Těšili jsme se na ně přes to, že v selských rodinách nemívali jsme vánočního stromku a s tím spojených dárků vánočních. A radost naši nijak nekazilo, že „maměnka nadávali“ toho dne ničeho „pojest“ a jenom „slibovali“, že uvidíme večer „zlaté prasátko“, jestliže bez jídla celý den vydržíme.“⁶³

„Na Štědrý den, jako všude býval, a někde je tomu doposud, přísný půst. Jedlo se až večer. Ostatně hospodyně mají plně ruce práce. Pečou se koláče, povidlové, tvarohové, hruškové zvané „hruščáky“ nebo „zelníky“ (se zelím). Kromě toho „babůvky“ a makovníky a ze zbytku těsta nějaký panák pro děti.“⁶⁴

Ženy vstávaly brzo již kolem třetí hodiny ranní, aby zadělaly na chléb. Tento chléb se pekl ještě před plamenem, říkalo se jim „podplameníky“, někde jich pekli tolik, kolik měli dobytka. Valašské ženy pekly zvláštní „podplameníky“ kravám, kozám, ovcím i koním. Tak bylo první štědrovečerní jídlo připraveno pro dobytek. V některých oblastech Valašska, pak dostával dobytek kousek „podplameníku“ každý den. Pecem chleba, který hospodyně na Štědrý den upekla, se pokládal na stůl, kde zůstal nedotčen celý den.⁶⁵

Také se pekly „štědrovníky“, veliké koláče, které dnes mají typickou zapletenou podobu a nesou název Vánočka.

⁶² Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 169.

⁶³ ČIŽMÁŘ, J. Štědrý večer ve Vizovicích. In *Podřevnicko*, 1939, roč. I., č. 2., s. 23.

⁶⁴ STRNADEL, B. Některé vánoční zvyky z pod Radhoště. In *Nový lid*, 1933, roč. XXXX., č. 51-52, s. 806.

⁶⁵ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 170.

„Je to velikánský koláč, do něhož, ještě surového, nastrká gazděna pro každého domácího po jednom pérku. Jak se vytáhne z peci, poznává se na něm, kdo bude toho roku churav. Komu totiž péro zůstalo neporušeno, bude úplně zdrav; komu „poznělo“, bude churav. Poznělo-li více, bude nemoc těžší a opačně, komu však shořelo úplně, ten do roka umře.“⁶⁶

V podhorských a horských oblastech se přes rok bílé pečivo nepeklo, z důvodu, že bílá mouka byla drahá, také tuk, hrozinky či mandle, proto se všichni na „štedrovníky“ těšili.⁶⁷

„Děvčata chodí toho dna k Bečvě, házejí do ní kameny, dávajíce pozor, jak to udělá. Jestli to „róchne“, dostane sedláka, co má koně; jestli to „žblunke“, dostane dralce; jestli to „zaklepoce“, dostane mlynáře aj. Do kurníka chodí děvčata jinde s vařechou, na Hroznkové však s „kutačkou“ a zaklepají třikráte; ozve-li se kohút, provdá se ještě ten rok, ozve-li se kura, ještě se nevdá.“⁶⁸

Kdysi v každém stavení museli mít postavený betlém. Lidé jej uměli vyrobit z papíru i ze dřeva. Vánoční stromky se rozšířily až později a částečně nahradily vyřezávané betlémy.⁶⁹

Vyvrcholením celého dne byla večeře. Byla to zcela speciální, rituální hostina, jejíž každá součást měla svůj význam. Obvykle byl stůl přikryt bílým ubrusem, což bylo slavnostní, protože během roku se stůl nikdy nepřikrýval. Bylo důležité, aby se na Vánoční stůl umístily všechny plodiny, které se za celý rok urodily. Na Valašsku se nohy stolu svazovaly řetězem, což znázorňovalo spojení stolovníků a mělo zaručit, že se zde za rok opět všichni sejdou. Někdy se pod stůl umísťovala i sekera, jakožto symbol síly. Prostíralo se i pro členy rodiny, kteří v daném roce zemřeli. Jejich polévky se nikdy nikdo nedotkl.⁷⁰

⁶⁶ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 52.

⁶⁷ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 338.

⁶⁸ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 51.

⁶⁹ Srov: STRNADEL, B. Některé vánoční zvyky z pod Radhoště. In *Nový lid*, 1933, roč. XXXX., č. 51-52, s. 807.

⁷⁰ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 290.

„Na Valašsku přicházela před večeří děvečka „štastikovat“ blahopřát hospodářům. V ruce nesla snopek ovsu, který se za tím účelem odložil při mlácení. Po přednesení přání snopek gazdina rozestřela po stole. Adventní půst končil na Štědrý večer s východem první hvězdy. Tehdy jakoby na znamení se ve všech chaloupkách zažehla svíčka. V žádné chalupě nechtěli rozsvítit jako první, protože by prý u nich vznikl požár.“⁷¹

Na stůl i kolem něj se pokládaly různé předměty, kterým byl přisuzován ochranný a jiný pozitivní význam. Ať už to byly výše uvedené řetězy, obilí, sekerky, tak to taky byly peníze, které měly zajistit dostatek financí v příštím roce, někde to bylo nejrůznější ovoce, plody. Významy jsou vesměs stejné, najdeme menší rozdíly ve vysvětleních významů jednotlivých předmětů.

„Při společné modlitbě se vzpomínalo na zemřelé nebo nepřítomné členy rodiny. Prvním jídlem býval obvykle chléb nebo oplatky s medem. Při každém jídle museli všichni odložit z mísy kousek jídla, který se nechával na stole pro dušičky nebo jako památka na nebožtíky. Po skončení večeře se drobky hodily do ohně.“⁷²

Oheň se v původních zvycích vyskytoval jako symbol velice často, ať už při obřadním vykuřování obydlí, tak při spalování zbytků. S tímto kultem ohně a světla církev velice dlouho bojovala. Nakonec je však přijala za církevní symboly. Světlo považuje za poselství míru z betléma a rozváží se do celého světa.⁷³

U štědrovečerního stolu nesměl být přítomen žádný cizinec. Mohl by totiž všechno požehnání odnést z domu a také by mohl někoho domácího uřknout. Proto v tento den známá valašská pohostinnost neplatila.⁷⁴

⁷¹ PROCHÁZKOVÁ, P. *Vánoční obyčeje*. Frýdek Místek: Muzeum Beskyd, 1994. s. 2.

⁷² TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 171.

⁷³ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 326.

⁷⁴ Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 54.

„Zbytky jídel se uschovávaly i jako léčitelské prostředky. Nečastěji se však dávaly dobytku nebo drůbeži, aby byla zdravá. Na Vizovicku je dávaly hospodyně kravám, aby hodně dojily. Hospodářové sypali zbytky včelám okolo úlů. V Uble dávali psovi česnek, aby byl nedobrý a lépe hlídal. V Novém Hrozenkově dávali zbytky dobytku, psovi a kočce, aby dobře chytala myši. Při štědrovečerní večeři se uplatňoval i dožínkový věnec, který byl po čas jídla položen na stole. Po skončení večeře jej dávali kravám, aby hojně dojily, anebo slepicím, aby nesly hodně vajec.“⁷⁵

Po již zmíněném kousku chleba s medem, popřípadě oplatku se podávala polévka. Většinou to byla hrachová polévka. Na Valašsku se dlouho vařila pohanková kaše.⁷⁶

„Vařila se houbová, hrachová polévka, různé kaše, omáčky, krupička maštěná máslem a slazené medem, fazole s povidlovou omáčkou, vařená syrovátka. Kapr se stal pokrmem vánoční tabule teprve na počátku 20. století. Po večeři rozdělil hospodář všem oplatky mazané medem, ořechy a jablíčka. Kdo dostal jablíčko nebo ořech zkažený, věřili, že bude příští rok nemocen nebo zemře. Jeden druhého obdaroval kouskem svého jablíčka, aby když ve světě zabloudí, snáze se našli. Jablíčko se muselo rozkrajovat opatrně. Komu se při tom udělala z jádřince hvězda, toho čekalo štěstí, komu kříž, ten měl nést kříž po celý rok. Když se rozdělily všechny dobroty, začalo se s hašením svíček. Komu šel dým pěkně vzhůru, měl být v příštím roce zdravý, komu točil k zemi, měl v příštím roce onemocnět nebo zemřít.“⁷⁷

Během jídla se moc nemluvílo a hlavně ne hlasitě. Až při krájení jablek bylo veselo. Po večeři se pilo pivo, nikdy ne kořalka, ta se v tento den pít nesměla. Po jídle se vše uklidí, dá se do zásoby jídlo dobytku, protože další den se nesmí nic z toho dělat.⁷⁸

⁷⁵ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 171.

⁷⁶ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 291.

⁷⁷ PROCHÁZKOVÁ, P. *Vánoční obyčeje*. Frýdek Místek: Muzeum Beskyd, 1994. s. 2.

⁷⁸ Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 54.

„Hospodyně rovněž o vánocích natíraly kliky u dveří medem, aby byly hledané a vzácné. Obřadního významu Štědrého večera využívali lidé i k zajištění úspěchu při krádežích. Když se dívce podařilo vzít nepozorovaně připečení koláč, neměl ji hajný chytit na trávě nebo na pastvě. Když zloděj chtěl mít jistotu, že ho při krádeži nikdo nechytí, šel krást na Štědrý večer; nesměl ho však při tom nikdo spatřit. Když se mu podařilo cokoliv nepozorovaně ukrást, mohl krást celý rok a nikdo ho prý nemohl chytit. Když se mu však záměr o vánocích nepodařil, raději potom nekradl.“⁷⁹

Na Štědrý večer bylo od pradávna zvykem věštit budoucnost, způsobů bylo mnoho.

Děvčata chodí klepat na studnu a naslouchají, co se jim ozve. Pole zvuku, který se ozve, zjišťují povolání svého budoucího manžela. Na noc si dávají pod polštář papírky se jmény svých milých, ten, jehož jméno vytáhnou po probuzení jako první, jim je souzený. Házejí po slepicích pecky ze švestek, které odpoví slépký „go-go-go“, ta se do roka vdá, naopak, pokud odpoví „séd“, tak se nevdá. Pouští na vodě skořápky od ořechů, do kterých přilepily svíčky, jdou-li loďky k sobě, vezmou se, pokud pluje každá na jinou stranu, tak spolu nikdy nebudou. Na očištění nůž se dá na jednu stranu kousek chleba a na druhou kousek buchy. Pokud se udělá rez pod chlebem, neurodí se réž, pokud pod buchtou, bude málo žita.⁸⁰

„„Třesu, třesu bez, ozvi se mi pes, kde můj milý dnes.“ Odkud se štěkání ozvalo, v ten směr se děvče vdá. V ledu se proseká otvor a tudy se dívka dívá do vody, kde se má zjevit obraz vyvoleného.“⁸¹

Smetí po štědrovečerní večeři odnášela děvčata na rozcestí. Přitom opět věštily budoucnost. Když slyšely zvonění, věštily tím smrt, pokud muziku, tak čekaly svatbu. Mezi nejrozšířenější praktiky patřilo klepání na kohouta, pokud po zaklepání zakokrhál, dívka se měla vdát. Pokud slepice, zůstala sama. Jinde zase vyhazovali kočku z domu, kterým směrem utíkala, odtud přijde ženich. Znamé je také házení papučí, pokud se špička otočí po hodů za zády, směrem ven z chalupy, pak se dívka vdá.⁸²

⁷⁹ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 173.

⁸⁰ Srov: ČIŽMÁŘ, J. Štědrý večer ve Vizovicích. In *Podřevnicko*, 1939, roč. I., č. 2., s. 24.

⁸¹ LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 295.

⁸² Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 175.

„Nedílnou součástí štědrovečerních obřadů byly kolední obchůzky, které se na Valašsku dochovaly v několika formách. Poměrně byly řídké individuální obchůzky, které většinou provozovaly děti a chudobnější obyvatelstvo. Koledníci dostávali darem peníze nebo pečivo.“ ... „V minulých letech a ostatně i v současné době je koledování pokládáno za žebrotu a tedy i za hanbu.“⁸³

V minulosti se na rozdíl od dnešní doby nekonala mše půlnoční, ale až následující ráno mše jitřní.

⁸³ TOMĚŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 176.

2.3 Den Božího narození (25. prosinec)

„Brzy po štědrovečerní půlnoci dědina zase oživovala. Do jitřní bylo sice ještě daleko, ale bylo třeba zabezpečit si v kostele, jenž býval o Božím narození přeplněný, místečko.“⁸⁴

Jitřní mše se slouživala leckdy již ve tři hodiny ráno, proto se na ni chodívало s lucernami a svíčkami, aby lid viděli na cestu.⁸⁵

„Druhého dne, na Narození Páně, krom do kostela nikam se nemá choditi. Také staré tetky nejsou toho dne ráno moc rády viděny, protože prý přinášejí neštěstí.“⁸⁶

„Svátek Božího narození měl v lidové tradici daleko menší význam než Štědrý večer. Světil se především dodržováním obřadních zákazů pracovních činností. Ženy nesměly v tento den vařit; požívala se jídla, která byla přichystána o Štědrém dnu. Zejména se nesměly řezat „lokše“, ovšem nesmělo se také zametat a uklízet v domě. Hospodářové si rovněž připravovali zásoby krmení a vody pro dobytek, protože v tento sváteční den se již nic nesmělo chystat, nechodili ani do stodoly, nekydali hnuj atd. Obřadnost svátku byla zdůrazňována i zákazem hlasitého mluvení, nesmělo se ani bouchat dveřmi a vůbec způsobovat hluk. Nepříznivě by se podle lidové tradice mohlo na lidech projevit, kdyby v tento den leželi v lůžku. Proto chodili hlavně do kostela, vzájemné návštěvy byly pokládány za nevhodné.“⁸⁷

Po dni plném klidu se všichni jistě těšili na den Svatého Štěpána, který byl plný veselí a koled.

⁸⁴ Den Božího narození. In *Luhačovský Lázeňský Zpravodaj*, 1937, roč. 10., číslo 30. s 4.

⁸⁵ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s 24.

⁸⁶ STRNADEL, B. Některé vánoční zvyky z pod Radhoště. In *Nový lid*, 1933, roč. XXXX., č. 51-52, s. 807.

⁸⁷ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 184.

2.4 Den sv. Štěpána (26. prosinec)

„Na sv. Štěpána je každý sobě za pána!“ – Pacholci propíjejí koláče, hospodáři hledají si čeládku a jsou v hospodě někdy až do půlnoci. Veselost a šprýmovnost viděti na všech tvářích, na všech místech. Téhož dne (nebo na Nový rok) podávají ženy mužům svým gatě, naznačující tím, že chtějí poslušny jich býti po celý rok.“⁸⁸

V lidové tradici měl tento den velký význam. Byl dnem koledování, obcházení domů s přáním štěstí a zdraví. Obchůzky se sice konaly i v jiné dny během svátků, na sv. Štěpána však byly nejčastější.⁸⁹

V celém Valašsku bylo zvykem, že na sv. Štěpána časně ráno chodili obchůzky masek řezníků. Mládenci v úborech řeznických tovaryšů chodili do domů kupovat „jalovičky“, čímž byly myšleny vdavek schopné dívky. Někde je shazovali z postele, jinde dokonce do potoka, nebo dokonce do hospody, kde jim musely zaplatit pohoštění.⁹⁰

„Na sv. Štěpána mají všude na oběd „žitné koláčky“ (pšeničné knedlíčky) s medem, aby velice žito růstlo a dobře sypalo. Ubrus se stola sdělá se až toho dne po obědě. Kosti rozsyvou se po zahradě, aby strom dobře rodila „kreti“ neryli. Popel přes dny předešlé nahořený gazděny bedlivě schraňují; je dobrý na posypání přísady zelné, aby jí nehubily mušky. Vstoupí-li tohoto dne do domu první mužský, říkají, že se budou v hospodářství léhnouti samí baránci nebo býčci, jestli osoba ženská, tedy samé ovečky a kravičky.“⁹¹

Na koledu chodívají hlavně známí ke známým, kde vědí, že dostanou koláče, vdolky nebo peníze. Chodí většinou jen ogaři a děvuchy, na vesnici k večeru a ve městech dopoledne.⁹²

Někde nosili koledníci s sebou „vinš“, což byla jedlová větvička, která měla být co nejvíce podobná svým tvarem kříži. Bývala ozdobena papírovými pentlemi a někdy i obrázky svatých. Tento zvyk měl zajistit štěstí, zdraví pohodu, proto se větvičky nechávaly zastrčeny za dveře.⁹³

⁸⁸ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 59.

⁸⁹ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 323.

⁹⁰ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 186.

⁹¹ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 59.

⁹² Srov: STRNADEL, B. Některé vánoční zvyky z pod Radhoště. In *Nový lid*, 1933, roč. XXXX., č. 51-52, s. 807.

⁹³ Srov: PROCHÁZKOVÁ, P. *Vánoční obyčeje*. Frýdek Místek: Muzeum Beskyd, 1994. s. 1.

„Nejdéle se koledování udrželo u obecních a církevních služebníků, např. u kostelníků, zvoníků, varhaníků, hrobařů a pastýřů. V paměti obyvatel se uchovávají vzpomínky i na učitelskou koledu, která však zanikla v druhé polovině minulého století. Koleda patřila k významným vedlejším příjmům učitelů a farářů.“⁹⁴

Koledníci navštěvují domy od tohoto dne až do sv. Tří králů. Chodí jak obyčejní koledníci, tak pastouškové i tři králové.⁹⁵

Valašská koleda

*„Z valašské chaloupky zasněžené
táhlo mne srdéčko roztoužené
přes hory, přes doly, přes lesičky
k Tobě, můj Ježíšku, před jesličky.*

*Za mnou jdou králové v perlách, zlatě,
jdou, božské děťátko, patřit na Tě,
s komonstvem jedou sem, se soumary:
královské pro Tebe vezou dary.*

*Ach v našich chaloupkách s bídou nouze,
darem Ti mohu dát srdce pouze,
prosté, však čisté jak polní kvítko:
ó, nepohrdneš jím, božské dítě?!“⁹⁶*

Koledníci hráli v chalupách hry, které měly tradiční průběh.

⁹⁴ TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 176.

⁹⁵ Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrázky*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 60.

⁹⁶ KALUS, J. *Valašské vánoční legendy*. 1. vyd. Frenštát pod Radhoštěm: Veronika, 2009, s. 15.

Vánoční hry na Valašsku

Vánoční hry jsou zvláštní formou koledních obchůzek. Na Valašsku se vyskytují vlastně dva typy těchto her. V severní části byla rozšířená hra Valaši, kde postupovali tři postavy – Bača, Mičuda a Vacula. V jižních částech Valašska to byla hra „betlemářská“, která má pravděpodobně původ na Slovensku. Tyto hry se připravovaly již několik týdnů předem, obcházeli se s ní domy po celé období Vánoc. Do domů vstupovali koledníci pouze se souhlasem hospodáře nebo hospodyně. Důvodem k odmítnutí bývala chudoba, bylo totiž zvykem dávat koledníkům za odměnu ovoce nebo peníze. Dalším důvodem pro odmítnutí byla práce, kterou někdo vykonával ve světnici. Každý měl právo odmítnout, koledníci šli prostě o dům dál. Ve hře „valaši“ vystupovaly jen tři postavy, které zpívaly a tančily.⁹⁷

⁹⁷ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 182.

2.5 Symboly Vánoc a jejich význam

Každý z nás při vyslovení pojmu Vánoce jistě představí něco jiného, jsou však mnohé věci, které jsou právě pro tyto svátky typické. Mají svou historii i význam, proč se s Vánoci spojují.

Jmelí

Kromě toho, že slouží jako krásná dekorace, tak zajišťují štěstí a ochraňuje dům. Hlavně přináší štěstí, pokud je darováno. Bylo obřadní rostlinou starých Keltů, kteří z něj vyráběli i léčivé nápoje. Evropě se používá jako dekorace asi sto let. Používaný obyčej je, že pod jmelím může ženu políbit beztrestně kterýkoliv muž.⁹⁸

„Jmelí jako symbol provází Vánoce velmi dlouho. Bylo součástí i pohanských obřadů. Žije nedostupně vysoko na stromech, jejichž listí opadává, ale ono samo zůstává věčně zelené. Dozrává v zimním období, tedy v době, kdy nekvete a nedozrává téměř nic, a jeho plody se podobají drahým perlám.“ ... „Zvyk líbat se s partnerem či partnerkou pod zavěšeným jmelím pochází od starých Keltů, kteří věřili, že jmelí zajišťuje plodnost.“⁹⁹

V dnešní době je nepostradatelným symbolem snad ve všech domácnostech i obchodních centrech strom.

Vánoční strom

Vánoční strom se na Valašsku začal používat koncem 19. Století. A to především díky místní inteligenci. Stromek se zavěšoval ke stropu, méně často se stavěl na stůl, zdobili jej jablky a prostými ozdobami.¹⁰⁰

„Velmi významné místo měl strom a jeho části o vánocích. Je to jednak vánoční strom, o kterém máme zprávu z Litvy už z roku 1510, jednak pruty, listí a větve. Vánoční strom má ovšem spojitost daleko starší, než je uvedená zpráva z Litvy.“¹⁰¹

„Předchůdcem“ vánočního stromku, jak jej známe dnes, byla „chvojka“, větvička nebo vršek jehličnatého stromku, pověšený nad stolem špičkou dolů, ozdobený ovocem.“¹⁰²

⁹⁸ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 323.

⁹⁹ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s. 12.

¹⁰⁰ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 186.

¹⁰¹ VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 488.

„Proč právě strom? A proč právě jehličnatý? Přesný důvod snad nikdo neví. Možná právě proto, že strom spojuje všechny tři části světa: Svými kořeny zasahuje do země, pozemský život symbolizuje kmen a korunou je spojen s oblohou. Z jiného pohledu by to mohlo znamenat jakési duchovní propojení mezi Peklem, Očistcem a Nebesy. Lidé mnohdy ve svých životech těmito sférami procházejí. Pro jehličnaté stromy je charakteristická věčně zelená barva, tedy symbol věčného života.“¹⁰³

Dalším symbolem, který by naši předkové nejspíše nejmenovali je kapr.

Kapr

Do Čech se kapr dostal až ve 12. století s příchodem mnišských řádů. V historii však kapry chovali již starověcí Římané, kteří je chovali v umělých nádržích.¹⁰⁴

„Na štědrovečerním stole se ryba začala objevovat až někdy v 19. století, do té doby byla považována za jídlo postní.“ ... „A samozřejmě nezapomeňte schovat si do peněženky pár kapřích šupinek. Prý pomáhají hromadit peníze a přinášejí do domu štěstí. Proč právě ryba patří k vánočním symbolům? Nerození Ježíše se datuje k rozhraní dvou věků: právě končil věk Ryb a začínal věk Skopce. Kristus byl zobrazován jako beránek nebo ryba.“¹⁰⁵

Opravdu historický symbol, který si uchoval tradici do dnešní doby je bezesporu Betlém.

Betlém

„Scéna narození Krista ve chlévě, připomínající jeskyni, byla od počátku křesťanství lákavým námětem k uměleckému zobrazování. Nepronikla jen na obrazy, ale vystoupila do prostoru. Představovali ji živí lidé, anebo figuríny v životní velikosti, které se časem zmenšily tak, aby se vešly do měšťanského pokoje či venkovské světnice. Tyto zmenšené scény jsou betlémy, nazývané také jesličky.“¹⁰⁶

¹⁰² Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 285.

¹⁰³ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s. 10.

¹⁰⁴ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 323.

¹⁰⁵ ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s. 12.

¹⁰⁶ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 340.

První Betlém postavil František z Assisi, postavil v roce 1223 živé jesle v jeskyni.¹⁰⁷

Nejdříve byly betlémy docela malé, postupně se však v některých oblastech rozšiřovaly, až někdy zobrazovaly celou vesnici. Středem však vždy zůstává chlév, s malým Ježíškem, Pannou Marií, sv. Josefem a anděl.

Často byly tyto Betlémy předávány v rodině po mnoho let dalším generacím. Postavy bývaly ručně vyráběny ze dřeva, někdy i ze starého chleba.¹⁰⁸

SHRNUTÍ

Vánoční svátky mají pohanský původ a jejich vznik nejde přesně datovat. Období před Vánočními svátky se od vzniku církve nazývá Advent, během tohoto období se v různé dny věštila budoucnost. Nejvýznamnějším dnem je Štědrý den, který se slavil v kruhu rodinném a byl plný věšteckých a obřadních tradic. 25. prosinec byl dnem klidu, oproti tomu 26. prosinec byl plný zábavy a koledních obchůzek. Vánoční svátky symbolizuje mnoho předmětů, které mají svůj význam a historii.

¹⁰⁷ Srov: ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s 10

¹⁰⁸ Srov: HINTZ, M., HINTZ, K. *Christmas: Why we celebrate it the way we do*, 1. vyd. Minnesota: Capsatone Press, 1995, s. 16.

3 VELIKONOCE

Velikonoce byly v minulosti nejradostnějšími a nejokázalejšími výročními svátky. Postupem času díky rozmachu v hospodaření a pronikání znalostí agrotechniky jejich velkolepost pomalu ustupovalo a to i na vesnicích.¹⁰⁹

Jarní slavnosti znamenaly a dodnes znamenají pozvolné mizení zimy, neboli její smrt a počátek jara, čili vzkříšení.¹¹⁰

„Slavnostní ráz velikonoc vyplýval především z jejich „úročitosti“, dané jejich položením v průběhu roku. Velikonoce byly starými svátky prvního jarního úplňku, který byl i jinde vítán zvláštními slavnostmi, a navazovaly jako jiné hlavní svátky buď na dny slunovratové nebo rovnodenní. Nad jiné je důležité, že velikonoce byly v úzké spojitosti se zahájením nejzákladnějších prací zemědělských, a to se setbou, potom sadbou a výhonem dobytka na pastvu.“¹¹¹

Význam Velikonoc lze tedy vidět ve dvou polohách, pro křesťany jde o období zcela mimořádné, často významnější než Vánoce. Velikonoce pro křesťany znamenají umučení a následní z mrtvých vstání Ježíše Krista, což představuje samotnou podstatu víry. V druh rovině Velikonoce spadají přibližně do doby jarní rovnodennosti, začátku vegetačního cyklu přírody.¹¹²

O závažnosti, kterou velikonoční období mívalo, vypovídá ne jen to, že se slavily celý týden, ale zejména, že se i přes veliký tlak církve udrželo mnoho prvků předfeudální ideologie. Úkolem oslav Velikonoc bylo zabezpečit mimoracionálními prostředky úspěch zemědělské snahy a dobrou existenci vůbec. Všechny obřady a obyčeje, které měly tomuto zdaru pomáhat, se lišily dle oblasti, kde byly vykonávány.¹¹³

Jarní obyčeje začínají masopustem, o kterém se zmíníme okrajově.

¹⁰⁹Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 56.

¹¹⁰Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 77.

¹¹¹VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 56.

¹¹²Srov: LANGHAMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 45.

¹¹³VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 56.

3.1 Masopust

Masopust byl častěji označován za fašank, ve skutečnosti to byl čas „obžerného“ hoštění, zábavy, tanců, her a konání různých neracionálních praktik, domněle zaručujících hospodářský úspěch a štěstí v rodině. Masopustní veselí na Valašsku, s výjimkou některých měst, nebylo nikdy tak hojné, jako v jiných krajích. Příčiny lze hledat v řídkém osazení, roztroušenosti chalup a v obecné chudobě. Požívání alkoholu bylo do poloviny devatenáctého století značně omezené.¹¹⁴

„Masopustní období není přesně kalendářně vymezené. Začíná sice 7. ledna po svátku Tří králů, kdy končí období Vánoc, ale uzavírá se v různém datu – na masopustní úterý, v den před Popeleční středou, stanovenou na počátek velikonočního postu. Z hlediska kalendáře je masopust část roku, vázaná převážně na leden a únor. Přes časové vymezení se každoročně vypočítává v poněkud rozdílném výčtu dní a týdnů.“¹¹⁵

Masopust bylo však organizované veselí nad dávno zasutými tématy. Byl to obsahově vykrytalizovaný celek, který měl svůj vrchol v záměru. Nejméně tři poslední dny masopustu, počínaje tzv. Tučným čtvrtkem, kdy se většinou konala zabíjačka, se konaly a místy i doposud konají speciální obřady s občůzkou masek, scénickými výstupy a taneční zábavou.¹¹⁶

Následovalo dlouhé období skromnosti a odpírání – půst. Postupem času se však přísnost všech zákazů snižovala.

¹¹⁴Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 11.

¹¹⁵ LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 11.

¹¹⁶ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 13.

3.2 Půst – postní období

„Popeleční neboli Škaredou středou začíná postní období, které se vyznačovalo střízlivým životem valašské vesnice.“¹¹⁷

Půst ve smyslu omezování jídla existoval vlastně už od pravěku. Na konci zimy a začátkem jara lidem docházely zásoby a do nové úrody bylo ještě daleko. Nebylo nic čerstvého, proto se jedla jídla hlavně ze zbytků, která nasýtily a byla jednoduchá. Ve středověku to byly hlavně polévky, placky, kaše, sušené plody a jiné.¹¹⁸

Po čas půstu ani nejsilnější kuřáci a pijani nekouřili ani nepili. Zachování pravidel půstu vycházelo z oficiálních církevních předpisů. V tomto období se používaly na vaření i nové hrnce k vaření.¹¹⁹

Důvodem, proč se nejedlo nic z dobytčí produkce, bylo přesvědčení, že by požití kterékoliv části zvířete v tomto období působilo škodlivě na dobytek, zvláště na březí.¹²⁰

„Po popeleční středě se pokračovalo po večerech v „škubačkách pěra“ a v přástkách, konaných při svícení „světídy“ (loučemi), doma zhotovenými lojovými svíčkami a lampičkami, zvanými „škebíky“. Vdané ženy, shromažďující se k přástkám, snažily se o nábožný ráz večera, ale sotva přišli „ogařiska“, strhli do svých písni a žertů i „děcka“ (děvčata). Bez odmluvy se však prý mladí v postu poddávali kdysi zákazu tance, neboť „zemja byla samodruhá“; zpěv a tanec v tu dobu by působily na opadávání květu na obilí a na ovoci, ba i na „hamrách“ (borůvkách).“¹²¹

Délka půstu je 40 dní, což je v přepočtu šest kalendářních týdnů. Je to doba přípravná, určená k rozjímaní. Do tohoto času patřily mnohé zvyky, které souvisely obecně s časem jara. Tyto obřady byly zakořeněny v obyvatelstvu venkova, že je nebylo možno z cyklu vynechat. Lidové názvy postních nedělí ilustrují svět pověr a magie. Známe neděli černou (pučálku), prážnou, kýchavou (liščí), družebnou, smrtnou a květnou.¹²²

¹¹⁷ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 61.

¹¹⁸ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 85.

¹¹⁹ Srov: TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 61.

¹²⁰ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 70.

¹²¹ VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 15.

¹²² Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 48.

*„Ale mladší muži v nepřítomnosti bab „kýlnuli a solodili“ (kleli a nadávali) na svatý půst, protože se nesmělo jíst ani maso ani vejce, „ani si třeba pokrademky trochu zglgnút čmrně“.*¹²³

V tomto čase byly zakázané i společné obchůzky mezi mládeží různého pohlaví. Na dodržování tohoto zákazu dohlíželi členové obecního představenstva. Postupem času se však tyto zákazy přestaly dodržovat. Pokud však chlapci v tomto čase vyšli za děvčaty, tak se stali terčem posměchu a byli označováni za „poscané“.¹²⁴

Každá neděle v tomto období měla svůj název a vázaly se k nim různé zvyky a tradice.

ŠEST POSTNÍCH NEDĚLÍ

Černá neděle (Pučálka)

První neděle, v tento den ženy kvůli půstu odkládaly pestré oděvy a nahrazovaly je méně výraznými, nejčastěji černé či modré barvy. Pučálka se této neděli říkalo díky jednomu z typických postních jídel – Pučálce, která se vařila z luštěnin.¹²⁵

I na druhou neděli se na Valašsku vařilo typické jídlo.

Pražná neděle

*„Takto se nazývala podle tradičního jídla „pražmy“, což byl staroslovanský pokrm z praženého nedozrálého obilí. Někdy se ji také říkalo „Sazometná“, protože se v tento očištný den dělal pořádek a vymetaly komíny.“*¹²⁶

Kýchavá neděle

*„V Čechách byla nazývána „kýchaná“, protože kolikrát kdo v tuto neděli kýchl, tolik roků měl být ještě naživu. Dovolte mi upřímný povzdech – chudák ten, kdo pověře věřil! Aby se snad až k smrti ukýchal.“*¹²⁷

¹²³ VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 15.

¹²⁴ Srov: TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 61.

¹²⁵ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 86.

¹²⁶ ŠOTTNEROVÁ, D. *Velikonoce původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s. 8.

¹²⁷ TROUFAR, P. *Velikonoce*. 1 vyd. Třebíč: Akcent, 2001, s. 38.

Družebná neděle

„V tuto neděli bylo možné mírně porušit jinak přísný půst. Uvolnila se postní kázeň a mládeži bylo povoleno sejít se a poveselit na návsi nebo v některém stavení ve vsi, kde měli svobodnou dívku nebo mládence.“¹²⁸

Smrtná neděle

Je to neděle čtrnáct dní před Velikonocemi. Jak z názvu vyplívá, je zvykem v tento den vynášet smrt. Tento zvyk symbolicky poukazuje na stěť života a smrti s cílem očisty. Jedná se o jeden z nejstarších zvyků u nás. Má velmi vážný, dramatický, předhistorický podtext.¹²⁹

Na Valašsku byla tato smrt označována jako Mařena (Mořena).

„Obyčej tento druhdy všeobecně provozovaný namnoze už také vymizel a jenom zbytky z něho zůstaly. Druhdy totiž všechna děvčata v dědině i v městě vynášela na Smrtnou neděli hasstroše, oblečeného v ženské roucho za ves nebo za město se zpěvy, a sňavše tam s něho roucho, házela ho do potoka, nebo do Bečvy, nebo slámu z něho po nějakém pasínku rozházela, aby bylo hojně pastvy. Hoši chodili za nimi všelijak povykurující a usilující hasstroše s tyče, na níž byl upraven, strhnouti, čemužpak děvčata bránila.“¹³⁰

Obřad měl však podle záznamů různé podoby. Popis vynášení Mařeny popsal již v roce 1828 František Trnka. Kdy o květné neděli děvčata nastrojily ženskou figurínu a za pokřiku „Helo! Helo! Má milá Mařeno!“ ji nesly na blízký vršek. Chlapci přitom na figurínu házeli bláto a tupili ji, čemuž se děvčata snažila bránit. Nakonec se mládež udobřila a chlapci podarovali děvčata kořalkou a děvčata chlapce pučálkou. Na Rožnovsku, se dle popisu z druhé poloviny 19. století, obchůzka s Mořenou končila jejím ukamenováním. Nakonec se v mnohých oblastech spálila. Poté se mládež vydala zpět do města s májíčkem. Doma je pak čekala hostina.¹³¹

¹²⁸ ŠOTTNEROVÁ, D. *Velikonoce původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s. 8.

¹²⁹ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 49.

¹³⁰ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 77.

¹³¹ Srov: TOMESŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 64.

Při spalování figuríny děvčata přeskakovala oheň, aby prý byla zdravá. Chlapci pak potírali po tvářích děvčata čerstvým popelem. Při obchůzce se téměř všude zpívalo. Mezitím se jedno z děvčat převléklo za Mařenu a spolu s chlapci přineslo jedličku s červenými stužkami, přitom tančilo z kopce pozpátku. Poté se vrátili na místo, odkud vynášeli Mařenu, jedličku nadstavili a obešli s ní celou ves. Od žen dostali sušené jablka, hrušky a pučálku (vařený hrách). Celý obřad prodělal během historie značný vývoj. Hlavním motivem však zůstávala zástupná oběť, která měla zamezit obecné úmrtnosti a hospodářskému zdaru, čemuž odpovídá posypávání vegetace popelem. Pro zajištění zdraví a života musela být figurína upálena (upomínka na dávné pohřbívání dobrých lidí svatým ohněm), pověšena, nebo vhozená do propasti a kamením ubita nebo utopena. Někdy byla usmrcována i figurína mužské podoby zvaná „smrťák“, „dědo“ a podobně.¹³²

„Strom při tomto obřadu nošený se jmenoval: „letečko, léto, líto, strom, vršek, vrba, létla, letorošť, borek, májiček ...“¹³³

Píseň, která se na Valašsku zpívala:

*„Nesem, nesem Mařenu,
na oleji smažení.
Kup, kup vajca,
Okolo Dunajca.
Jaký je to mazanec,
Bez tvarohu, bez vajec?
(nebo: Jaká je to buchta,
Bez koření múky?“¹³⁴*

¹³² Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 16.

¹³³ VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 190.

¹³⁴ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 77.

O tomto zvyku se dozvídáme již ze středověkých písemných pramenů, protože již v době nastupujícího křesťanství a posléze v rozvinutém mysticismu středověku se proti tomuto zvyku církev snažila zasahovat a varovat před jeho pohanskou podstatou.¹³⁵

Květná neděle

„O Květné neděli nosila mládež, dříve hospodáři, ke svěcení větve, „osypané vrbovými kocábkami“. Na Rožnovsku nosili dříve 12 – 30 větviček tisu, jimiž na Bílou sobotu po návratu z kostela hospodáři kropili nově posvěcenou vodou jizbu a stáje. Jehnědy pálili i v čas hrozícího krupobití, a když nemohl někdo dlouho zemřít, kladly se poblíž jeho lože na žhavé uhlí.“¹³⁶

Splétání těchto větviček bylo vyhrazeno hospodáři. Ten pracoval velmi opatrně, aby jehnědy nebo jehličky neopadaly. Podle zvyku je splétal nebo přivazoval lýkem, konopím nebo lnem k ráhnu zakončenému hlavicí, v níž byly červené tkanice. Církev se rozhodla pro svěcení prutů koncem sedmého století, asi pro věrský vztah lidu k tomuto zvyku.¹³⁷

Tento svazek větviček se nejčastěji označuje pojmem Ratolest.

„Posvěceným „kočičkám“ přiřkládali ochranný a blahonosný význam. Uchovávaly se v domech, lidé je nosili spolu se svěcenou vodou do polí, kde měly chránit „zboží“.¹³⁸

Během půstu se na Valašsku vařily pouze skromné pokrmy.

¹³⁵ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 49.

¹³⁶ VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 17.

¹³⁷ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčej a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 206.

¹³⁸ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčej na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 71.

Věšení „KYSELA“

Nejtypičtějším jídlem na Valašsku v době půstu byla „kyselica“.

„Kyselice bylo jídlo z kvasu do vody zavařeného, nebo se připravovala ze zapařených otrub. Znali ji téměř u všech Slovanů. Šlo převážně o jídlo zimní a postní, které se vyskytovalo nejen v jarních postech, majících na zřeteli zdar dobytka a úrodnost vůbec, ale i v ohlasech ostatních postů.“¹³⁹

Z tohoto starého obřadního pokrmu se vytvořil i zvyk věšet nebo vyhánět „kyselo“ Vyhánění kyselica probíhala v různých vesničkách různým způsobem a v různé dny. Někde to bylo škaredou středu, jinde na Bílou sobotu. Vždy však bylo spojeno s nejrůznějšími výstřelky. Například v Nedašové věšeli mládenci náradí na stromy, což byla veřejná kritika, že v daném domě nedbali na pořádek. Také bylo zvykem věšet na stromy obřadní figuríny muže, o kterém se žertovně říkalo, že se oběsil z nešťastné lásky. Figurínu věšeli na znamení, že je konec zimy.¹⁴⁰

Kyselice byla údajně ztotožněna s Mořenou (Mařenou).

Dostáváme se k vrcholu svátků jara nebo li velikonočnímu týdnu.

¹³⁹ VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 190.

¹⁴⁰ Srov: TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 62.

3.3 Velikonoční svátky

Již víme, že původ Velikonoc je ukryt dávno před vznikem církve. Přesto je postupem času znám jako počta k umučení a vzkříšení Ježíše Krista. Je velmi pravděpodobné, že navazoval na židovský svátek pesach, který připomínal vysvobození Židů z egyptského zajetí. Proto tento týden naplňovalo množství her, které ač původ byl pohanský, postupně dostaly význam církevní.¹⁴¹

„Velikonoční týden na Valašsku probíhal ve znamení čištění, bílení, uklízení všech domů a v přípravách na velikonoční svátky. Velikonoce jako hlavní svátky jara k sobě vázaly celou řadu obřadních přežitků.“¹⁴²

„Ve všem lze pozorovati snahu po očišťování, jež měla býti průpravou k vstupu do léta, velkonocemi zahajovaného.“¹⁴³

Každý den v tomto týdnu dostal své označení.

Modré pondělí, Žluté (Šedivé) úterý

V tyto dny se nekonaly žádné obřady, pouze se ve všech chalupách uklízelo.

Škaredá středa

Tento den se nesměl nikdo na nikoho mračit, jinak by mu to zůstalo po celý rok. Dle církve se prý Jidáš v tento den mračil na Krista a také ho v tento den zradil.¹⁴⁴

Následoval čtvrtek plný tradic, které se místy udržely do současnosti.

Zelený čtvrtek

Na Zelený čtvrtek započaly obchůzky s hrkacími stroji. Na Rožnovsku se hráčskému náradí říkalo rapač, trakařové formě „rapač kolcový“.¹⁴⁵

¹⁴¹ TROUFAR, P. *Velikonoce*. 1 vyd. Třebíč: Akcent, 2001, s. 48.

¹⁴² TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 73.

¹⁴³ RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. 2. vyd. Praha: Gustav Petřů s. 258.

¹⁴⁴ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 107.

¹⁴⁵ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 18.

„Užívalo se výhradně dřevěných hrkacích nástrojů a hrkalo se od velikonoční středy do bělosobotního „Gloria“. Nikoli prvním úkolem hrkání bylo nahradit zvony, které byly „zavázány“ při zelenočtvrtečním Gloria nebo které „odletěly do Říma“ nebo Jerusalema.“¹⁴⁶

Zvony se nezavazovaly jen v kostele, ale odjímalý se i ovcím, kozám a kravám. Nesmělo se v tuto dobu (od Zeleného čtvrtka do Bílé soboty) pracovat s ničím kovovým ani ostrým, nesmělo se příst, hvízdát, pískat, nesměl se vyvážet ani vyhazovat hnůj a „vypouštět žádný smrad“. Ty to zákazy měly být projevem úcty k svátku. Hlubším studiem antických obyčejů se však zjišťuje, že šlo o obranu, aby se duše zemřelých, které se vracely k návštěvě svých rodin, o nic neudeřily, ani nezranily. A protože byly zvony považovány za odháněče zlých sil, nesmělo se s nimi zvonit, aby se nedostaly do styku s duší utopence, ztratil by tím totiž svou odháněcí moc. Odlet zvonů do Říma či Jeruzaléma byl vykonstruován dodatečně. Pravý důvod byl strach z vlivu zemřelých.¹⁴⁷

„Klepáčníci na Valašsku používali několik typů zvukových nástrojů; nejobyklejší byly pojízdné „tragače“, ruční „valchy“ a kladívkové „klepače“. Na Bílou sobotu vesnici obcházeli s kabelami a vybírali odměny.“¹⁴⁸

Klepání považovali chlapci za čest. Na tuto slavnost se připravovali celé postní období, kdy chodili do lesa učit se klepat a koledovat do taktu.¹⁴⁹

„Zelený čtvrtek je podle liturgického kalendáře dnem radosti i žalu, kdy se připomíná Kristova polední večeře s učedníky, jejichž počet symbolizoval dvanáct izraelských kmenů. Připomíná se také Kristův osudový odchod do zahrady Getsemane, jeho zatčení a odsouzení k smrti.“¹⁵⁰

Proto byl hrkání křesťany připisován význam honění Jidáše.

¹⁴⁶ VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 210.

¹⁴⁷ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 19.

¹⁴⁸ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 73.

¹⁴⁹ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 210.

¹⁵⁰ TROUFAR, P. *Velikonoce*. 1 vyd. Třebíč: Akcent, 2001, s. 49.

Označení Zelený má mnoho vysvětlení, pochází z předkřesťanské motiviky zvyků jara, oslavy rašící zeleně a také typickými pokrmy s touto dobou spjatými.¹⁵¹

V křesťanském pojetí je tato doba dnem pracovního klidu, pokud však mluvíme o původním významu, tak se tento den označoval za vhodný k zahájení zemědělských prací.¹⁵²

Pro církve následoval den plný smutku, v dobách pohanských den plný magie.

Velký pátek

„Na Veliký pátek časně z rána běží mladí, staří k potoku nebo řece a umývají se, aby byli vždy čerství a zdraví. Matičky berou i své děti s sebou, postavují je do vody a umývají je, nedbajíce toho, že jejich miláckové zimou se tetelí. Pro ty, kdož ku potoku nejdou, nabere se do hrnka vody, do vody se dá peníz a pak se umývají doma; peníz dávají do hrnka proto, aby měli po celý rok peníze. Hospodáři vyvádějí také ještě někde dobytek, krávy i koně, a vedou je časně z rána do vody brodit.“¹⁵³

„Dříve prý lidé běhávali k vodě nazí. Byly to doslova závody nejen o sám úkon, ale toho roční prvenství ve zdárné sklizni obilí.“¹⁵⁴

Voda byla považována za součást všech výročních i rodinných obyčejů. Mezi lidem bylo rozšířeno přesvědčení, že voda sama je čistá a nemůže být ničím znečištěna.¹⁵⁵

Velký pátek je pro církve nejsmutnějším dnem a také nejtišším dnem roku. V tento den platilo hlavně v evangelické církvi mnoho zákazů.

„Na Veliký pátek nepohneš zemi, nezatopíš do východu slunce, neupečeš, nevypereš a nevybělíš, nezameteš, nevynešeš z domu, neprodáš, nepůjčíš, nedaruješ a nepřijmeš dar.“¹⁵⁶

¹⁵¹ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 68.

¹⁵² Srov: FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 103.

¹⁵³ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 79.

¹⁵⁴ VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 19.

¹⁵⁵ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 119.

¹⁵⁶ FROLCOVÁ, V., *Velikonoce v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 128.

„Pro obyčejné lidi byl Velký pátek dnem plným záhad a kouzel. Věřili, že v tento den mají magické úkony, věštby i modlitby obzvlášť velkou sílu a účinnost.“¹⁵⁷

„Velký pátek byl jedním z obřadních dnů v roce, kdy bylo možno podle tradice spatřit čarodějnice. Jde zřejmě o přežitek staré představy, že čarodějné konání se prozrazuje v den jarního úplňku. Na Vizovicku bylo rozšířeno vyprávění o čarodějnicích, které praly šaty na potoce, když před velikonoce umlkly zvony. Podle rozšířeného názoru dostávaly bosorky nebo strigy na Velký pátek zvláštní moc a mohly škodit lidem i dobytku. Proto se v tento den konaly v domech magické praktiky.“¹⁵⁸

Jako prevence před záděrou si člověk musel umýt ruce v hnojůvce. Kdo měl vřed na noze, dával si před postel sekeru, aby na ni šlápnul, což prý pomůže. Kravám se mazalo vemeno medvědíím sádlem, aby jim neškodily čarodějnice.¹⁵⁹

„V předvelikonočních dnech se konal na vesnicích okolo Valašských Klobouk obyčej, v němž se magické působení přisuzovalo mravencům. Chlapci při obchůzce s řehtačkami házeli spícím děvčatům do lůžek mravence, prý aby byla po celý rok čilá.“¹⁶⁰

Již se půst blížil ke konci, jeho posledním dnem byla sobota.

Bílá sobota – poslední den půstu

„Sotva se o Bílé sobotě rozezněly zvony po dvoudenním odmlčení, vybíhali lidé z příbytků do sadů a tam trásli stromy, aby byly toho roku „rodné“. Vybíhaly i gazděny, zadělávající na obřadní „babu“ (pascha, mazanec) a přimlouvaly sladce stromům: „Obrod', stromečku, obrod'!“ Přitom otíraly těsto na rukou o kmeny. Na Zlínsku i na Rožnovsku trásla stromy častěji děvčata, která si k tomu úkonu vplétala do copů červené stužky, aby bylo mnoho červených jablek, brusinek a šípků potřebných k léčení“¹⁶¹

¹⁵⁷ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 113.

¹⁵⁸ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 77.

¹⁵⁹ Srov: VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 80.

¹⁶⁰ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 76.

¹⁶¹ VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 21.

V některých oblastech se tradovalo, že se do jabloně musí drcnout čelem, aby měla hodně jablek. Posilující moc zvyšující úrodnost se připisovala i ohni. Na valašském Závřší pálili před rozbřeskem na Bílou sobotu trní a staré býlí, aby bylo hodně švestek. Kněz zapaloval u kostela hranici, čemuž se říkalo „pálit jidáša“. Jinde se pálil oheň přímo na hřbitově, chlapi si tam ohřívali lískové pruty, aby sluníčko hrálo jejich pole. Rovněž se do ohně vkládaly lískové nebo osikové hůlky, které měl oheň posvětit. Tyto hůlky se nosily do polí, kde měly chránit úrodu. Oheň se pro zvýšení magické moci zažehoval křesáním.¹⁶²

Tento den se zakončovalo obřadní hrkání. Na Valašskomeziříčsku chodili na koledu již ve tři hodiny ráno v noci na Bílou sobotu. Bylo zvykem, že se chlapi ze zámožných rodin vzdávali výslužky ve prospěch chudobnějších, nebo se této koledy vůbec neúčastnili. Odměnou byly především různé pečivo, pečené do tvarů zvířat, tzv. „jidáše“. Později se toto pečivo nahradilo penězi a cukrářskými výrobky.¹⁶³

„Ještě o Bílé sobotě na „záchod“ slnka“ nebo v neděli dopoledne pletli si mládenci i schopnější ogárci pomlázky, zvané metlica, tatar, mrškače, korbáč, šmigrust, šibák, a to z proutí. Někde se používá i lékořicové „žily““¹⁶⁴

„Ve Valašské Senici jezdili hospodáři na Bílou sobotu orat, při tom se předbíhali, který dřív vyjede z domu, což mělo ovlivnit úspěšnost práce“¹⁶⁵

Velká neděle – Boží hod velikonoční

Dopoledne o velikonoční neděli světily se „boží dary“, jako byly vdolky, malované vejce, uzené maso, na jižním Valašsku i víno.¹⁶⁶

„Na Valašsku podobně jako v jiných oblastech moravsko-slovenského pomezí se s obřadním svěcením jídel spojil i motiv spěchů a závod o prvenství při návratu z kostela.“ ... „Kdo se ze mše vrátil nejrychleji domů, měl mít podle rozšířeného názoru nejdříve zralé obilí a měl být první hotov se žněmi.“¹⁶⁷

¹⁶² Srov: TOMĚŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 77.

¹⁶³ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 214.

¹⁶⁴ VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 23.

¹⁶⁵ TOMĚŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 78.

¹⁶⁶ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 23.

¹⁶⁷ TOMĚŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 78.

„Velikonoční neděle připomínala, že podle legendy Kristus vstal z mrtvých za svítání „prvního dne v týdnu“ nebo také „prvního dne po sobotě“ (která byla podle židovského kalendáře posledním dnem týdne). Křesťané se začali o nedělích scházet pravidelně a nazvali je „dny Páně“.“¹⁶⁸

Velikonoční smích, jen o Velikonocích bývalo dovoleno se v kostele hlučně a nezávazně smát. Bylo to z důvodu, že kazatelé, po vážně době postní, se snažili posluchače rozveselit, Proto do kázání zařazovali pásma vtipů a žertovných povídek. Již v šestnáctém století však církev tento zvyk zakázala.¹⁶⁹

Vraťme se k jídlu a jeho přípravě. Po období půstu mohly opět hospodyně předvádět své kuchařské umění a připravovat nejen pečivo, ale i maso. Jedním z důvodů svěcení jídla prý byl i časem prověřený výběr potravin, který po dlouhé dietě v postním období nepůsobil lidem zdravotní obtíže. Důvodem však mohl být i fakt že už docházely zásoby.¹⁷⁰

Základní surovinou všech velikonočních pokrmů jsou vejce, která se také posvěcují. Dělají se vaječné svítky, barví se, patří do mazance (pomazance), do nádivek. Protože mazanec nesmí chybět, někdy se také říká svátky mazancové. Dále se pečou bábovky, koláče, pletence, jidáše, perníky. Ve všem najdeme vejce.¹⁷¹

„Vejce jsou též základem mazance, který je u nás nejstarším doloženým velikonočním pečivem a spolu s beránkem patří k nejstarším velikonočním svěcenkám: mazanec je hodovým pokrmem, darem i rituálním prostředkem.“ ... „K velikonočnímu hodu jako svátku křesťanů patří především beránek, podle bible obřadní pokrm Židů před jejich odchodem z Egypta: jako symbol čisté oběti je beránek předobrazem křesťanských Velikonoc a podobenstvím Spasitele.“¹⁷²

„Na Rožnovsku se připravoval jako obřadní velikonoční pokrm „mazanec“, do něhož se zapékala vajíčka, máslo a maso. Zbytky „mazance“, zvláště kosti, lidé zastrkovali do krtčích nor. Mělo se tím zabránit krtkům v rytí země.“¹⁷³

Mazanec, jak jej známe dnes, sladký a s rozinkami se peče až od 18. století. Původně byl ze sýra, někdy z tvarohu, později se plnil slaninou nebo uzeným masem.¹⁷⁴

¹⁶⁸ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 117.

¹⁶⁹ Srov: ZÍBRT, Č. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII věku*. 2. vyd. Praha: Akademie, 1995, s. 29.

¹⁷⁰ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 118.

¹⁷¹ Srov: FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 128.

¹⁷² FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 184.

¹⁷³ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 78.

¹⁷⁴ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 119.

„Neobvyklou formou velikonočních obyčejů jsou obchůzky masek, jež se konaly v noci z velikonoční neděle na pondělí. Žily ještě ve čtyřicátých letech ve Valašské Polánce, Lužné a v okolí Vsetína. Obchůzkám se říkalo „dudlačka“, „dudlat“, „drdlat“ nebo chodit „po cikánskéj“. Skupinu obřadníků tvořili mládenci převlečení za cikány a cikánky. Masky nosily figuríny cikánať, chovaly je a znázorňovaly dětský pláč. Dostávaly od hospodářů dary, které jim posloužily k uspořádání hostiny. Název obyčeje je zřejmě odvozen z hry na „drmlé“, kterou masky při obchůzce provozovaly, a z vyluzování tlumených zvuků rozechvíváním okenních tabulek napodobením cikánské mluvy.“¹⁷⁵

Pondělí velikonoční

K tomuto dni se nevážou žádné významné liturgické úkony, není to ani církevní svátek. Je však nejdůležitějším dnem Velikonoc z pohledu lidových zvyků. Pomlázka je zvyk doložený od středověku, pravděpodobně je však mnohem starší.¹⁷⁶

„V pondělí velikonoční je šmigrúst (mrskačka). Hoši šlehají karáběči, spletenými vrbovými halouzkami nebo březovými metličkami, děvčata, začej dostávají malovaná vejce, nebo se častují koláči a kořalkou. Někde (jako na Hrozénkově) je obyčej, že chasnici polévají děvčata vodou, ano druhdy shazovali je do potoka, což nyní se zakazuje. Ale „zdravo nezdravo – zákaz nezákaz, dyby edem vystrčila z chalupy paty“ – myslí a říkají si chlapci, číhající „za uhlem“. Místy (na Meziříčsku) postříkují sebe malou skleněnou nebo dřevěnou stříkačkou (čikovkou), a to buď vodou, nebo voňavkami.“¹⁷⁷

Ženatí muži nejdříve vyšlehali své manželky, současně jim léčili bolest zbarvenou kořalkou, poté pokračovali k sousedům. Mládenci obcházeli dům od domu. Vše doprovázel ruch, veselost, žerty, které sebou hledání děvčat neslo. Chlapci mrskali děvčata, aby byla zdráva a aby se jim rány dobře hojily, tak je zalávali kořalkou, místy i vínem. „Šmigrustníci“ bývali bohatě odměňováni obřadním pečivem, malovanými vejci a na jižním Valašsku i uvařenou klobásou. Čím bylo děvče více polité, nebo mělo více podlitin, tím bylo vzácnější. Bylo to ukazatelem, že nezůstane „na ocet“.¹⁷⁸

¹⁷⁵ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 79.

¹⁷⁶ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 121.

¹⁷⁷ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 80.

¹⁷⁸ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 25.

Již méně důležitým dnem bylo Velikonoční úterý, I k tomuto dni se však vázaly a místy dodnes vážou tradice.

Velikonoční úterý

Můžeme se dočíst různé podání zvyků v tento den, uvedme si proto alespoň některé pohledy na tento den.

„V úterý velikonoční šlehají opět děvčata hochy, kteří se však nedají. Děvčata říkají: „Dnes je naše!“ – ale hoši odpovídají: „ Dnes je toho, kdo obdrží (snese)!“ – Šlehají se vůbec navzájem, „aby neoprašivěli“!“¹⁷⁹

V úterý chodili na šmigrust jen chudí lidé. Například žebráci, kteří se v příslušném domě modlili za zemřelé a předčítali evangelium. Tohoto dne využívaly hlavně ženy „robského práva“ a nemilosrdně pronásledovaly slapské plemeno, obzvláště se sesypávaly jak sršně na místní posměváčky a nevěrné muže. Odpoledne svinuli chlapi pomlázky do svitku a svázali je konopnou nití. Poté je hodili do tekoucí vody, aby se nemoci vyšlehaných lidí nevrátily. Na nejjižnějším Valašsku házeli stočené pomlázky přes hlavu na střechu, aby tam zteřely.¹⁸⁰

„Protože velikonoce byly přirozeným začátkem polních prací a protože byly obdobím zvláště důležitým pro zdar započatého díla, na němž závisel do velmi značné míry život všech po celý příští rok, rozvinuly se obyčeje s nimi spojené do veliké šíře. To podmiňuje také životnost všech těchto obřadů. Protože vyrůstaly ze slabosti výrobních sil, zanikají v důsledku technického pokroku v zemědělství. Dnes z nich nemůžeme převzít víc než překrásný symbol boje proti všemu, co brání rozvoji nového života.“¹⁸¹

¹⁷⁹ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 80.

¹⁸⁰ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 27.

¹⁸¹ VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 250.

3.4 Symboly Velikonoc a jejich význam

I Velikonoční svátky mají své symboly, některé mají delší historii, jiné jsou mladší, ale jsou všechny níže uvedené „potkáváme” v dnešní době na každém kroku.

Pomlázka, šmigrúst, tatar

„Chození s pomlázkou a na pomlázku patřilo v našich zemích k nejstarším velikonočním obyčejům. Pomlázkou se označoval nástroj, kterým byly o Velikonocích šlehány mladé dívky a ženy, aby „omládly”, a stejně se jmenovala i samotná exekuce. Pomlázkou bývala nazývána také velikonoční pochůzka doprovázená koledou a jako o pomlázce se psalo o velikonočních darech, které koledníci dostávali od vyšlehaných dívek.“¹⁸²

První záznamy o mrskání neboli pomlázení pocházejí z přelomu 14. a 15. století a pojednávají o šlehání metlami z mladých vrbových proutků. V té době, se navzájem šlehali muži, ženy, chlapi i dívky.¹⁸³

„Pomlázkování souvisí s kolektivním šlehačím obřadem, založeným na víře, že bití suchým prutem přináší souchotiny a že při bití živým prutem stahuje se do něj „prašivina“ a všechny kožní choroby. Proto také „pletař“ po zavázání pomlázky nití musel šlehnout nového majitele pod kolena, až mu slzy vyskočily; ten nesměl svoji bolest dát najevo, naopak, musel vodorovně nastavený korbáč přeskočit, ještě políbit a říci: „Pámbu zaplat', dědáčku!“ (Hlubším bádáním lze přijít k poznatku, že šlehání některými dřevinami neodhánělo pouze nemoci, ale zvláště zlé duchy, kteří se potulují mezi lidmi při pohřbech a při zádušivých slavnostech, jakými velkonoce ze značné části jsou.)“¹⁸⁴

Podle počtu prutů se v některých oblastech pomlázka označovala dvoják, troják, osmerák a podobně.¹⁸⁵

Dalším velikonočním symbolem, s dlouhou historií, je vejce.

¹⁸² VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. s. 260.

¹⁸³ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 121

¹⁸⁴ VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 23

¹⁸⁵ Srov: VÁLKA, M. *Dětské výroční zvyky a obyčeje jihovýchodní Hané*. 3. Svazek edice „Bibliotheca hanaca“. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1989 s. 20.

Vejce

„Vejce tají v sobě velký význam. O velikonoci znamená znovuzkříšení přírody – znovuzrození a pučení jarního života.“¹⁸⁶

Vejce v dobách pohanských mělo být znamením blesku a slunce, oživující tedy sílu přírody, která se budí v čase jarních měsíců. Život přírody se teda vyklube jako z vejce.¹⁸⁷

„O Velikonocích je vejce odměnou koledníkům, darem a předmětem zdobení; vejce je velikonoční svěcenkou, rituálním prostředkem lidové víry, samostatným pokrmem a významnou součástí velikonočních jídel, místy předmětem her dětí a mládeže.“ ... „Vejce syrová a nezdobená jsou v našich pramenech 19. a 20. století společným darem koledníkům od masopustu do Velikonoc (včetně skupinové pomlázky dospělých mláďenců); z vybraných vajec si nakonec uspořádali společnou hostinu (místy sloužila k prodeji).“¹⁸⁸

„Darováním vajíček se vyjadřoval i milenecký poměr. Oblíbený chlapec dostával od děvčete několik vajec ve vyšívaném šátku. Milostné motivy se projevovaly i v nápisech na kraslicích.“¹⁸⁹

Vejci se již od dávných dob přisuzovala magická moc. Tuto moc umocňovaly barvy a ornamenty. Zvláštní postavení měla vejce červená (proudící krev a láska), další barvou byla zelená (zeleň přírody), žlutá (slunce), hnědá a černá (země).¹⁹⁰

Nejstarší nalezené zdobené vejce je z let 1020 – 1030, pocházející z pohřebiště ve Velkých Hostěrádkách, jedná se o zbytky červeného vejce s geometrickými ornamenty.¹⁹¹

¹⁸⁶ RŮŽIČKA, J. Život a zvyky slovanských národů. 2. vyd. Praha: Gustav Petřů s. 260.

¹⁸⁷ VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 80.

¹⁸⁸ FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 218.

¹⁸⁹ TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972 s. 80.

¹⁹⁰ Srov: ŠOTTNEROVÁ, D. *Velikonoce původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, s. 14.

¹⁹¹ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 130.

„Velikonoční vejce je ovšem ve všech svých funkcích především vejce reálné. V našich středověkých pramenech známe vejce také jako milodar do hrobu a obětní vejce v základech stavby. Ještě v 19. a první polovině 20. století zůstalo vejce předmětem lidové víry užívaným v léčitelství, chovu dobytka a v zemědělství, a to často ve spojení s ratolestí, vodou pramenitou či svěcenou, chlebem, o Velikonocích svěceným mazancem. Podle obyčejů působilo vejce na principech podobnosti a kontaktu nebo aktem darování“¹⁹²

Aby se darovaná vejce líbila, bylo a dodnes je tradicí vejce zdobit.

Kraslice

Na Moravě se nejčastěji používá označení „malované vejce“, toto základní označení se mění podle nářečí.¹⁹³

„Slovo kraslice je u nás doloženo už ze 14. století, ale jako označení pro zdobené vajíčko se začalo používat až koncem 19. století v souvislosti s přípravami na velkou Národopisnou výstavu československou, která se konala v Praze v roce 1895. Teprve v průběhu dalších let se výrazně ujal a začal se běžně používat.“¹⁹⁴

„Původní zdarový a ochranný význam některých vzorových motivů na kraslicích je dnes abecedou, kterou namnoze nedovedeme přečíst. Jejich původ je prastarý, význam znaků byl již zapomenut. Přetrvává však umělecká a technologická hodnota kraslic.“¹⁹⁵

Známe mnoho technik zdobení kraslic, uvedeme si příklady těch nejčastěji užívaných na Valašsku, odkud přicházely nové techniky.

Na Valašsku stejně jako na Slovácku bývalo původně zvykem malovat jen vejce syrová, aby z nich při vaření neunikly životadárné síly. Teprve v první světové válce, se začala malovat vyfouklá vejce, nebo se vejce vyfukovala po namalování. Avšak podarovat někoho vyfouklým vejcem by bylo potupou pro obě strany.¹⁹⁶

¹⁹² FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, s. 225.

¹⁹³ Srov: OREL, J. *O kraslicích*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1973, s. 74.

¹⁹⁴ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 131.

¹⁹⁵ OREL, J. *O kraslicích*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1973, s. 9.

¹⁹⁶ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 264.

Rýsování – batikování voskem, je dobře známá technika. Podstatou je zakrytí vzoru ještě před obarvením, takže nezakrytá plocha se obarví, zatímco vzor má po odstranění vosku barvu původního podkladu.¹⁹⁷

„Zdobení touto technikou vyžaduje naprosto čisté ruce a nářadí a čistá vejce, která se proto často myjí v teplé dešťové vodě. Na rendlíčku, ale ještě častěji na staré lžici, zabodnuté do řepného nebo jinak upraveného stojanu, se rozpustil čistý vosk. Ze šafránu s přísadou octa se připravovala žlutá barva, již se nejdříve celé vejce obarvilo. K dosažení temnějšího podkladu se obecně bílá vejce předem „našafránily“. Na to popisovala malířka povrch vejce voskem. Vejce pak vykoupala v barvě, uvařené z olšové kůry s přísadou modré skalice, nebo ve frižulce. Po osušení a nahřátí se vosk setřel, takže vystoupily kuntury na tmavém podkladě.“¹⁹⁸

„Osobitý charakter valašských batikovaných kraslic je v barevnosti a v ornamentice. Staré muzejní doklady z konce 19. a počátku 20. století jsou v základu černé a tmavočervené, voskem krytý vzor bílý, červený a žlutý. K barvení se používalo třísek brazilského dřeva.“¹⁹⁹

„Leptání je technika příbuzná batice, jen postup je obrácený. Vajíčko se nejprve obarví a pak se na skořápku nanáší vosk. Po ponoření do kyseliny (používala se šťáva z kyselého zelí nebo octová voda) zmizí z nezakrytých ploch brva a naopak zůstane tam, kde byl nanesen vosk. Po setření vosku se objeví hotový vzor.“²⁰⁰

Dnes již zaniklá forma leptání pomocí mravenčí kyseliny, kdy se vejce vkládalo do mraveniště, byla známá právě na Valašsku. Vznikaly tak volné přirozené vzory.²⁰¹

Vyškrabování, technice se někdy říká také gravírování. Často bývá považována za jednu z nejhezčích technik, protože vznikají vzory podobné krajce. Provedení bývá velmi pečlivě provedena se stínováním a nejmenšími detaily. Tuto jemnost umožňují velmi ostré nástroje, kterými je do pobarveného vejce vyškrabován vzorek. Technicky je tento způsob nejjednodušší, je však velmi náročný pro zručnost.²⁰²

¹⁹⁷ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 134.

¹⁹⁸ VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 267.

¹⁹⁹ VEČERKOVÁ, E. *Kraslice na Moravě*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 2003, s. 79.

²⁰⁰ VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 141.

²⁰¹ Srov: OREL, J. *O kraslicích*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Slovácké muzeum, 1973, s. 9.

²⁰² Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 147.

Aplikace, technika, kdy se vystřihují různé vzory z papíru (stužek) a nalepují se na vejce. V pozdější době se užívalo staniolu, barevných šňůrek apod. Samostatnou kapitolou z aplikací jsou tzv. slaměnky, což jsou vejce zdobena nastříhanou ječnou slámou.²⁰³

Sítinování se provádělo olepováním dužinou (duší) ze sítiny (Juncus), nebo dužinou bezu. Některá pole se předem podložila barevnými stužkami nebo vzorovanými ústřížky textilií. Těchto vajec se užívalo k vyrábění nástrojných holubic. Jejich odvozeninou jsou vejce zdobená vlnou.²⁰⁴

Dalším symbolem, který nebyl na Valašsku typicky Velikonočním, však v dnešní době nepostradatelným, je beránek.

Beránek

Motiv beránka pramení z jarních obřadů předhistorických pasteveckých národů. Měli ve zvyku obětovat božstvům mladého beránka. Poté tento zvyk přešel do podoby obřadního pokrmu. U nás jakožto typicky velikonoční jídlo skopové maso nemáme.²⁰⁵

„V novozákonní symbolice beránek představuje ukřižovaného a zmrtvýchvstalého Krista. Podobně jako pesachovému beránku nesměla být při obětování zlámána žádná kost, nebyly ani ukřižovanému Kristu kosti zlomeny.“²⁰⁶

V naší zemi známe beránka piškotového, který je v posledních generacích natolik oblíben, že se pomalu stává znakem velikonočních trhů. Piškotový beránek slouží však spíše jako dekorace, než jako pokrm. Beránek je dnes chápán jako symbol jaro a rodičího se nového života mláďat.²⁰⁷

Jedním z nejmladších symbolů Velikonoc je zajíc, kterého dnes vidáme především jako čokoládovou figurku.

²⁰³ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčej a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 269.

²⁰⁴ Srov: VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčej a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, s. 270.

²⁰⁵ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 96.

²⁰⁶ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. s. 206.

²⁰⁷ Srov: LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 97.

Zajíc

“Přestože postavička zajíce patří k nejmladším symbolům velikonočních svátků, je dnes oblíbeným atributem Velikonoc ve většině zemí. V předkřesťanských kulturách zaujímal zajíc důležité postavení. Jako zvíře, které žije v noci a ve dne spí, býval spojován s Měsícem. Jeho obydlí vyhloubené pod zemí ho dávalo do souvislosti s kulty uctívajícími Velkou Matku Zemi.”²⁰⁸

Zajíc je symbolem skromnosti, chudoby a také sebeobětování pro druhé, Sebeobětování můžeme sledovat v přírodě, když zajíce honí pes, tak se vždy dva střídají v běhu, aby psa zmátli. Zrovna tak matka zaječice chrání své potomky nasazením vlastního života. Dlouhé nohy symbolizují dobrého běžce, velké uši schopnost naslouchat.²⁰⁹

SHRNUTÍ

Velikonoce byly v době před církevní oslavou jara, nově se probouzející přírody. Z přirozených důvodů (nedostatek zásob) těmto svátkům předcházelo období skromnosti – půst. Postupem času byly tyto svátky upraveny církví a získaly církevní význam. Dny Velikonočního týdne mají své označení a byly provázeny množstvím tradic. Nejvýznamnějším dnem lidové společnosti bylo Velikonoční pondělí, kdy se konala a dodnes koná pomlázka. Stejně jako Vánoční svátky mají i ty velikonoční své symboly se svou historií a hlubokým významem.

²⁰⁸ VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006. s. 260.

²⁰⁹ Srov: ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice*. 1. Vyd. Olomouc: Rubico, 2009, s. 39.

EMPIRICKÁ ČÁST

4 VÝZKUM

4.1 Cíle a předpoklady výzkumného šetření

Cíle

1. Zjistit názory různých generací na vybrané výroční zvyky.
2. Porovnat, jak se liší množství dodržovaných tradic týkajících se Vánočních a Velikonočních svátků, z pohledu obyvatel vesnic a měst.
3. Zjistit povědomí respondentů o původu vybraných tradic.
4. Porovnat, jak a čím se liší dodržování vánočních a velikonočních zvyků u různých věkových kategorií.

Výzkumné předpoklady

1. Předpokládáme, že většina respondentů slaví více Vánoce než Velikonoce.
2. Předpokládáme, že většina všech respondentů má více pozitivní vztah k vánočním svátkům než velikonočním.
3. Předpokládáme, že většina všech respondentů, má na vánočních svátcích nejraději jejich atmosféru.
4. Předpokládáme, že většina respondentů večeří na Štědrý večer kapra.
5. Předpokládáme, že většina respondentů, kteří považují za symbol Vánoc Santa Clause, budou zástupci kategorie 15 – 19 let.
6. Předpokládáme, že většina všech respondentů vyjádří názor, že vztah lidí k vánočním a velikonočním svátkům nejvíce ovlivňuje rodina.
7. Předpokládáme, že si většina všech respondentů myslí, že zvyky a tradice spojené s vánočními a velikonočními svátky upadají a zanikají.
8. Předpokládáme, že většina tradic se dodržuje více na vesnici než ve městě.
9. Předpokládáme, že menšina respondentů zvolí na otázku „Myslíte si, že na vesnici se tyto tradice udržují více, než ve městě?“ odpověď Ne.
10. Předpokládáme, že většinu správných odpovědí o původu a významu vybraných tradic, prokážou zástupci kategorie nad 65 let.

4.2 Organizace výzkumu a charakteristika cílové skupiny

V období od listopadu do prosince 2010 probíhalo dotazníkové šetření na území Valašska zaměřené na zjištění názorů respondentů na vybrané výroční zvyky, zjistit kvantitu dodržování tradic s nimi spojenými a povědomí respondentů o původu těchto tradic. Šetření se zúčastnilo celkem 450 respondentů tří věkových kategorií.

První věková kategorie byla stanovena v rozmezí 15 – 19 let. Toto období je jakýmsi přechodem mezi dětstvím a dospělostí. Jedinec si utváří pocit vlastní identity, uvědomuje si vlastní hodnoty, přijímá morální principy společnosti a postupně se stává nezávislý na rodičovské autoritě. Stává se tak osobností s charakteristickým chováním a prožíváním, které ovlivňuje jeho interakci s prostředím.²¹⁰

Druhá věková kategorie byla hraničena rozmezím 25 – 35 let, která zahrnuje druhou polovinu mladší a první polovinu střední dospělosti. V tomto období dle Českého statistického úřadu dochází k nejčastějšímu uzavírání prvních manželství a rovněž je v tomto věkovém rozmezí nejvíce prvorodiček. Etapu dospělosti považujeme za období nejvyšší zralosti lidského jedince. Jedinec zakládá vlastní domov a rodinu, je na vrcholu svých sil, je citově vyrovnaný a objektivně využívá své rozumové schopnosti.²¹¹

Třetí skupinou byly osoby nad 65 let, horní hranice nebyla stanovena. Období stáří je charakteristické zhoršením paměti, dlouhodobá paměť však bývá zachována. V mluveném projevu můžeme pozorovat projevy tzv. duševních pomlk, kdy geront někdy nedokončí větu, nedovypráví příběh. Jedinci se v tomto období opírají více o dřívější zkušenosti, přítomnost přijímají s nedůvěrou.²¹²

Do výzkumu byli zapojeni žáci odborného učiliště, střední školy s maturitou, gymnázia, dále uživatelé domovů pro seniory, chráněných bydlení, zaměstnanci těchto zařízení a nemocnice Valašské Meziříčí, také bylo využito sociálních sítí.

Dotazník obsahoval 24 otázek, z nichž byly 3 otázky demografické. Respondenti byli informováni, že se jedná o anonymní výzkum, jehož výsledky budou využity pouze pro zpracování diplomové práce.

²¹⁰ Srov: ŠMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I., HOLÁSKOVÁ, K. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 2. Vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 111.

²¹¹ Srov: ŠMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I., HOLÁSKOVÁ, K. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 2. Vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 118.

²¹² Srov: ŠMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I., HOLÁSKOVÁ, K. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 2. Vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, s. 137.

Bylo rozdáno 450 dotazníků, z nichž se vrátilo plně vyplněno 307 (celková návratnost 68,2%). Nejnižší návratnost byla u věkové kategorie nad 65 let, což je pouze 54,7%. Nejvyšší návratnost byla u kategorie 15 -19 let (84%). Návratnost dotazníků u věkové kategorie 25 – 35 let byla 66% (viz Tabulka č. 1). Podrobněji popisují návratnost dotazníků v Tabulce č. 2. Demografické rozdělení je znázorněno v Tabulce č. 3.

Tabulka č. 1: Přehled návratnosti dotazníků v jednotlivých věkových kategoriích

Věková kategorie	Počet rozdaných dotazníků	Počet vrácených dotazníků
15 – 19 let	150	126
25 – 35 let	150	99
Nad 65 let	150	82

Tabulka č. 2: Přehled respondentů dotazníkového šetření

	Počet dotazovaných	Počet plně vyplněných Dotazníků
Odborná učiliště	50	36
Střední školy s maturitní zkouškou	50	41
Gymnázia	50	49
Domovy pro seniory	100	51
Chráněná bydlení	50	27
Nemocnice VM	50	23
Sociální síť	100	80
Celkem	450	307

Tabulka č. 3: Demografické rozdělení respondentů

Věková kategorie	Ženy	Muži	Vesnice	Město
15 – 19 let	78	48	51	75
25 – 35 let	65	34	46	53
Nad 65 let	59	23	30	52
Celkem	202	105	127	180

Druhou cílovou skupinu tvořili vždy dva zástupci jednotlivých věkových kategorií, se kterými byl proveden rozhovor. Překvapující byla neochota rozhovory poskytnout ze strany třetí věkové kategorie. Lze předpokládat, že neochota je projevem nedůvěry, která je důsledkem množstvím násilných činů páchaných na občanech důchodového věku. Z 92 uživatelů domovů pro seniory a chráněných bydlení nebyla ani jedna osoba ochotna rozhovor poskytnout. Proto bylo pro získání respondentů využito sociální sítě. Na každý rozhovor byl určený čas 30 minut, obsahoval šest předem stanovených otázek. Rozhovory probíhaly od 5. března do 19. března, 2011. Dva rozhovory byly uskutečněny u respondentů doma, ostatní na veřejných místech, jako je kavárna či park.

4.3 Metodologie

Kvantitativní výzkum

První použitou metodou byl sběr informací pomocí dotazníkového šetření. Dotazník je soustava předem připravených otázek, které jsou promyšleně seřazeny a na které dotazovaná osoba odpovídá písemně. Výhodou dotazníku je fakt, že umožňuje poměrně rychlé a ekonomické shromáždění dat od velkého počtu respondentů. Nevýhodou je, že data získaná dotazníkem mají vždy jen podmíněnou platnost a vyžadují velmi obezřetnou interpretaci.²¹³

Dotazník se zpravidla skládá ze tří částí. Vstupní část obsahuje jméno autora, vysvětluje cíle dotazníku a měla by zdůrazňovat význam respondentových odpovědí. Obsahuje také pokyny k vyplnění. Druhá část se skládá z vlastních otázek. Na začátku se jedná o otázky lehčí, následují složitější a méně zábavné, ke konci jsou otázky důvěrnější. Na konec patří poděkování respondentům.²¹⁴

Dotazník byl sestaven podle předem stanovených cílů. Obsahuje celkem 24 otázek. První 3 otázky zjišťují demografické údaje, 6 otázek je znalostních a 15 otázek zjišťuje postoje a mínění. U otázek číslo 6. a 16. mohou respondenti vybrat více možností. U dvou postojových a všech znalostních otázek musí respondenti odpovědi vypsat svými slovy. U ostatních otázek respondenti odpovědi kroužkují z nabízených variant. Dotazník naleznete v příloze č. 2 této diplomové práce.

Pro přehlednost jsou výsledky znázorněny grafickou formou (sloupcový graf).

Kvalitativní výzkum

Jako druhá výzkumná metoda byl použit rozhovor. Rozhovor byl uskutečněn vždy s dvěma zástupci každé věkové kategorie.

Velkou výhodou této metody je navázání osobního kontaktu s respondenty. Otázky můžeme upravovat dle reakcí respondentů. Úspěšnost je z velké části závislá na schopnostech výzkumníka.²¹⁵

²¹³ Srov: CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, 1. vyd. Praha: Grada, 2007, s. 163, 164.

²¹⁴ Srov: GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido, 2000, s. 100.

²¹⁵ Srov: CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, 1. vyd. Praha: Grada, 2007, s. 182.

„Protože interview je postaveno na interpersonálním kontaktu, jeho úspěšnost závisí na navození rapportu výzkumníkem. Rapport znamená navázání přátelského vztahu a vytvoření otevřené atmosféry. Naopak chladný, nepřívětivý přístup výzkumníka k respondentovi sotva povede k dobrému interview a někdy může způsobit i odmítnutí respondenta spolupracovat s výzkumníkem.“²¹⁶

²¹⁶ GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido, 2000, s. 110.

4.4 Vlastní výzkum

Výzkum je rozdělen do dvou částí, dle použitých výzkumných metod - dotazníkového šetření a rozhovorů.

A) DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

Výsledky dotazníkového šetření jsou seřazeny podle výzkumných cílů a výzkumných předpokladů.

Cíl 1: Zjistit názory různých generací na vybrané výroční zvyky.

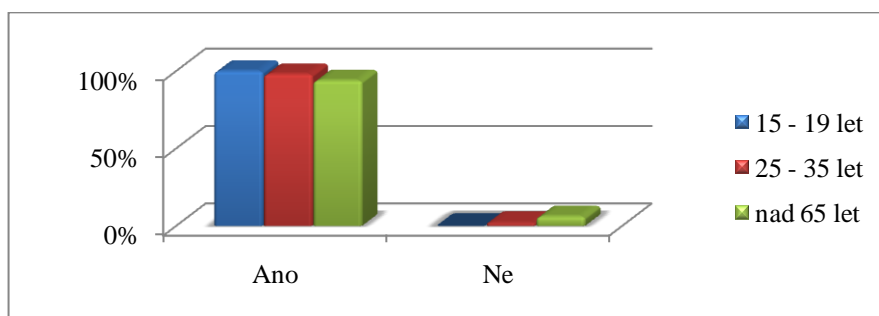
VP 1: Předpokládáme, že většina respondentů slaví více Vánoce než Velikonoce.

Zajímalo nás, zda respondenti slaví vánoční svátky. Jak vyplývá z Tabulky č. 4 a Grafu č. 1, ve věkové kategorii 15-19 let slaví vánoční svátky všichni tedy 100% dotazovaných. Ve věkové kategorii 25 – 35 let je to 98% dotazovaných a ve věkové kategorii nad 65 let je to 93,9%. Z výsledků je patrné, že mezi generacemi je rozdíl v rozpětí 6,1%.

Tabulka č. 4: Slavíte Vánoce?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	126	0	126
	Relativní četnost f_i	1	0	1
	Relativní četnost v %	100	0	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	97	2	99
	Relativní četnost f_i	0,980	0,020	1
	Relativní četnost v %	98	2	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	77	5	82
	Relativní četnost f_i	0,939	0,061	1
	Relativní četnost v %	93,9	6,1	100

Graf č. 1: Slavíte Vánoce?

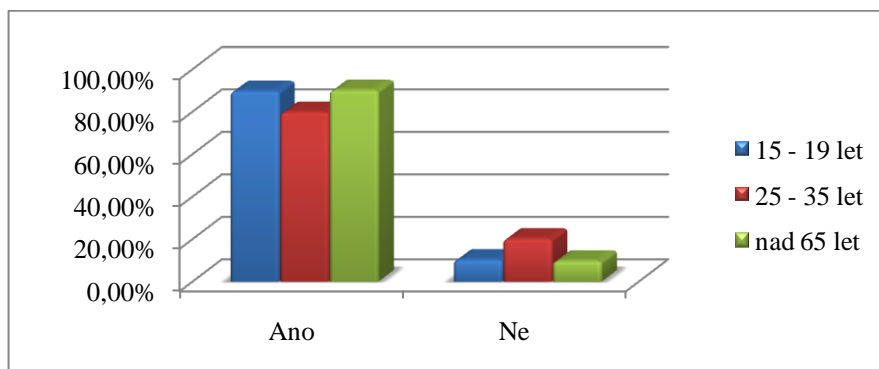

V další otázce jsme zjišťovali, zda respondenti slaví velikonoční svátky. Dle výsledků nejméně slaví velikonoční svátky zástupci generace 25 – 35 let, kde jsme zaznamenali zápornou odpověď v 20,2%. Mezi generacemi nejstarší a nejmladší je pouze nepatrný rozdíl, kdy záporná odpověď se pohybuje mezi 9,8% a 10,3%, jak znázorňuje Tabulka č. 5 a Graf č. 2.

Tabulka č. 5: Slavíte velikonoční svátky?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	113	13	126
	Relativní četnost f_i	0,897	0,103	1
	Relativní četnost v %	89,7	10,3	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	79	20	99
	Relativní četnost f_i	0,798	0,202	1
	Relativní četnost v %	79,8	20,2	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	74	8	82
	Relativní četnost f_i	0,902	0,098	1
	Relativní četnost v %	90,2	9,8	100

Graf č. 2: Slavíte velikonoční svátky?

Předpoklad, že většina respondentů slaví více Vánoce než Velikonoce, se nám uvedenými výsledky potvrdil.

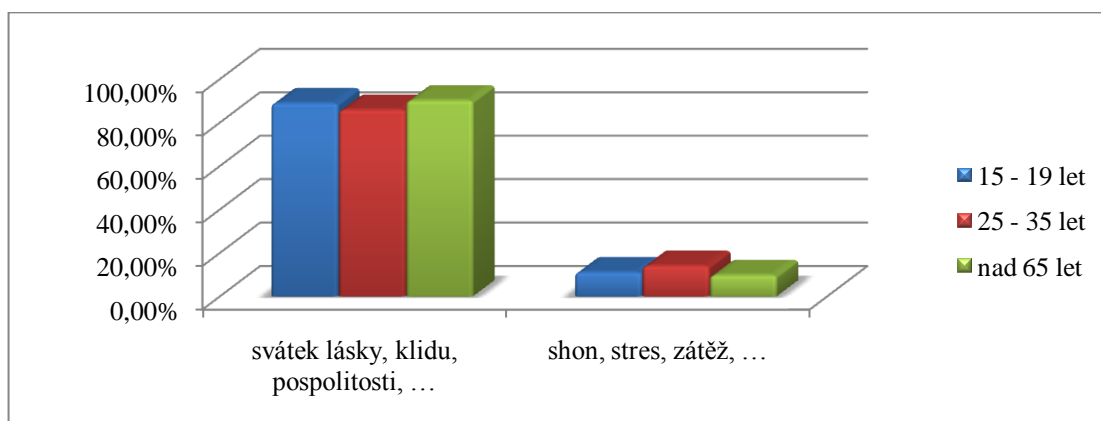
VP 2: Předpokládáme, že většina všech respondentů má více pozitivní vztah k vánočním svátkům než velikonočním.

Následující otázka mapuje postoj dotazovaných k těmto svátkům. Výsledky jsou znázorněny v Tabulce č. 6 a Grafu č. 3. Z výsledků vyplývá, že většina dotazovaných všech věkových kategorií vnímá Vánoce jako svátky lásky, klidu, pospolitosti,... Tato odpověď je nejvíce, 90,2% zastoupena u věkové kategorie nad 65 let. Druhá možná odpověď „shon, stres, finanční zátěž, ...“ se nejčastěji vyskytovala u respondentů ve věkové kategorii 25 – 35 let a to v 14,1% odpovědí.

Tabulka č. 6: Vánoce vnímáte jako:

		svátek lásky, klidu, pospolitosti, ...	shon, stres, finanční zátěž	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	112	14	126
	Relativní četnost f_i	0,889	0,111	1
	Relativní četnost v %	88,9	11,1	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	85	14	99
	Relativní četnost f_i	0,859	0,141	1
	Relativní četnost v %	85,9	14,1	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	74	8	82
	Relativní četnost f_i	0,902	0,098	1
	Relativní četnost v %	90,2	9,8	100

Graf č. 3: Vánoce vnímáte jako:

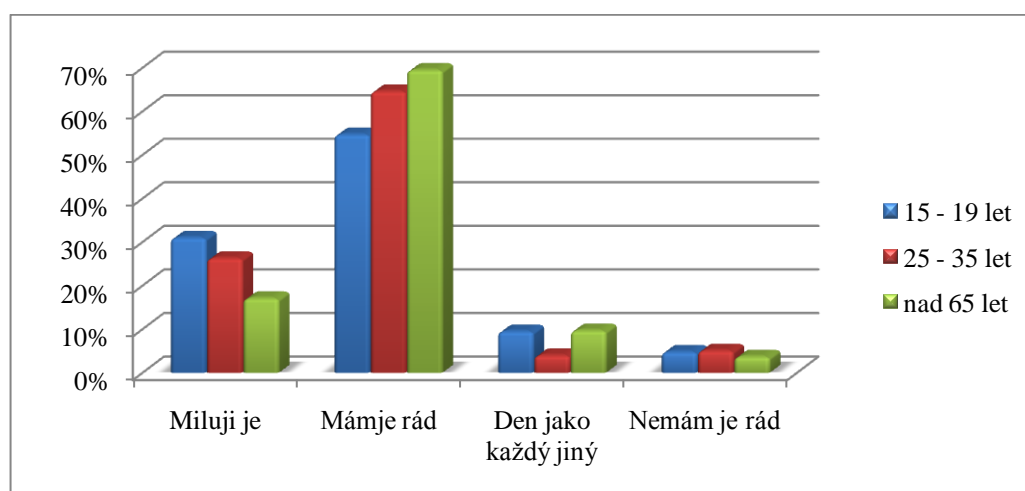

Prožívání vánočních svátků jsme rozdělili v další otázce do čtyř kategorií. Výsledky jsou zaznamenány v Tabulce č. 7 a Grafu č. 4. Nejčastěji, 31%, se s odpovědí „miluji je“, ztotožnili zástupci kategorie 15 – 19 let. Většina respondentů všech věkových kategorií vybrala možnost - mám je rád. Vždy se jednalo o více než 50%.

Tabulka č. 7: Co pro Vás vánoční svátky znamenají?

		Miluji je	Mám je rád	Den jako každý jiný	Nemám je rád	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	39	69	12	6	126
	Relativní četnost f_i	0,310	0,547	0,095	0,048	1
	Relativní četnost v %	31	54,7	9,5	4,8	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	26	64	4	5	99
	Relativní četnost f_i	0,263	0,646	0,040	0,051	1
	Relativní četnost v %	26,3	64,6	4	5,1	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	14	57	8	3	82
	Relativní četnost f_i	0,171	0,695	0,097	0,037	1
	Relativní četnost v %	17,1	69,5	9,7	3,7	100

Graf č. 4: Co pro Vás vánoční svátky znamenají?

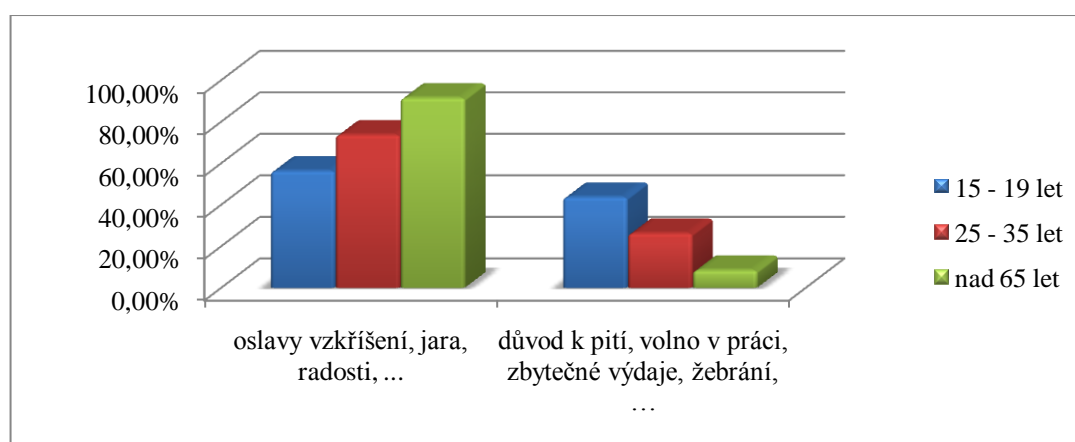

Vnímání velikonočních svátků prochází proměnou, jak je patrné z Tabulky č. 8 a Grafu č. 5. Zatímco generace nad 65 let vnímá velikonoční svátky jako důvod k pití, volno v práci, zbytečné výdaje, žebrání pouze 8,5%, tak v generaci 15 – 19 let je tato odpověď vybrána 43,7% respondentů.

Tabulka č. 8: Velikonoční svátky vnímáte jako:

		oslavy vzkříšení, jara, radosti, ...	důvod k pití, volno v práci, žebrání	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	71	55	126
	Relativní četnost f_i	0,563	0,437	1
	Relativní četnost v %	56,3	43,7	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	73	26	99
	Relativní četnost f_i	0,737	0,263	1
	Relativní četnost v %	73,7	26,3	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	75	7	82
	Relativní četnost f_i	0,915	0,085	1
	Relativní četnost v %	91,5	8,5	100

Graf č. 5: Velikonoční svátky vnímáte jako:

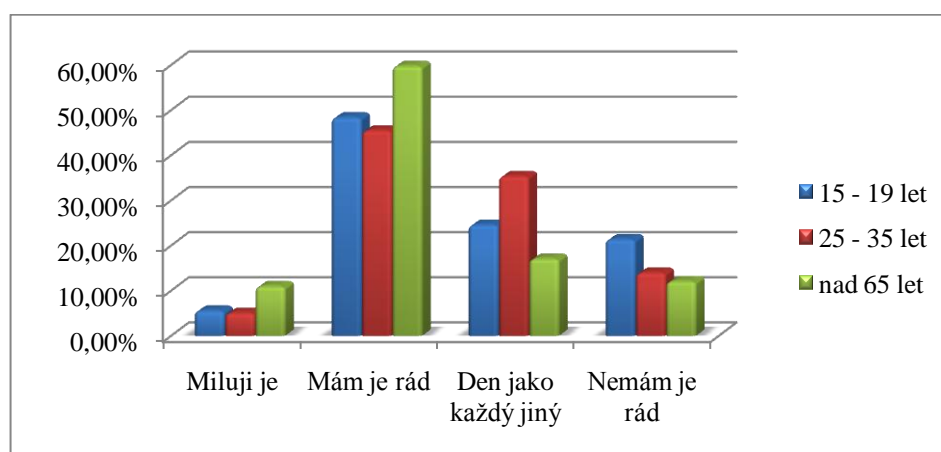

U otázky „Co pro Vás Velikonoce znamenají?“, vybírali odpověď „miluji je“ nejčastěji zástupci nejstarší generace tj. nad 65 let, největší procentuální zastoupení měla u této generace má odpověď „mám je rád“. Tu to odpověď vybralo 59,8 % ze všech respondentů starších 65 let. Nejzápornější vztah k těmto svátkům mají dle výsledku šetření zástupci generace 15 – 19 let, kdy odpověď „nemám je rád“ vybralo 27 ze 126 respondentů. Odpovědi na tuto otázku jsou zaznamenány v Tabulce č. 9 a Grafu č. 6.

Tabulka č. 9: Co pro Vás Velikonoce znamenají?

		Miluji je	Mám je rád	Den jako každý jiný	Nemám je rád	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	7	61	31	27	126
	Relativní četnost f_i	0,056	0,484	0,246	0,214	1
	Relativní četnost v %	5,6	48,4	24,6	21,4	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	5	45	35	14	99
	Relativní četnost f_i	0,051	0,455	0,354	0,214	1
	Relativní četnost v %	5,1	45,5	35,4	21,4	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	9	49	14	10	82
	Relativní četnost f_i	0,011	0,598	0,171	0,121	1
	Relativní četnost v %	11	59,8	17,1	12,1	100

Graf č. 6: Co pro Vás Velikonoce znamenají?

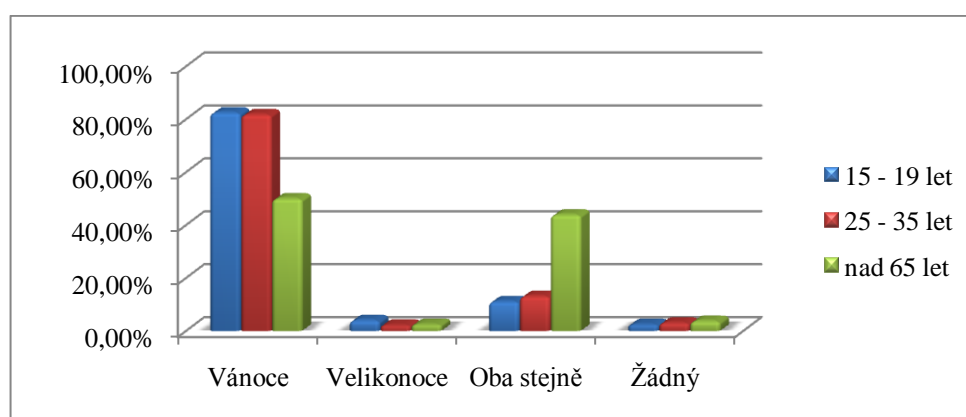

Na otázku, který z těchto svátků (Vánoce, Velikonoce) máte raději, byla nejčastěji vybrána odpověď Vánoce. Rovnocenný vztah k těmto svátkům má 43,9% respondentů nad 65 let. Odpověď „Velikonoce“ nejčastěji vybírali zástupci generace 15 – 19 let a to 4% ze zaznamenaných odpovědí. Rozložení odpovědí je zaznamenáno v Tabulce č. 10 a Grafu č. 7.

Tabulka č. 10: Který z těchto svátků máte raději?

		Vánoce	Velikonoce	Oba stejně	Žádný	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	104	5	14	3	126
	Relativní četnost f_i	0,825	0,004	0,111	0,024	1
	Relativní četnost v %	82,5	4	11,1	2,4	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	81	2	13	3	99
	Relativní četnost f_i	0,818	0,021	0,131	0,030	1
	Relativní četnost v %	81,8	2,1	13,1	3	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	41	2	36	3	82
	Relativní četnost f_i	0,500	0,024	0,439	0,037	1
	Relativní četnost v %	50	2,4	43,9	3,7	100

Graf č. 7: Který z těchto svátků máte raději?

Uvedenými výsledky se nám potvrdil předpoklad, že většina respondentů má více pozitivní vztah k vánočním svátkům než velikonočním.

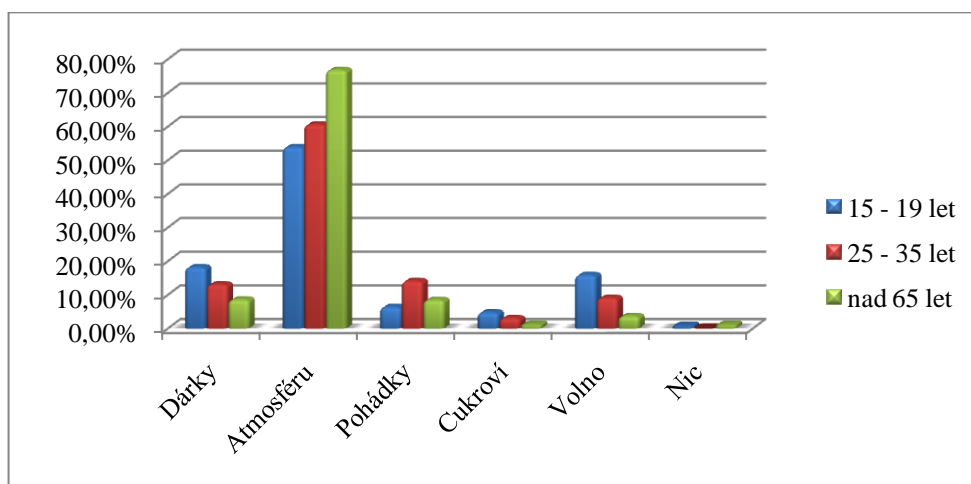
VP 3: Předpokládáme, že většina všech respondentů, má na vánočních svátcích nejraději jejich atmosféru.

Následující otázka měla zjistit, co mají respondenti na vánočních svátcích nejraději. Výsledky jsou znázorněny v Tabulce č. 11 a Grafu č. 8. Ve všech věkových kategoriích byla nejčastěji vybrána možnost atmosféra (rodina, koledy, vůně, mše, ...). Nejčastěji se s touto odpovědí ztotožnili respondenti ve věkové kategorii nad 65 let a to v 76,8% případů. Za povšimnutí stojí, že nejraději má na Vánocích pohádky (14,1%) věková kategorie 25 – 35 let, což je o 7,7% více než u generace 15 -19 let.

Tabulka č. 11: Co máte na vánočních svátcích nejraději?

		Dárky	Atmosféru	Pohádky	Cukroví	Volno	Nic	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	23	68	8	6	20	1	126
	Relativní četnost f_i	0,182	0,539	0,064	0,048	0,159	0,008	1
	Relativní četnost v %	18,2	53,9	6,4	4,8	15,9	0,8	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	13	60	14	3	9	0	99
	Relativní četnost f_i	0,131	0,606	0,141	0,031	0,091	0	1
	Relativní četnost v %	13,1	60,6	14,1	3,1	9,1	0	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	7	63	7	1	3	1	82
	Relativní četnost f_i	0,085	0,768	0,085	0,012	0,037	0,012	1
	Relativní četnost v %	8,5	76,8	8,5	1,2	3,7	1,2	100

Graf č. 8: Co máte na vánočních svátcích nejraději?

Předpoklad, že většina respondentů má na vánočních svátcích nejraději jejich atmosféru se nám, jak dokládají výsledky výše, potvrdil.

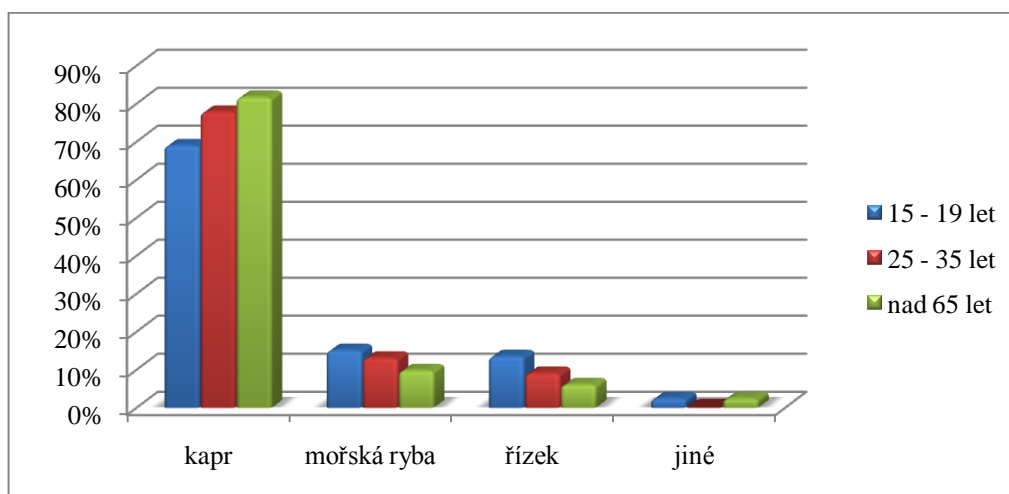
VP 4: Předpokládáme, že většina respondentů večeří na Štědrý večer kapra.

V další otázce jsme se zaměřili na Štědrý večer, konkrétně na tradiční jídlo tohoto večera. Společná večeře je v tento den nedílnou součástí snad v každé rodině. V průběhu času se tradiční jídla vyvíjela a měnila. Jaké je tradiční hlavní jídlo našich respondentů znázorňuje Tabulka č. 12A a Graf č. 9A. Většina respondentů všech věkových kategorií večeří kapra s bramborovým salátem. V položce jiné jsou zařazeny odpovědi smažený sýr, vinná klobása a obložená mísa Polévky jsme rozdělili do jednotlivých kategorií, viz Tabulka č. 12B a Graf č. 9B, které naleznete v příloze.

Tabulka č. 12A: Jaké je Vaše tradiční štědrovečerní jídlo?

		Kapr, salát	Mořská ryba, salát	Řízek, salát	jiné	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	87	19	17	3	126
	Relativní četnost f_i	0,690	0,151	0,135	0,024	1
	Relativní četnost v %	69	15,1	13,5	2,4	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	77	13	9	0	99
	Relativní četnost f_i	0,778	0,131	0,091	0	1
	Relativní četnost v %	77,8	13,1	9,1	0	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	67	8	5	2	82
	Relativní četnost f_i	0,817	0,098	0,061	0,024	1
	Relativní četnost v %	81,7	9,8	6,1	2,4	100

Graf č. 9A: Jaké je Vaše tradiční štědrovečerní jídlo?

Uvedenými výsledky se nám předpoklad, že většina respondentů večeří na Štědrý den kapra, potvrdil.

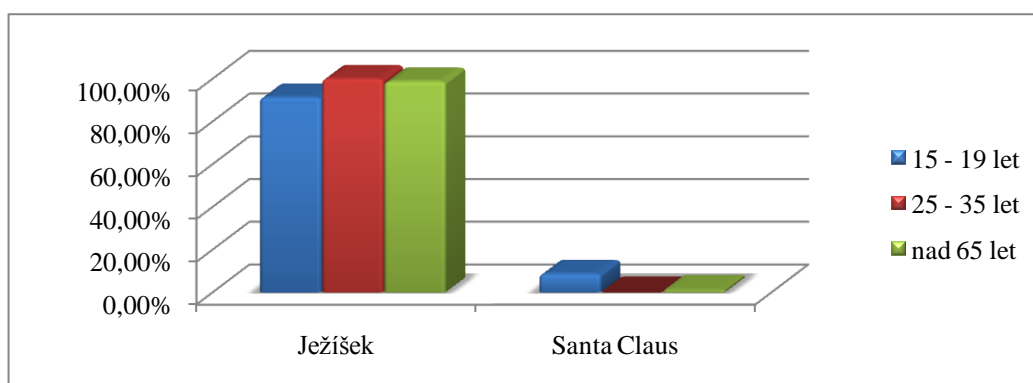
VP 5: Předpokládáme, že většina respondentů, kteří považují za symbol Vánoc Santa Clause, budou zástupci kategorie 15 – 19 let.

Vánoční svátky ve všech státech mají svou charakteristickou postavu. V naší zemi to vždy býval Ježíšek. S postupem času se však díky médiím dostává do popředí symbol známý hlavně z USA, Santa Claus. V období Vánoc jej můžeme vidět ve většině pohádek a používá se jako jeden z hlavních dekoračních prvků v obchodních centrech. Přes tuto silnou propagaci Santa Clause považuje vždy více než 90% respondentů za symbol Vánoc Ježíška. Santu Clause vybralo nejvíce respondentů z nejmladší věkové kategorie a to 8,7%. Procentuální zastoupení je znázorněno v Tabulce č. 13 a Grafu č. 10.

Tabulka č. 13: Kdo je podle Vás symbolem Vánoc?

		Ježíšek	Santa Claus	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	115	11	126
	Relativní četnost f_i	0,913	0,087	1
	Relativní četnost v %	91,3	8,7	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	99	0	99
	Relativní četnost f_i	1	0	1
	Relativní četnost v %	100	0	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	81	1	82
	Relativní četnost f_i	0,988	0,012	1
	Relativní četnost v %	98,8	1,2	100

Graf č. 10: Kdo je podle Vás symbolem Vánoc?

Předpoklad, že většina respondentů považující za symbol Vánoc Santu Clause, bude z věkové kategorie 15 – 19 let, se nám potvrdil.

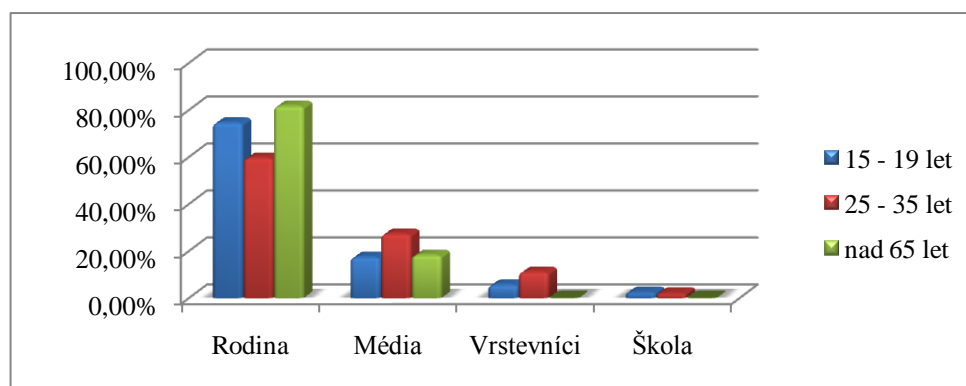
PV 6: Předpokládáme, že většina všech respondentů vyjádří názor, že vztah lidí k vánočním a velikonočním svátkům nejvíce ovlivňuje rodina.

Podle většiny respondentů všech věkových kategorií, má na vztah lidí k těmto svátkům, největší vliv rodina. Nejčastěji tuto odpověď vybírali zástupci generace nad 65 let, v této generaci tuto odpověď vybralo 67 z 82 respondentů. Nejmenší vliv má, z nabízených odpovědí, dle respondentů škola. Odpovědi znázorňuje Tabulka č. 14 a Graf č. 11.

Tabulka č. 14: Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje vztah lidí k těmto svátkům?

		Rodina	Média	Vrstevníci	Škola	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	94	22	7	3	126
	Relativní četnost f_i	0,746	0,174	0,056	0,024	1
	Relativní četnost v %	74,6	17,4	5,6	2,4	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	59	27	11	2	99
	Relativní četnost f_i	0,596	0,273	0,111	0,020	1
	Relativní četnost v %	59,6	27,3	11,1	2	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	67	15	0	0	82
	Relativní četnost f_i	0,817	0,183	0	0	1
	Relativní četnost v %	81,7	18,3	0	0	100

Graf č. 11: Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje v dnešní době vztah lidí k těmto svátkům?

Uvedenými výsledky se nám potvrdil předpoklad, že si většina respondentů myslí, že vztah k těmto svátkům nejvíce ovlivňuje rodina.

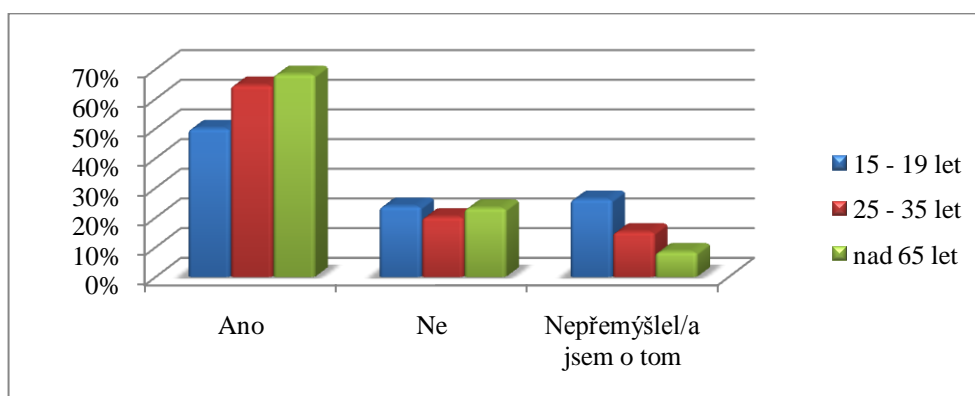
VP 7: Předpokládáme, že si většina všech respondentů myslí, že zvyky a tradice spojené s vánočními a velikonočními svátky upadají a zanikají.

Další otázka mapuje názor respondentů, zda si myslí, že zvyky a tradice spojené s těmito svátky upadají. Jak je patrné z Tabulky č. 15 a Grafu č. 12, odpověď Ano je ve všech věkových kategoriích zastoupená nejvíce, u respondentů nad 65 let se s touto odpovědí ztotožnilo 56 z 82 dotazovaných. Nejmenší potřebu, se nad touto otázkou zamyslet, měla generace 15 – 19 let, kdy odpověď „nepřemýšlel/a jsem o tom“ zaznamenalo 33 respondentů ze 126 dotazovaných.

Tabulka č. 15: Myslíte si, že zvyky a tradice spojené s těmito svátky upadají a zanikají?

		Ano	Ne	Nepřemýšlel/a jsem o tom	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	63	30	33	126
	Relativní četnost f_i	0,500	0,238	0,262	1
	Relativní četnost v %	50	23,8	26,2	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	64	20	15	99
	Relativní četnost f_i	0,646	0,202	0,152	1
	Relativní četnost v %	64,6	20,2	15,2	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	56	19	7	82
	Relativní četnost f_i	0,683	0,232	0,085	1
	Relativní četnost v %	68,3	23,2	8,5	100

Graf č. 12: Myslíte si, že zvyky a tradice spojené s těmito svátky upadají a zanikají?

Předpoklad, že si většina respondentů myslí, že zvyky a tradice spojené s těmito svátky upadají a zanikají, se nám potvrdil, jak dokládají výsledky výše.

Cíl 2: Porovnat, jak se liší množství dodržovaných tradic týkajících se vánočních a velikonočních svátků, z pohledu obyvatel vesnic a měst.

VP 8: Předpokládáme, že většina tradic se dodržuje více na vesnici než ve městě.

Následující Tabulky č. 16A, B, C a Grafy č. 13A, B, C jsou dokladem toho, že většina dodržovaných tradic týkajících se vánočních svátků, se dodržují z pohledu dotazovaných respondentů více na vesnicích. Výjimku však tvoří tradice pečení koláčů, která převládá více ve městech. Pod položkou jiné dva respondenti uvedli dávání pečiva dobytku.

Tabulka č. 16A: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

		Město			Vesnice		
		Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %
Pečení cukroví	Ano	133	0,739	73,9	111	0,874	87,4
	Ne	47	0,261	26,1	16	0,126	12,6
	Σ	180	1	100	127	1	100
Zdobení stromku	Ano	168	0,933	93,3	122	0,961	96,1
	Ne	12	0,067	6,7	5	0,039	3,9
	Σ	180	1	100	127	1	100
Házení papučí	Ano	12	0,067	6,7	14	0,110	11
	Ne	168	0,933	93,3	113	0,890	89
	Σ	180	1	100	127	1	100
Poslech/ zpěv koled	Ano	115	0,639	63,9	85	0,669	66,9
	Ne	65	0,361	36,1	42	0,331	33,1
	Σ	180	1	100	127	1	100
Zavěšování jmelí	Ano	63	0,350	35	51	0,402	40,2
	Ne	117	0,650	65	76	0,598	59,8
	Σ	180	1	100	127	1	100

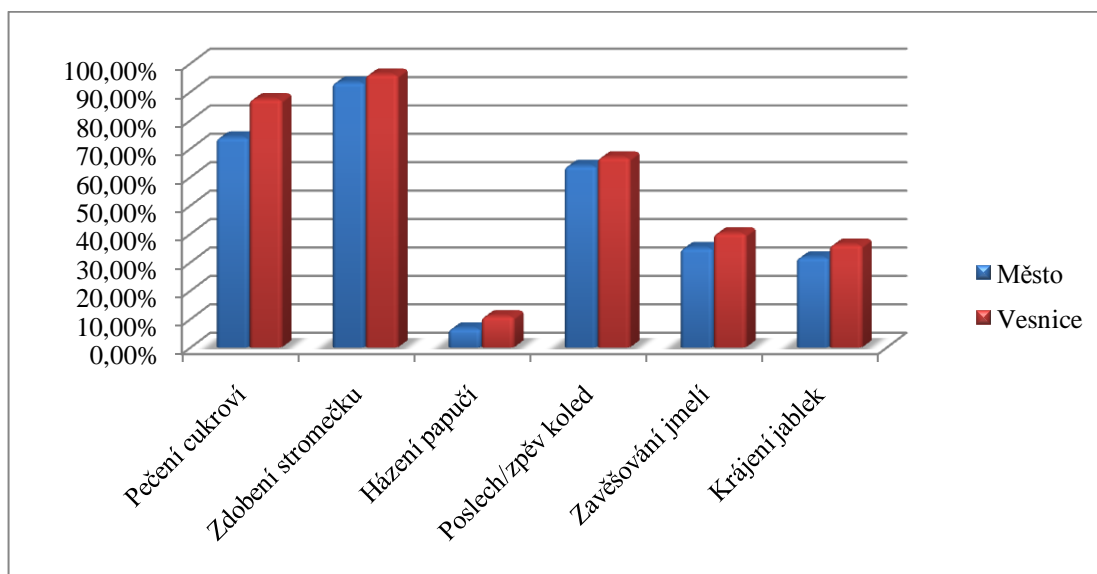
Tabulka č. 16B: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

		Město			Vesnice		
		Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %
Krájení jablek	Ano	57	0,317	31,7	46	0,362	36,2
	Ne	123	0,683	68,3	81	0,638	63,8
	Σ	180	1	100	127	1	100
Stavění Betlému	Ano	50	0,278	27,8	39	0,307	30,7
	Ne	130	0,722	72,2	88	0,693	69,3
	Σ	180	1	100	127	1	100
Šupina pod talíř	Ano	62	0,344	34,4	50	0,394	39,4
	Ne	118	0,656	65,6	77	0,606	60,6
	Σ	180	1	100	127	1	100
Lití olova	Ano	5	0,028	2,8	5	0,039	3,9
	Ne	175	0,972	97,2	122	0,961	96,1
	Σ	180	1	100	127	1	100
Půlnoční mše	Ano	46	0,256	25,6	44	0,346	34,6
	Ne	134	0,744	74,4	83	0,654	65,4
	Σ	180	1	100	127	1	100
Třesení stromy	Ano	2	0,011	1,1	3	0,024	2,4
	Ne	178	0,989	98,9	124	0,976	97,6
	Σ	180	1	100	127	1	100
Kolední obchůzky	Ano	11	0,061	6,1	14	0,110	11
	Ne	169	0,939	93,9	113	0,890	89
	Σ	180	1	100	127	1	100
Pečení koláčů	Ano	39	0,217	21,7	21	0,165	16,5
	Ne	141	0,783	78,3	106	0,835	83,5
	Σ	180	1	100	127	1	100
Hašení svíček	Ano	12	0,067	6,7	9	0,071	7,1
	Ne	168	0,933	93,3	118	0,929	92,9
	Σ	180	1	100	127	1	100
Celodenní půst	Ano	70	0,389	38,9	61	0,480	48
	Ne	110	0,611	61,1	66	0,520	52
	Σ	180	1	100	127	1	100

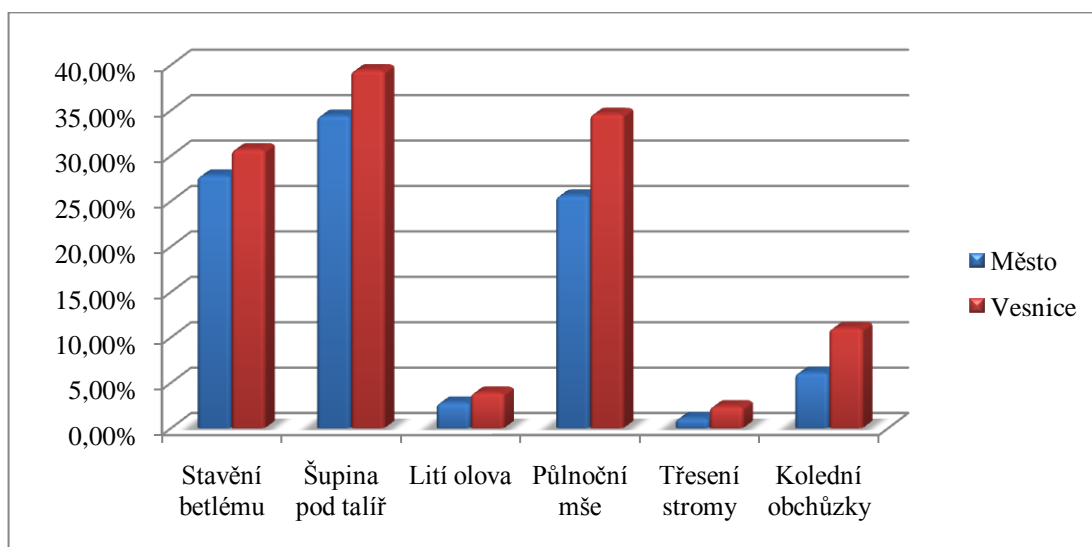
Tabulka č. 16C: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

		Město			Vesnice		
		Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %
Klepání na studnu	Ano	4	0,022	2,2	5	0,039	3,9
	Ne	176	0,978	97,8	122	0,961	96,1
	Σ	180	1	100	127	1	100
Pouštění skořáp. lodiček	Ano	23	0,128	12,8	22	0,173	17,3
	Ne	157	0,872	87,2	105	0,827	82,7
	Σ	180	1	100	127	1	100
jiné	Ano	0	0	0	2	0,016	1,6
	Ne	180	1	100	125	0,984	98,4
	Σ	180	1	100	127	1	100

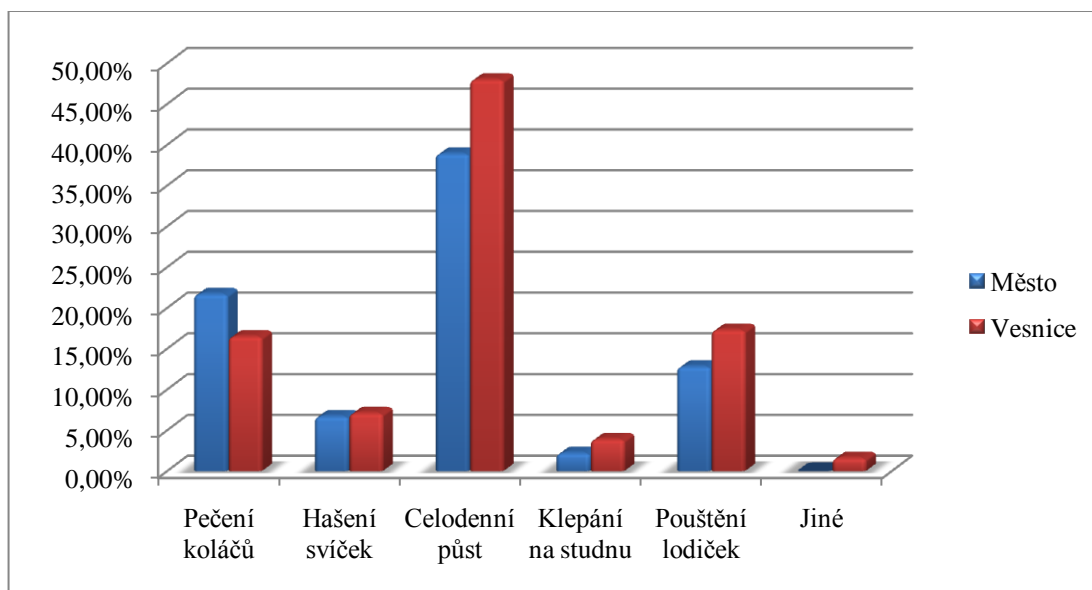
Graf č. 13A: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Graf č. 13B: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Graf č. 13C: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Následující Tabulky č. 17A, B a Grafy č. 14A, B nás informují o tom, že i velikonoční tradice jsou z pohledu dotazovaných respondentů, dodržovány více na vesnicích. Není tomu tak však u tradic hledání drobných dáreků a pečení mazance, které se dodržují ve větší míře ve městech. Pod položkou jiné uváděli respondenti odpověď společné výlety (viz Tabulka č. 17B).

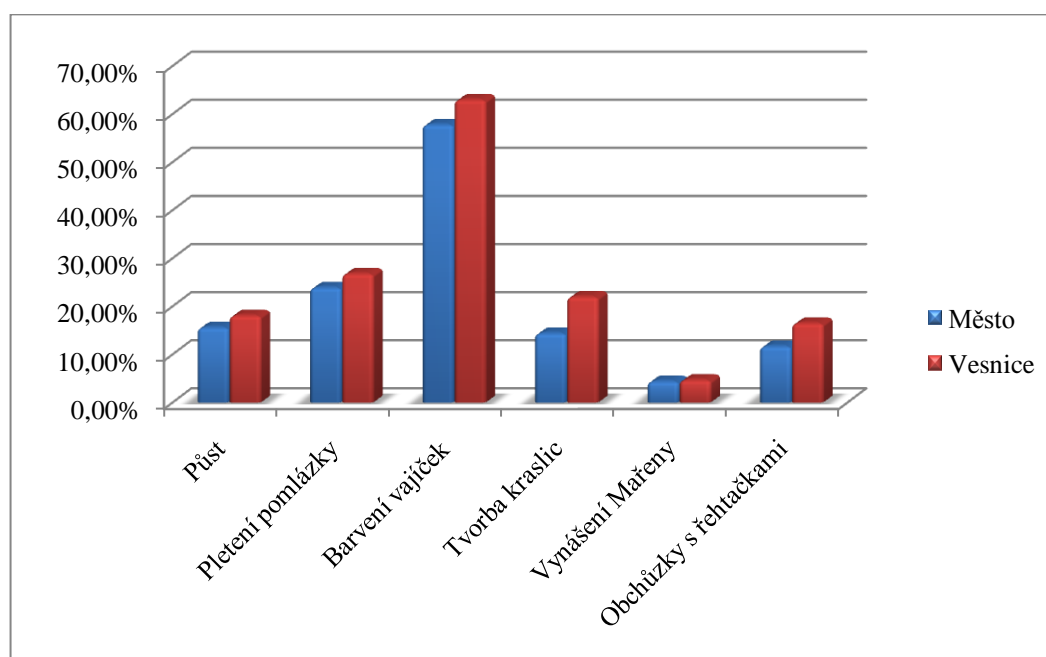
Tabulka č. 17A: Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete?

		Město			Vesnice		
		Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %
Půst	Ano	28	0,156	15,6	23	0,181	18,1
	Ne	152	0,844	84,4	104	0,819	81,9
	Σ	180	1	100	127	1	100
Pletení pomlázky	Ano	43	0,239	23,9	34	0,268	26,8
	Ne	137	0,761	76,1	93	0,732	73,2
	Σ	180	1	100	127	1	100
Barvení vajíček	Ano	104	0,578	57,8	80	0,630	63
	Ne	76	0,422	42,2	47	0,370	37
	Σ	180	1	100	127	1	100
Tvorba kraslic	Ano	26	0,144	14,4	28	0,220	22
	Ne	154	0,856	85,6	99	0,780	78
	Σ	180	1	100	127	1	100
Vynášení Mařeny	Ano	8	0,044	4,4	6	0,047	4,7
	Ne	172	0,956	95,6	121	0,953	95,3
	Σ	180	1	100	127	1	100
Hrkání, vrkání	Ano	21	0,117	11,7	21	0,165	16,5
	Ne	159	0,883	88,3	106	0,835	83,5
	Σ	180	1	100	127	1	100
Jarní úklid	Ano	102	0,567	56,7	73	0,575	57,5
	Ne	78	0,433	43,3	54	0,425	42,5
	Σ	180	1	100	127	1	100
Hledání dárků	Ano	9	0,050	5	5	0,039	3,9
	Ne	171	0,950	95	122	0,961	96,1
	Σ	180	1	100	127	1	100
Koledování	Ano	44	0,244	24,4	34	0,268	26,8
	Ne	136	0,756	75,6	93	0,732	73,2
	Σ	180	1	100	127	1	100

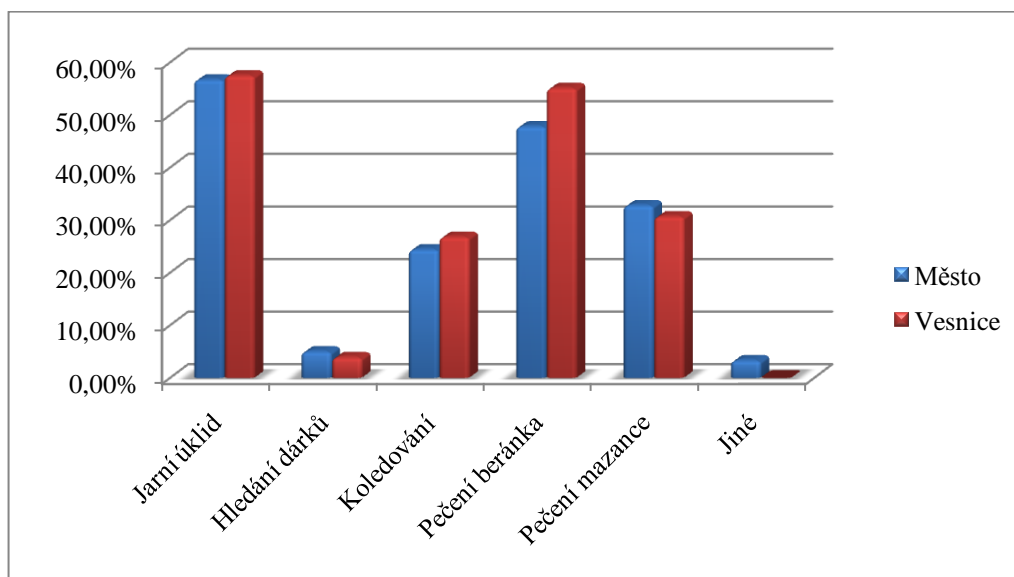
Tabulka č. 17B: Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete?

		Město			Vesnice		
		Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %	Absolutní četnost n_i	Relativní četnost f_i	Relativní četnost v %
Pečení beránka	Ano	86	0,478	47,8	70	0,551	55,1
	Ne	94	0,522	52,2	57	0,449	44,9
	Σ	180	1	100	127	1	100
Pečení mazance	Ano	59	0,328	32,8	39	0,307	30,7
	Ne	121	0,672	67,2	88	0,693	69,3
	Σ	180	1	100	127	1	100
Jiné	Ano	6	0,033	3,3	0	0	0
	Ne	174	0,967	96,7	127	1	100
	Σ	180	1	100	127	1	100

Graf č. 14A: Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete?

Graf č. 14B: Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete?

Předpoklad, že se většina tradic spojených s vánočními a velikonočními zvyky dodržuje více na vesnici než ve městě, se nám uvedenými výsledky potvrdil

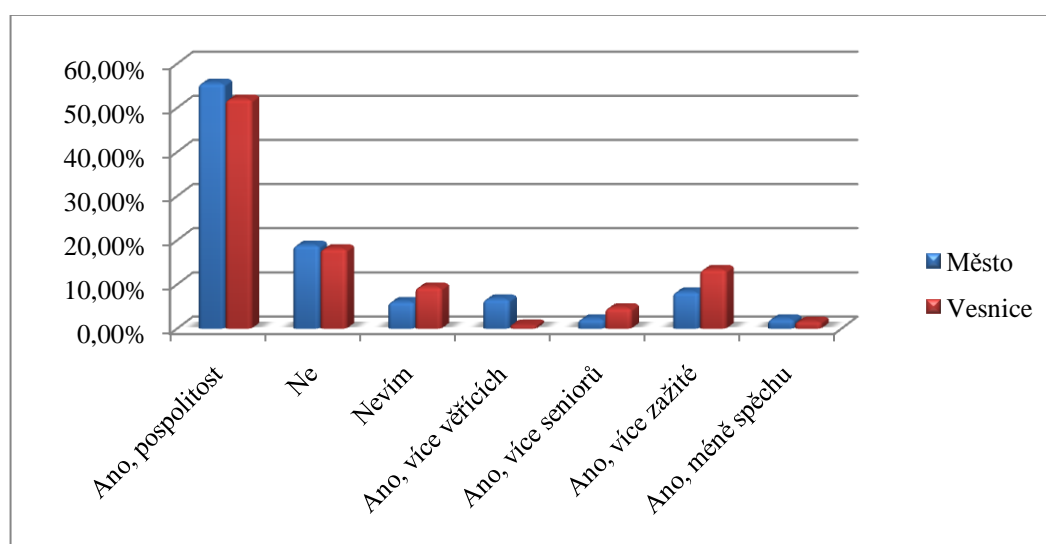
VP 9: Předpokládáme, že menšina respondentů zvolí na otázku „Myslíte si, že na vesnici se tyto tradice udržují více, než ve městě?“ odpověď Ne.

V 75% jsou respondenti z města toho názoru, že se tyto tradice udržují více na vesnici. V 72,5% si totéž myslí i respondenti z vesnic. Důvod této skutečnosti spatřují respondenti, bez ohledu na to, zda jsou z města nebo z vesnice, v provázanějších a těsnějších sociálních vazbách, které panují na vesnicích (položka pospolitost). Zajímavé je, že celých 6,7% respondentů z města si myslí, že na vesnicích žije více věřících lidí a proto se tam tyto tradice více udržují. Zatímco tento důvod uvádí pouze 0,8% respondentů bydlících na vesnici (viz Tabulka č. 18 a Graf č. 15).

Tabulka č. 18: Myslíte si, že se tyto tradice udržují více na vesnici, než ve městě?
Pokud ano, proč?

		Ano, pospolitost	Ne	Nevím	Ano, více věřících	Ano, více seniorů	Ano, více zažité	Ano, méně spěchu	Σ
Město	Absolutní četnost n_i	100	34	11	12	4	15	4	180
	Relativní četnost f_i	0,556	0,189	0,061	0,067	0,022	0,083	0,022	1
	Relativní četnost v %	55,6	18,9	6,1	6,7	2,2	8,3	2,2	100
Vesnice	Absolutní četnost n_i	66	23	12	1	6	17	2	127
	Relativní četnost f_i	0,520	0,181	0,094	0,008	0,047	0,134	0,016	1
	Relativní četnost v %	52	18,1	9,4	0,8	4,7	13,4	1,6	100

Graf č. 15: Myslíte si, že se tyto tradice udržují více na vesnici, než ve městě? Pokud ano, proč?

Uvedenými výsledky se nám potvrdil předpoklad, že menšina respondentů zvolí odpověď „ne“ na otázku „Myslíte si, že na vesnici se tyto tradice udržují více, než ve městě?“, se nám potvrdil.

Cíl 3: Zjistit povědomí respondentů o původu vybraných tradic.

VP 10: Předpokládáme, že většinu správných odpovědí o původu a významu vybraných tradic, prokážou zástupci kategorie nad 65 let.

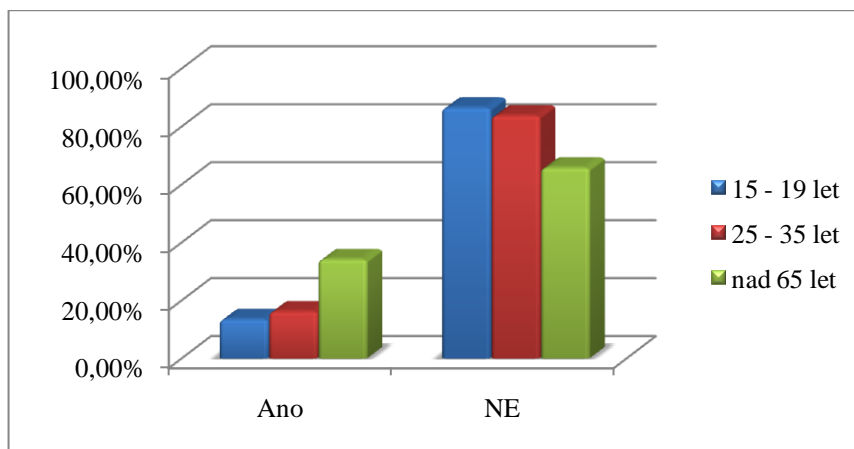
Jmelí přináší štěstí, ochraňuje dům, také může muž pod jmelím beztrestně políbit jakoukoliv ženu.²¹⁷

Původní význam tradičního věšení jmelí zná, jak vyplývá z výsledků znázorněných v Tabulce č. 19 a Grafu č. 16, nejvíc zástupců generace nad 65 let. Nejmenší znalost této tradice byla zaznamenána u zástupců generace 15-19 let, kdy správnou odpověď neznalo 109 ze 126 respondentů.

Tabulka č. 19: Znáte význam tradičního věšení jmelí?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	17	109	126
	Relativní četnost f_i	0,135	0,865	1
	Relativní četnost v %	13,5	86,5	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	16	83	99
	Relativní četnost f_i	0,162	0,838	1
	Relativní četnost v %	16,2	83,8	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	28	54	82
	Relativní četnost f_i	0,342	0,658	1
	Relativní četnost v %	34,2	65,8	100

Graf č. 16: Znáte význam tradičního věšení jmelí?

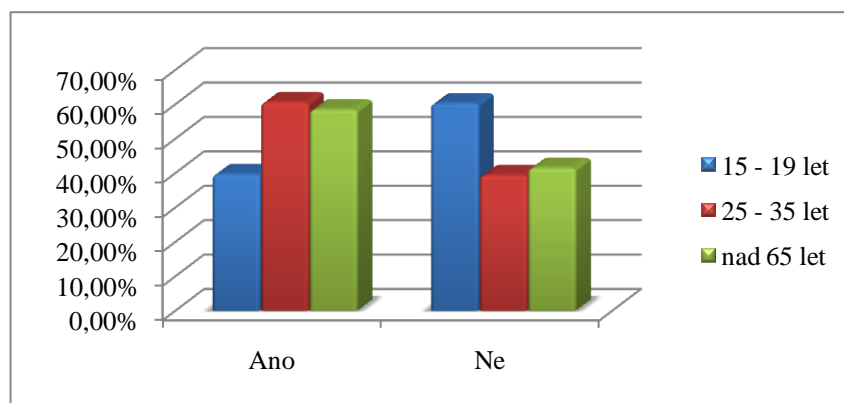
²¹⁷ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 323.

Význam tradice házení papučí (pokud se špička otočí po hodů za zády, směrem ven z chalupy, pak se dívka vdá.²¹⁸) nejméně znají zástupci generace 15 – 19 let, což je 60,3%. Jak vyplívá z Tabulky č. 20 a Grafu č. 17, nejčastěji byla správná odpověď zaznamenána u generace 25 – 35 let. U generace nad 65 let byla správná odpověď zaznamenána u 48 respondentů z 82, což je druhý nejlepší výsledek.

Tabulka č. 20: Znáte význam tradice házení papučí?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	50	76	126
	Relativní četnost f_i	0,397	0,603	1
	Relativní četnost v %	39,7	60,3	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	60	39	99
	Relativní četnost f_i	0,606	0,394	1
	Relativní četnost v %	60,6	39,4	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	48	34	82
	Relativní četnost f_i	0,585	0,415	1
	Relativní četnost v %	58,5	41,5	100

Graf č. 17: Znáte význam tradice házení papučí?

Jablko se používalo k věštění budoucnosti. Komu se při rozkrojení udělala z jádřince hvězda, toho čekalo štěstí, komu kříž, ten měl nést kříž po celý rok.²¹⁹

Tabulka č. 21 a Graf č. 18 hovoří o tom, že zástupci kategorie nad 65 let znají správný význam tradice krájení jablka v 69,5%, v kategorii 25 – 35 let je o 7,9% méně správných odpovědí. Nejmenší znalost prokázala kategorie 15 – 19 let. Rozdíl mezi nejstarší a nejmladší kategorií tvoří 28,2%.

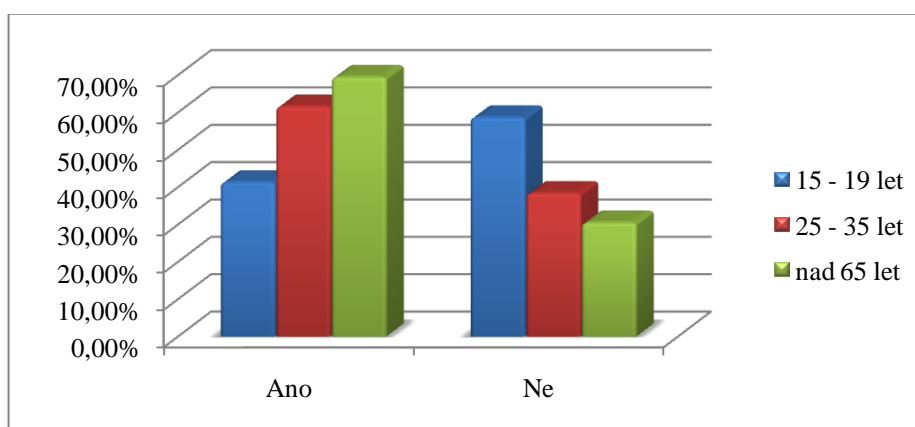
²¹⁸ Srov: TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4, s. 175.

²¹⁹ Srov: PROCHÁZKOVÁ, P. *Vánoční obyčeje*. Frýdek Místek: Muzeum Beskyd, 1994. s. 2.

Tabulka č. 21: Znáte význam tradice krájení jablka?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	52	74	126
	Relativní četnost f_i	0,413	0,587	1
	Relativní četnost v %	41,3	58,7	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	61	38	99
	Relativní četnost f_i	0,616	0,384	1
	Relativní četnost v %	61,6	38,4	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	57	25	82
	Relativní četnost f_i	0,695	0,305	1
	Relativní četnost v %	69,5	30,5	100

Graf č. 18: Znáte význam tradice krájení jablka?

Tento den se nesměl nikdo na nikoho mračit, jinak by mu to zůstalo po celý rok. Dle církve se prý Jidáš v tento den mračil na Krista a také ho v tento den zradil.²²⁰

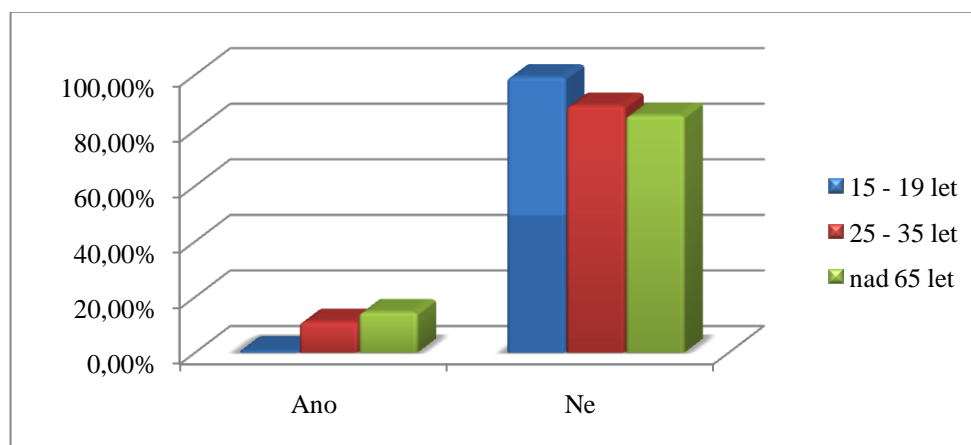
Význam názvu „Škaredá“ středa nebyl znám téměř nikomu z věkové kategorie 15 – 19 let. Správnou odpověď znalo nejvíce respondentů z věkové kategorie nad 65 let, bylo to však pouze 14,6% respondentů. Dokladem této skutečnosti je Tabulka č. 22 a Graf č. 19.

²²⁰ Srov: VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, s. 107

Tabulka č. 22: Víte, proč se velikonoční střeďa nazývá „Škaredá“?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	1	125	126
	Relativní četnost f_i	0,008	0,992	1
	Relativní četnost v %	0,8	99,2	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	11	88	99
	Relativní četnost f_i	0,111	0,889	1
	Relativní četnost v %	11,1	88,9	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	12	70	82
	Relativní četnost f_i	0,146	0,854	1
	Relativní četnost v %	14,6	85,4	100

Graf č. 19: Víte, proč se velikonoční střeďa nazývá „Škaredá“?

„Vejce tají v sobě velký význam. O velikonoci znamená znovuzkříšení přírody – znovuzrození a pučení jarního života.“²²¹

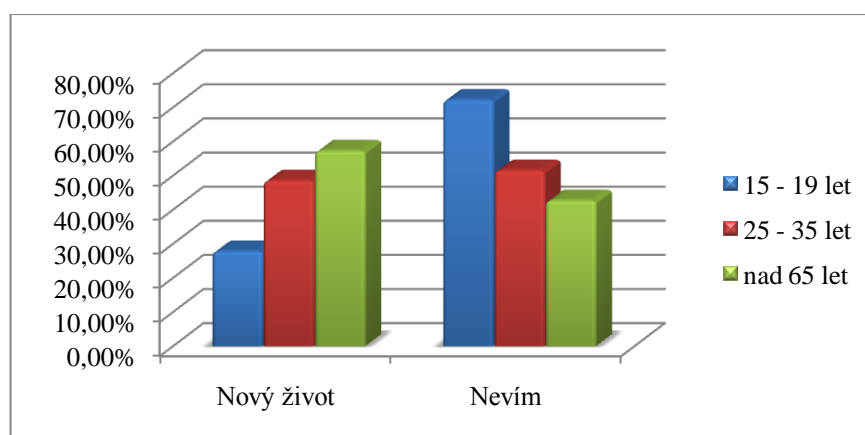
Největší neznalost významu tohoto symbolu prokázala věková kategorie 15 – 19 let, kdy správnou odpověď neznalo 72,2% dotazovaných respondentů. Na což poukazuje Tabulka č. 23 a Graf č. 20.

²²¹ RŮŽIČKA, J. Život a zvyky slovanských národů. 2. vyd. Praha: Gustav Petru s. 260.

Tabulka č. 23: Co si myslíte, že symbolizuje vejce – jeden z hlavních symbolů Velikonoc?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	35	91	126
	Relativní četnost f_i	0,278	0,722	1
	Relativní četnost v %	27,8	72,2	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	48	51	99
	Relativní četnost f_i	0,485	0,515	1
	Relativní četnost v %	48,5	51,5	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	47	35	82
	Relativní četnost f_i	0,573	0,427	1
	Relativní četnost v %	57,3	42,7	100

Graf č. 20: Co si myslíte, že symbolizuje vejce – jeden z hlavních symbolů Velikonoc?

Tato tradice vychází z přesvědčení, že bití živým prutem, zbaví bitou osobu všech nemocí.²²²

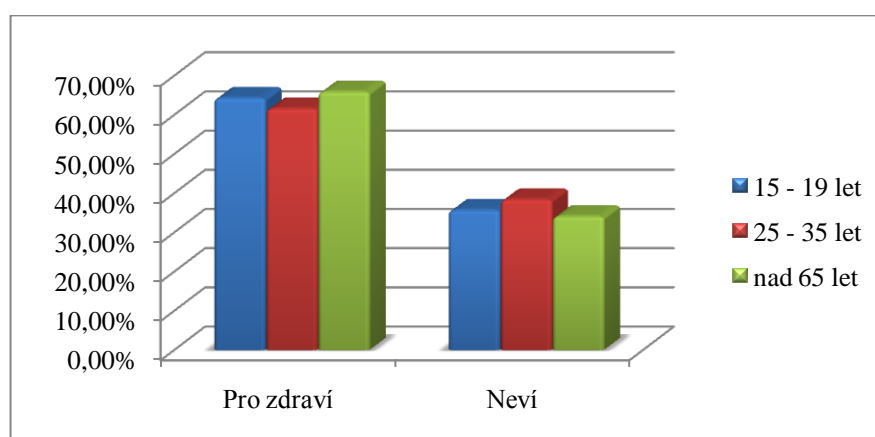
Tabulka č. 24 a Graf č. 21 ukazuje, že znalost významu tradice šlehání pomlázkou je ve všech kategoriích vyrovnaná.

²²² Srov: VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, s. 23.

Tabulka č. 24: Proč podle Vás muži a chlapci šlehají děvčata a ženy pomlázkou?

		Ano	Ne	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	81	45	126
	Relativní četnost f_i	0,643	0,357	1
	Relativní četnost v %	64,3	35,7	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	61	38	99
	Relativní četnost f_i	0,616	0,384	1
	Relativní četnost v %	61,6	38,4	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	51	31	82
	Relativní četnost f_i	0,659	0,341	1
	Relativní četnost v %	65,9	34,1	100

Graf č. 21: Proč podle Vás muži a chlapci šlehají děvčata a ženy pomlázkou?

Předpoklad, že většinu správných odpovědí o původu a významu vybraných tradic, prokážou zástupci kategorie nad 65 let, se nám uvedenými výsledky potvrdil.

B) ROZHOVORY

Cílem je porovnat, jak a čím se liší dodržování vánočních a velikonočních zvyků u různých věkových kategorií.

Plné znění rozhovorů naleznete v příloze č. 4.

Co si představíte, když slyšíte pojem Vánoce a Velikonoce? Jaké pocity ve Vás tyto pojmy vyvolávají?

Většina respondentů na otázku odpovídala kladnými asociacemi, pouze u jedné osoby převládají negativní pocity. *„Tyto pojmy ve mně vyvolávají celkově depresivní pocity hlavně kvůli způsobenému stresu při nakupování dárků, množství práce, velkému úklidu a nedostatku času.“*

Jak u Vás probíhaly Vánoce, když jste byl/a dítě.

V odpovědích na danou otázku jsou již patrné značné rozdíly.

Zástupci generace nad 65 let prožívali vánoční svátky v naprosto jiné atmosféře ve skromnosti, bez televize s celou řadou různých tradic – krájení jablka, lití olova, návštěva kostela, pouštění skořápkových lodiček, poslech/zpěv koled, ... Význam všech tradic jim byl dobře znám.

V generaci 25 – 35 let, již pozorujeme úbytek tradic, hodně času na Štědrý den již respondenti tráví u televize.

Zástupci generace 15 – 19 let již neuvádějí skoro žádné tradice. Vztah již je nejvíce vyjadřován k dárkům a jídlu.

Slavíte Vánoce v dnešní době jinak?

Respondenti z věkové kategorie nad 65 let, se snaží i v dnešní době dodržovat co nejvíce tradic, nenechat se pohltit komerčním pojetím vánočních svátků. Všichni respondenti mají touhu trávit Vánoce v kruhu rodinném a i Ti nejmladší si mnohem více váží, pokud se sejde celá rodina.

Jak u Vás probíhaly Velikonoce, když jste byl/a ještě dítě?

Všichni respondenti v dětství Velikonoce slavili a to s větším nebo menším počtem tradic. Všichni dodržovali pomlázku a pečení beránka. Pouze zástupci nejmladší generace nedodržovali na Velký pátek půst.

Slavíte v dnešní době Velikonoce jinak?

Většina respondentů slaví v dnešní době Velikonoce pouze v kruhu rodiny. Pouze jeden respondent z prostřední věkové kategorie již Velikonoce neslaví.

Myslíte si, že udržování těchto zvyků a tradic s nimi spojených je ovlivněno tím, jestli bydlíte ve městě nebo na vesnici?

Dle názoru jedné dotazované bydliště nemá vliv na udržování těchto zvyků a tradic, nýbrž jestli jsou lidé věřící či nikoliv a jaká je jejich ekonomická situace. Ostatní si myslí, že se tyto zvyky a tradice udržují více na vesnici. Jako jeden z důvodů bylo uvedeno následující: *„Když si to tak vezmete, tak trakaři by asi těžko obešli celé město, aby všechny ráno upozornili, že už je 7 hodin nebo na poledne nebo večer. Než obejdou malou vesnici zabere to max. půl hodiny, ale město obejít asi těžko a navíc je tam větší provoz - taky pochybuju, že by ve městě lezli do každého baráku a chtěli po nich vejce!“*

4.5 Interpretace výsledků

Většina všech respondentů upřednostňuje vánoční svátky před velikonočními, jak uvádí mnoho autorů, jsou Vánoce nejkrásnějšími svátky v roce, s čímž se naši respondenti zřejmě ztotožňují. Mají mnohem silnější rodinnou atmosféru klidu a pohody, což je dáno i roční dobou. Na Štědrý den se často uzavírá „vánoční příměří“ v bojích po celém světě, i to vypovídá o hloubce vánočních svátků.

Z výsledků vyplývá, že nejméně slaví Vánoce zástupci věkové kategorie nad 65 let. Důvodem by mohl být fakt, že respondenti z této věkové kategorie většinou již nežijí ve své vlastní domácnosti, ale v ústavním zařízení, kde často tráví i sváteční čas bez rodiny a proto ztrácí potřebu a chuť svátky slavit.

Velikonoční svátky slaví nejméně generace 25 – 35 let, výsledek si vysvětlujeme tím, že v těchto letech již muži většinou nechodí na pomlázku, ale je to zase příliš brzo, aby dokázali ocenit Velikonoce, jako třeba generace nad 65 let, která má velikonoční svátky nejraději ze všech generací. Pozitivní vztah k těmto svátkům může být projevem toho, že v jejich dětství měly Velikonoce ustálenější a tradičnější pojetí, než je tomu pravděpodobně v dnešní době. Proto si svátky spíše spojují s pozitivními pocity.

Vánoce vnímá jako shon, stres, finanční zátěž nejvíce věková kategorie 25 – 35 let. Dá se předpokládat, že je to dáno tím, že právě v tomto životním období si jedinci zařizují své domácnosti, pořizují děti, nebo začínají pracovat, což je velmi finančně i časově náročné, proto mohou vnímat Vánoce jako další zátěž. Stejným důvodem si vysvětlujeme fakt, že tato generace se nejčastěji ze všech generací ztotožnila s odpovědí, že nemají Vánoce rádi.

Na stejném principu byla sestavena otázka o velikonočních svátcích. Zde zvolilo ze dvou nabízených tvrzení to negativnější nejvíce zástupců z generace 15 – 19 let. Můžeme předpokládat, že v těchto letech již koledníci nedostávají čokoládové odměny, ale slivovici a jiný alkohol, proto mohou vnímat Velikonoce jako důvod k pití, stejně tak má tato generace Velikonoce nejméně ráda ze všech generací, což může být dáno jejich pojetím těchto svátků.

Na Štědrý večer naši respondenti nejčastěji večeří kapra s bramborovým salátem. Kapr je v naší zemi tradiční od 19. století. Nejčastěji nevečeří polévku respondenti nad 65 let, jak je známé, porce jídla většina starších lidí zmenšuje, což může být příčina i tohoto výsledku.

V otázce „Co máte na Vánocích nejraději“ vybrali odpověď „volno“ nejčastěji respondenti věkové kategorie 15 – 19 let. S odpovědí se v dané věkové kategorii ztotožnilo 20 respondentů ze 126. Výsledek by mohl být signálem trendu dnešní konzumní doby, kdy se ztrácí podstata všech zvyků, které se dříve slavili v kruhu rodiny a měly pro její členy až magický význam. U stejné otázky také stojí za povšimnutí fakt, že odpověď „pohádky“ zvolilo 14,1% zástupců střední generace, ale pouze 6,4% respondentů z nejmladší věkové kategorie. Důvod bychom mohli najít v tom, že se v dnešní době pohádky vysílají několikrát za rok, což se dříve nestávalo. Možná to činí pohádky „okoukanými“ a již ne tolik atraktivními pro dnešní teenagery.

Většina respondentů považuje za symbol Vánoc Ježíška, za povšimnutí stojí, že 8,7% z respondentů věkové kategorie 15- 19 let, považuje za symbol Vánoc Santa Clause. Příčinu je možné vidět v motivech výzdoby, kde se čím dál častěji objevuje tento prvek. Rovněž v televizních pořadech, pohádkách, filmech s Vánoční tematikou, se z převážné většiny vyskytuje Santa Claus a nikoliv pro Českou republiku typický Ježíšek.

Respondenti považují vliv školy při utváření vztahu k zvykům za minimální. Tuto možnost zvolili pouze 4 respondenti z 307. Stálo by za zamyšlení, zda by tento výsledek neměl být motivací, pro zařazení tematiky zvyků, tradic, rituálů do výuky a snažit se tak podpořit alespoň částečně tuto funkci rodiny, která má dle celkových výsledků ustupující charakter. Přesto je stále dle respondentů nejsilnějším faktorem, který tento vztah pomáhá utvářet.

Jak ukazuje naše dotazníkové šetření, většina tradic, které se pojí s vánočními a velikonočními zvyky se více udržuje na vesnici. Tento předpoklad vyjádřila i většina všech respondentů, jako nejčastější důvod uváděli větší pospolitost. Zajímavostí je, že 12 respondentů z měst se domnívá, že je to způsobeno větší koncentrací věřících na vesnicích. Tento názor však sdílí pouze jeden respondent z vesnice. Výjimku tvoří tradice vánočního pečení koláčů, velikonoční hledání drobných dárků a pečení mazance. Rovněž respondenti z města uváděli u velikonočních tradic výlety.

V pěti znalostních otázkách týkajících se vybraných tradic, prokázali nejlepší znalosti respondenti věkové kategorie nad 65 let. Tento Výsledek připisujeme jejich větším zájmem o velikonoční a vánoční zvyky a rovněž větší životní zkušenosti. Pouze v jediné znalostní otázce dosáhli nejlepších výsledků respondenti věkové kategorie 25 - 35 let. Jednalo se o otázku, jaký má význam tradice házení papučí. V tomto věku mnozí uzavírají sňatky a zakládají vlastní domácnosti, proto je jim tato tradice zřejmě blízká a proto znají nejlépe její význam.

Většina respondentů zastává názor, že zvyky a tradice spojené s vánočními a velikonočními svátky upadají a zanikají.

Veškeré závěry dotazníkového šetření se shodují s výstupy z rozhovorů. Největší množství tradic dodržují nejstarší respondenti, také mají největší znalost o jejich původu.

4.6 Výzkumné závěry

Výzkum prokázal, že vánoční i velikonoční svátky se na Valašsku stále slaví. I přes svou dlouhou historii se udržují mnohé tradice, které mají své kořeny v dobách dávno minulých. Stále se vyvíjí jejich pojetí, podstata je mnohým lidem v dnešní době skryta.

Dále bylo prokázáno, že vánoční svátky jsou oblíbenější a více se udržují jejich tradice. O původu tradic mají největší povědomí zástupci nejstarší věkové kategorie. Z rozhovorů vyplývá, že daná generace ve svém dětství dodržovala téměř všechny tradice, které se k těmto svátkům pojí.

Porovnáním dodržování vánočních a velikonočních tradic z pohledu vesnic a měst, jsme zjistili, že se většina tradic dodržuje více na vesnici. Daný předpoklad vyjádřila i většina respondentů. Důvod tohoto faktu vidí většina respondentů ve větší provázanosti a větší hloubce vztahů na vesnicích.

Pozitivním zjištěním bylo, že za symbol Vánoc považuje převážná většina respondentů Ježíška. Rovněž se udržují tradiční pokrmy a to jak vánoční, tak i velikonoční, jako je hrachová polévka, vánoční koláče, vánočka, mazanec, ...

Největší vliv na utváření vztahu k daným svátkům má dle většiny respondentů rodina. Naopak nejméně jej ovlivňuje dle respondentů škola.

Sami respondenti většinou zastávali názor, že tradice a zvyky spojené s danými svátky upadají a zanikají. Což potvrdily i výsledky našeho výzkumného šetření.

ZÁVĚR

Cíle diplomové práce byly naplněny. V teoretické části jsem charakterizovala základní pojmy, přiblížila původní význam vánočních a velikonočních svátků, popsala průběh daných svátků v historii na Valašsku. Dále jsem rozebrala jednotlivé tradice, které Vánoce a Velikonoce doprovázely a vysvětlila jsem původ jednotlivých symbolů Vánoc a Velikonoc. Většinu literatury, pro zpracování teoretické části, jsem získala v knihovně Rožnovského muzea Skanzen. Některé zdroje jsou posledními výtisky daných děl, které mají nevyčísitelnou historickou i kulturní hodnotu.

Empirická část práce se opírá o výsledky dotazníkového šetření a rozhovory. Výzkum probíhal na území Valašska v listopadu, prosinci 2010 a v březnu 2011. Do výzkumu byli zapojeni zástupci tří věkových kategorií. První kategorie byla stanovena v rozmezí 15 – 19 let, druhá 25 – 35 let a třetí nad 65 let. Celkem se dotazníkového šetření účastnilo 307 respondentů, rozhovorů 6 osob.

Prostřednictvím empirického výzkumu jsem zjistila, že více oblíbené jsou Vánoce než Velikonoce, také se dané svátky a tradice s nimi spojené více dodržují. Příjemné bylo, že většina respondentů vnímá jako symbol Vánoc Ježíška. Prokázalo se, že největší znalosti o původu vánočních a velikonočních tradic mají respondenti nejstarší věkové kategorie. Dále se potvrdilo, že většina tradic, se více dodržuje na vesnicích, než ve městech.

Při zpracování své diplomové práce jsem získala mnohé nové zkušenosti, vědomosti, setkala se s milými lidmi, které bych jinak nikdy nepotkala. Cizí lidé otevřeli svá srdce a prostřednictvím svých příběhů mne nechali nahlédnout do svých dětských let. Abych nasála historickou atmosféru Velikonoc na Valašsku, tak jsem navštívila každoroční velikonoční jarmark v Rožnově pod Radhoštěm. Zde jsem měla možnost přihlížet tvorbě tradičních kraslic, prohlédnout si výzdobu původních roubených stavení, přihlížet vynášení Mořeny i tradičnímu pojetí pomlázky.

Dostala jsem možnost prostudovat knižní klenoty, čerpat ze vzácných zdrojů a nalézt odpovědi na mnohé mé otázky. Již při zpracovávání výzkumné části projevíli mnozí respondenti zájem získat informace, které má diplomová práce nabízí. Splnil se mi sen, napsat práci, z které dýchá kouzlo historie a přesto je čitelná pro širokou veřejnost.

SEZNAM ODBORNÉ A POUŽITÉ LITERATURY

1. ČIŽMÁŘ, J. Štědrý večer ve Vizovicích. In *Podřevnicko*, 1939, roč. I., č. 2., s. 23.
2. Den Božího narození. In *Luhačovský Lázeňský Zpravodaj*, 1937, roč. 10., číslo 30. s. 4.
3. FROLEC, V. Obřadní obchůzky. 1. vyd. Uherské Hradiště: Slováké muzeum, 1988, ISBN 59-253-86.
4. FROLCOVÁ, V. *Velikonoce v české lidové kultuře*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2001, 277 s. ISBN 80-7021-503.
5. GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*, Brno: Paido, 2000, 207 s. ISBN 80-85931-79-6.
6. GEIST, B., *Sociologický slovník*. I. svazek. Praha: Victoria publishing, 647 s. ISBN 80-85605-28-7.
7. GUMBEL, N. *Why Christmas?*, 1. vyd. Eastbourn: Kingsway Publications, 1995, 26 s. ISBN 0-7814-5274-0.
8. HERYNEK, P. *České Vánoce*, 1. vyd. Praha: Grada, 2005, 160 s. ISBN 80-247-07608.
9. HINTZ, M., HINTZ, K. *Christmas: Why we celebrate it the way we do*, 1. vyd. Minnesota: Capsatone Press, 1995, 44 s. ISBN 1-56065-327-2.
10. CHRÁSKA, M. *Metody pedagogického výzkumu*, 1. vyd. Praha: Grada, 2007, 265 s. ISBN 978-80-247-1369-4.
11. KALUS, J. *Valašské vánoční legendy*. 1. vyd. Frenštát pod Radhoštěm: Veronika, 2009, 62 s. ISBN 978-80-903755-2-9.

12. KOTRBA, M. *Valašská kuchařka*. 1. vyd. České Budějovice: DONA, 2008, 145 s. ISBN 978-80-7322-116-4.
13. KOVÁŘŮ, V. *Lidový kroj na Valašsku*. Ostrava[s. n.], 1982, 77 s.
14. KRAUS, J. *Nový akademický slovník cizích slov*, 2. vyd. Praha: Academia, 2007, 879 s. ISBN 978-80-200-1415-3.
15. LANGHAMMEROVÁ, J. *Lidové zvyky*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 341 s. ISBN 80-7106-525-0.
16. *Malá československá encyklopedie*, 5. svazek. 1. vyd. Praha: Academie, 1987, 1834 s.
17. OREL, J. *O kraslicích*. 1. vyd. Uherské Hradiště: Slovákcké muzeum, 1973, 20 s.
18. PAVLIŠTÍK, K. - PEŠATOVÁ, K. *Šťastíkování*. 1. Vyd. Zlín: Kašava, 2008, 46 s. ISBN 978-80-254-2667-8.
19. PETRUSEK, M. *Velký sociologický slovník*, SV2, 1 vyd. Praha: Karolium, 1996, s. 749 – 1627, ISBN 80-7184-310-5v.
20. PROCHÁZKOVÁ, P. *Vánoční obyčeje*. Frýdek Místek: Muzeum Beskyd, 1994. 2 s.
21. *Průvodce Beskydy - Valašsko*, Nový Jičín: Regionální agentura cestovního ruchu, 2004. 29 s.
22. RŮŽIČKA, J. *Život a zvyky slovanských národů*. 2. vyd. Praha: Gustav Petrů, 1924 s. 420.
23. SCHAUEROVÁ, A. *Kde jsme doma. Mentální prezentace domova jako výraz kulturního vědomí dětí z folklórních souborů*. 1. vyd. Strážnice: Ústav lidové kultury, 1997, 123 s. ISBN 80-86156-04-4.

24. STAŇKOVÁ, J. *Lidové umění z Čech, Moravy a Slezska*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1987, 198 s. ISBN 11-083-87.
25. STRNADEL, B. Některé vánoční zvyky z pod Radhoště. In *Nový lid*, 1933, roč. XXXX., č. 51-52, s. 806.
26. ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J., BINAROVÁ, I., HOLÁSKOVÁ, K. a kol. *Přehled vývojové psychologie*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2005, 175 s. ISBN 80-244-0629-2.
27. ŠOTTNEROVÁ, D. *Adventní čas zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2005, 118 s. ISBN 80-7346-050-5.
28. ŠOTTNEROVÁ, D. *Lidové tradice*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2009, 253 s. ISBN 978-80-7346-096-9.
29. ŠOTTNEROVÁ, D. *Vánoce původ, zvyky, koledy, hry a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, 119 s. ISBN 80-7346-033-5.
30. ŠOTTNEROVÁ, D. *Velikonoce původ, zvyky, hry, pohádky, návody a náměty*. 1. vyd. Olomouc: Rubico, 2004, 124 s. ISBN 80-7346-018-1.
31. TOMEŠ, J. *Masopustní, jarní a letní obyčeje na moravském Valašsku*, 2. Svazek, Strážnice: Ústav lidového umění, 1972.
32. TOMEŠ, J. Vánoční obyčeje na Valašsku. In *Národopisné aktuality*, 1968, roč. V., č. 3-4.
33. TOUFAR, P. *Vánoce*. 1. vyd. Praha: ETC Publishing, 1996, 252 s. ISBN 80-86006-24-7.
34. TROUFAR, P. *Velikonoce*. 1 vyd. Třebíč: Akcent, 2001, 315 s. ISBN 80-7268-129.
35. VÁCLAVEK, M. *Moravské Valašsko: Lidopisné obrazy*. Vsetín: [s. n.], 1894, s. 177.

36. VÁCLAVÍK, A. *Lidová kultura východní Moravy*, Zlín: Krajské nakladatelství Gottwaldov, 1960, 87 s.
37. VÁCLAVÍK, A. *Výroční obyčeje a lidové umění*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství československé akademie věd, 1959, 684 s.
38. VÁLKA, M. *Dětské výroční zvyky a obyčeje jihovýchodní Hané*. 3. Svazek edice „Bbliotheca hanaca“. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1989, 38 s.
39. VAVŘINOVÁ, V. *Malá encyklopedie Velikonoc*. 1. vyd. Praha: Libri, 2006, 379 s. ISBN 80-7277-292-9.
40. VEČERKOVÁ, E. *Kraslice na Moravě*. 1. vyd. Brno: Moravské zemské muzeum, 2003, s. 169, ISBN 80-7028-191-X.
41. VONDRUŠKOVÁ, A. *České zvyky a obyčeje*. 1. vyd. Praha: Albatros, 2004, 370 s. ISBN 80-00-01356-8.
42. VRÁŽELOVÁ, L., *Moudrost starých Valachů*. 1. vyd. Vsetín: Malina, 2005, 355 s. ISBN 80-903010-6-1.
43. ZÍBRT, Č. *Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII věku*. 2. vyd. Praha: Academie, 1995, 176s. ISBN 80-200-0511-0.
44. Beskydy – Valašsko. [on line]. [cit. 25. 01. 2011]. Dostupné na internetu <<http://beskydy-valassko.cz/encyklopedie/objekty1.phtml?id=104800&lng=&menu>>

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 - *Moudrost starých Valachů*

Příloha č. 2 - Dotazník

Příloha č. 3 - Seznam použitých tabulek a grafů

Příloha č. 4 - Přehled použitých rozhovorů

Příloha č. 5 - Fotografie

Příloha č. 1 - *Moudrost starých Valachů*

Pro ilustraci uvádíme vybraný původní text, abychom přiblížili, jak se samotní Valaši vnímají.

„Pravda o Valachoch

Všelijak se v knížkách vyprávjalo,
Že zme u nás tací zaostali,
Vědomostí, že zme měli málo,
Tištěného, že zme ani nepoznali.

Valašsko, že je ke všem hlupé,
Najrači, že v gořalce sa kúpe.
S pokrokem že ide vždy s rakem,
Nic dopředu, pořád' enem zpátkem.
A tož takových roztodivných špású
O nás tolik navyprávěli,
Že byzme sa pár rokú
Pod Radhoštěm ani nepoznali.

Dost' už řečí, není pravda, co sa o nás praví,
Nebyli a nejsú v ničem zaostali.
Dycky zme šli dopředu až do důsledků,
V srdci s Bohem, v šlapách našich předků.

Palacký po našich horách chodíl,
Česky kardinál sa u nás zrodíl,
Spisovatelú, skladatelú veliká sputa,
Učitelú a velebníčků drhá řada hustá.
Malířú a kumštýřú všelijakých,
Co ledaco vřcú, řežú, zlatí,
Ani nevím, jak sa všeckým praví.
Kéž by jim dal Pámbú hodně zdraví.

A tož dost' už pomluv a jakýchsi klepú.
Valaši dycky byli a sú jak sa patří k světu,
Třebaže žijeme v skromnosti a mále,
V pokroku s ostatními dopředu idem dále.

Z kopca sa ohlédnu po našem kraji,
Jaká to nádhera, až dech sa tají.
Kopce a doliny, jak když jich naseje,
Člověk sa zadíve, u srdca ho hřeje.
Ta Boží příroda dobro v nás budí,
Na rodný kraj valašský právem zme hrdí.
(Z Valašských polí a luk)²²³

²²³ VRAŽELOVÁ, L., *Moudrost starých Valachů*. 1. vyd. Vsetín: Malina, 2005, s. 5.

Příloha č. 2 – Dotazník

Dobrý den Vážení respondenti/respondentky

Jmenuji se Markéta Zigová, jsem studentkou 5. ročníku pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Ve své diplomové práci na téma *Výroční zvyky na Valašsku očima různých generací* se věnuji tématu slavení výročních rituálů (Vánoc a Velikonoc). Zajímá mne právě Váš názor, co si o uvedených zvycích myslíte, jak je vnímáte právě Vy a Vaše rodina.

Proto Vás prosím o vyplnění tohoto dotazníku.

Předem Vám děkuji za Váš čas věnovaný vyplnění.

Instrukce pro vyplnění:

Na položené otázky odpovídejte jednou z nabízených variant odpovědi. Více možností označte pouze u otázek, u kterých to připouští instrukce. U zvolené odpovědi zakroužkujte přiřazenou číslici. V případě, že chcete odpověď opravit, zatrženou číslici začerněte a zakroužkujte číslic u nově zvolené odpovědi.

1. Váš věk

1) 15 – 19

2) 25 – 35

3) nad 65

2. Pohlaví

1) Žena

2) Muž

3. Bydliště

1) vesnice (do 2000 obyvatel)

2) město

4. Slavíte Vánoce?

1) ANO

2) NE

5. Vánoce vnímáte jako:

1) svátek lásky, klidu, pospolitosti, ...

2) shon, stres, finanční zátěž, ...

6. Které z uvedených vánočních tradic dodržujete? (*můžete zvolit více možností*)

- 1) pečení cukroví
- 2) zdobení stromečku
- 3) házení papučí
- 4) poslech/zpěv koled
- 5) zavěšování jmelí
- 6) krájení jablek
- 7) stavění betlému
- 8) šupina pod talíř
- 9) lití olova
- 10) půlnoční mše
- 11) třesení stromy (bezovým keřem)
- 12) kolední obchůzky
- 13) pečení koláčů
- 14) hašení svíček
- 15) celodenní půst – čekání na zlaté prasátko
- 16) klepání na studnu
- 17) pouštění skořápkových lodiček
- 18) jiné, prosím vypište

.....
.....

7. Jaké je Vaše tradiční štědrovečerní jídlo?

.....
.....

8. Znáte význam tradičního věšení jmelí?

- 1) ANO 2) NE
napíšte prosím význam

.....
.....

9. Znáte význam tradice házení papučí?

- 1) ANO 2) NE
napíšte prosím význam

.....
.....

10. Znáte význam tradice krájení jablka?

- 1) ANO 2) NE
napíšte prosím význam

.....
.....

11. Co máte na vánočních svátcích nejraději?
 1) dárky
 2) atmosféru (rodina, koledy, vůni, mši ...)
 3) pohádky
 4) cukroví
 5) volno
 6) nic
12. Co pro Vás vánoční svátky znamenají? (Jak je prožíváte)
 1) miluji je
 2) mám je rád
 3) den jako každý jiný
 4) nemám je rád
13. Kdo je podle Vás symbolem Vánoc?
 1) Ježíšek
 2) Santa Claus
14. Slavíte velikonoční svátky?
 1) ANO
 2) NE
15. Velikonoční svátky vnímáte jako:
 1) oslavy vzkříšení, jara, radosti, ...
 2) důvod k pití, volno v práci, zbytečné výdaje, žebrání, ...
16. Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete? (můžete zvolit více možností)
 1) půst
 2) pletení pomlázky
 3) barvení vajíček
 4) tvorba kraslic
 5) vynášení Mařeny
 6) obchůzky s řehtačkami (hrkání, vrkání)
 7) jarní úklid
 8) hledání drobných dárků
 9) koledování
 10) pečení beránka
 11) pečení mazance
 12) jiné, prosím vypište

17. Víte, proč se velikonoční středa nazývá „Škaredá“?
 1) ANO
 2) NE
 napište prosím význam

18. Co si myslíte, že symbolizuje vejce – jeden z hlavních symbolů Velikonoc?

19. Proč podle Vás muži a chlapci šlehají děvčata a ženy pomlázkou (tatarem, šmigrustem, jalovcem)?

.....
.....

20. Co pro Vás Velikonoce znamenají?

- 1) miluji je
- 2) mám je rád
- 3) den jako každý jiný
- 4) nemám je rád

21. Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje v dnešní době vztah lidí k těmto svátkům (Vánoce, Velikonoce)?

- 1) rodina
- 2) média
- 3) vrstevníci
- 4) škola

22. Myslíte si, že na vesnici se tyto tradice udržují více, než ve městě?

1) ANO

2) NE

Proč?.....
.....

23. Které z těchto svátků máte raději?

- 1) Vánoce
- 2) Velikonoce
- 3) oba stejně
- 4) žádný z nich

24. Myslíte si, že zvyky a tradice spojené s těmito svátky upadají a zanikají?

1) ANO

2) NE

3) nepřemýšlel/a jsem o tom

Děkuji za Vaši trpělivost při vyplňování tohoto dotazníku.

Příloha č. 3 - Seznam použitých tabulek a grafů

Tabulka č. 1: Přehled návratnosti dotazníků v jednotlivých věkových kategoriích

Tabulka č. 2: Přehled respondentů dotazníkového šetření

Tabulka č. 3: Demografické rozdělení respondentů

Tabulka č. 4: Slavíte Vánoce?

Tabulka č. 5: Slavíte velikonoční svátky?

Tabulka č. 6: Vánoce vnímáte jako:

Tabulka č. 7: Co pro Vás vánoční svátky znamenají?

Tabulka č. 8: Velikonoční svátky vnímáte jako:

Tabulka č. 9: Co pro Vás Velikonoce znamenají?

Tabulka č. 10: Který z těchto svátků máte raději?

Tabulka č. 11: Co máte na vánočních svátcích nejraději?

Tabulka č. 12A: Jaké je Vaše tradiční štědrovečerní jídlo?

Tabulka č. 12B: Jaké je Vaše tradiční štědrovečerní jídlo? Rozdělení dle polévky.

Tabulka č. 13: Kdo je podle Vás symbolem Vánoc?

Tabulka č. 14: Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje vztah lidí k těmto svátkům?

Tabulka č. 15: Myslíte si, že zvyky a tradice spojené s těmito svátky upadají a zanikají?

Tabulka č. 16A: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Tabulka č. 16B: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Tabulka č. 16C: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Tabulka č. 17A: Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete?

Tabulka č. 18: Myslíte si, že se tyto tradice udržují více na vesnici, než ve městě?
Pokud ano, proč?

Tabulka č. 19: Znáte význam tradičního věšení jmelí?

Tabulka č. 20: Znáte význam tradice házení papučí?

Tabulka č. 21: Znáte význam tradice krájení jablka?

Tabulka č. 22: Víte, proč se velikonoční středa nazývá „Škaredá“?

Tabulka č. 23: Co si myslíte, že symbolizuje vejce – jeden z hlavních symbolů Velikonoc?

Tabulka č. 24: Proč podle Vás muži a chlapci šlehají děvčata a ženy pomlázkou?

Graf č. 1: Slavíte Vánoce?

Graf č. 2: Slavíte velikonoční svátky?

Graf č. 3: Vánoce vnímáte jako:

Graf č. 4: Co pro Vás vánoční svátky znamenají?

Graf č. 5: Velikonoční svátky vnímáte jako:

Graf č. 6: Co pro Vás Velikonoce znamenají?

Graf č. 7: Který z těchto svátků máte raději?

Graf č. 8: Co máte na vánočních svátcích nejraději?

Graf č. 9A: Jaké je Vaše tradiční štědrovečerní jídlo?

Graf č. 9B: Jaké je Vaše tradiční štědrovečerní jídlo? Rozdělení dle polévky.

Graf č. 10: Kdo je podle Vás symbolem Vánoc?

Graf č. 11: Co si myslíte, že nejvíce ovlivňuje v dnešní době vztah lidí k těmto svátkům?

Graf č. 12: Myslíte si, že zvyky a tradice spojené s těmito svátky upadají a zanikají?

Graf č. 13A: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Graf č. 13B: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Graf č. 13C: Které z uvedených vánočních tradic dodržujete?

Graf č. 14A: Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete?

Graf č. 14B: Které z uvedených velikonočních tradic dodržujete?

Graf č. 15: Myslíte si, že se tyto tradice udržují více na vesnici, než ve městě? Pokud ano, proč?

Graf č. 16: Znáte význam tradičního věšení jmelí?

Graf č. 17: Znáte význam tradice házení papučí?

Graf č. 18: Znáte význam tradice krájení jablka?

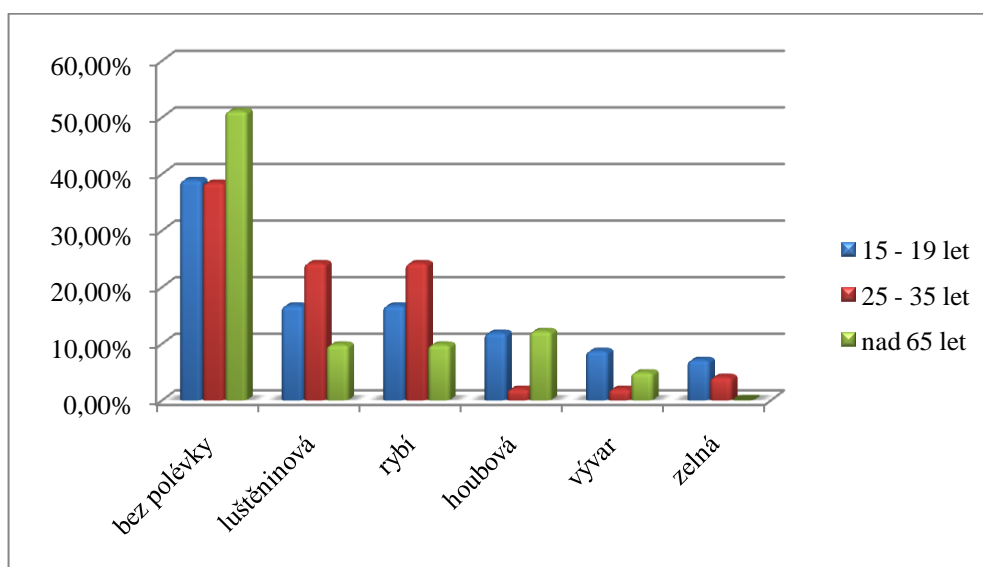
Graf č. 19: Víte, proč se velikonoční středa nazývá „Škaredá“?

Graf č. 20: Co si myslíte, že symbolizuje vejce – jeden z hlavních symbolů Velikonoc?

Tabulka č. 12B: Jaké je Vaše tradiční štedrovečerní jídlo? Rozdělení dle polévky.

		Bez polévky	Luštěninová	Rybí	Houbová	Vývar	Zelná	Σ
15 – 19 let	Absolutní četnost n_i	49	21	21	15	11	9	126
	Relativní četnost f_i	0,389	0,167	0,167	0,119	0,087	0,071	1
	Relativní četnost v %	38,9	16,7	16,7	11,9	8,7	7,1	100
25 – 35 let	Absolutní četnost n_i	38	29	24	2	2	4	99
	Relativní četnost f_i	0,384	0,293	0,242	0,020	0,020	0,404	1
	Relativní četnost v %	38,4	29,3	24,2	2	2	4	100
nad 65 let	Absolutní četnost n_i	42	18	8	10	4	0	82
	Relativní četnost f_i	0,512	0,220	0,098	0,122	0,049	0	1
	Relativní četnost v %	51,2	22	9,8	12,2	4,9	0	100

Graf č. 9B: Jaké je Vaše tradiční štedrovečerní jídlo? Rozdělení dle polévky.

Příloha č. 4 - Přehled použitých rozhovorů

Rozhovor č. 1 – Muž, 78 let

Co si představíte, když slyšíte pojem Vánoce a Velikonoce? Jaké pocity ve Vás tyto pojmy vyvolávají?

Tož když slyším tyto pojmy, tak si představím svátky, které se u nás v rodině udržují po několik generací. Tyto svátky mám rád, vyvolávají ve mně pocity setkání a posezení s kamarády, návštěva blízké rodiny a pocity plného břicha.

Vánoce od dětství vnímám jako nejkrásnější svátky v roce, velikonoce považuji za svátky jara.

Jak u Vás probíhaly Vánoce, když jste byl dítě.

Narodil jsem se v 30. letech, Vánoce byly v této době skromné, ale i tak moc nádherné. Maminka napekla koláče, až jsem byl starší, tak i trochu cukroví. Odpoledne se chodilo do kostela, pak byla večeře a pak se rozdávaly dárky. Dárků moc nebylo, většinou se jednalo o dřevěné vyřezávané hračky, někdy i něco na oblečení buď svetr, šála nebo boty, což byl už velký dárek. Dodržovali jsme spoustu zvyků jako je lití olova do hrnce s vodou, rozkrajování jablek na hvězdičky, rozbíjení ořechů a zpívání koled. Na Štědrý den jsme se snažili držet půst. Štědrovečerní večeře byla skromnější než nyní, ale celá rodina byla pohromadě a byla to velmi kouzelná atmosféra.

Říkal jste, že jste dodržovali spoustu zvyků, víte, jaký měly význam?

Lití olova se dělá proto, aby člověk zjistil, co ho do následujícího roku podle tvaru vylitého olova čeká. Rozkrajování jablek, aby člověk zjistil, jestli bude zdravý nebo nemocný. Půst jsme dodržovali, abychom viděli zlaté prasátko. Pod talíř jsme dávali šupiny z ryby, abychom měli štěstí. Holky třásly bezem, k tomu říkaly říkadlo a z které strany se ozve pes, tak tam v tu stranu se holka vdá A zpívali jsme koledy.

Jaké bylo Vaše tradiční Štědrovečerní jídlo?

Rybí polévka s kaprem a jednodušším bramborovým salátem.

Co jste měla na Vánocích nejraději?

Nejraději jsem měl rozsvícení stromečku, zpívání koled a rozdávání dárků.

Jak je slavíte dnes, je to jiné?

Liší se v tom, že je barevněji vyzdobený stromeček, mnoho dárků, bohatší večeře, bohatší stolování. O dodržování zvyků se snažíme dodnes.

A jak to u Vás probíhalo o Velikonocích, když jste byl ještě dítě?

Na velký pátek se chodilo do kostela. S otcem jsme barvili vajíčka na červeno ve slupce od cibule, kreslili jsme barvama ornamenty na vajíčka, maminka pekla mazanec a beránka. Člověk vstával brzo ráno a s pomlázkou chodil po kamarádech, rodině a za pomlázku dostal vajíčka, pentle na pomlázku. Když jsem byl starší, dostával jsem také štamprli se slivovicí nebo borovičkou.

Víte, proč jsou symbolem Velikonoc vajíčka a proč se chodí na pomlázku?

Malování vajíčka, pečení beránka jsou všechno křesťanské symboly. Pomlázkou vyšlehané dívky budou plodné a zdravé.

Mívali jste nějaké tradiční Velikonoční jídlo?

Jedli jsme chlebičky, beránka a mazanec.

Co jste měl o Velikonocích nejraději?

Nejraději jsem měl, když jsme chodili na pomlázku za holkama ze školy.

Slavíte v dnešní době Velikonoce jinak?

Dneska už nechodím po přátelích, ale po rodině chodím stále s pomlázkou, kde se většinou sedí, ženy se lehce pošmigrustují. Vypije se nějaký alkohol a jde se domů. Stále se ženou pečeme mazanec a beránka.

Myslíte si, že udržování těchto zvyků a tradic s nimi spojených je ovlivněno tím, jestli bydlíte na vesnici nebo ve městě?

Dodržování těchto zvyků a tradic je bližší vesnicím, ve velkoměstě to tak nefunguje. Ve městě je větší fofr než na vesnici, nedbají tak na tradice jako dříve a rodina už také není to, co kdysi.

Rozhovor č. 2 - žena 65 let

Co si představíte, když slyšíte pojem Vánoce a Velikonoce? Jaké pocity ve Vás tyto pojmy vyvolávají?

Největší křesťanské svátky oslavující narození resp. vzkříšení Ježíše Krista, specifickou atmosféru, čas na setkání s blízkými, vůni cukroví, jehličí, purpury ... Pocity - radost, klid, melancholie, vzpomínky.

Jak u Vás probíhaly Vánoce, když jste byla dítě.

Vzhledem k tomu, že maminka byla silně věřící, oba svátky jsme slavili jako svátky církevní. Přípravy na Vánoce jsme začali výrobou adventních věnců, většinou z přírodního materiálu. V období adventu jsme pekli dle tradičních zaručených babiččiných receptů cukroví, vánočky, jablečné štrúdlly. Vymýšleli a pořizovali dárky, kterými jsme chtěli potěšit své blízké. Na svátek Barbory jsme řezali větvičky a očekávali, zda na Štědrý den rozkvetou.

Na Štědrý den jsme ráno strojili stromeček a stavěli malý betlém, který jsme měli po babičce. Pak jsme šli na hřbitov, vzpomenout na všechny, kdo již nejsou mezi námi. Jako děti jsme chodili ještě s tatškou do lesa, nosit zvířátkům jablíčka a seno. Po návratu jsme připravovali, tradičně rybí polévku a smaženého kapra s bramborovým salátem. Nikdy jsme se sourozenci nevydrželi držet půst, takže jak vypadá zlaté prasátko, popsat nemohu. Nemohli jsme se dočkat, až se zešeří a my budeme moci začít večeřet. Nesměli jsme jako první v okolí v domě rozsvítit, říkalo se, že kde se první rozsvítí, tam jsou blechy. Na slavnostně prostřeném štědrovečerním stole jsme vždy mívali bochník chleba, abychom měli dostatek jídla po celý rok, pod talířky jsme dávali rybí šupiny, které jsme potom nosili v peněžence, aby se nám dostávalo peněz. Na stole jsme měli vždy prostřeno pro jednu osobu navíc. Před večeří jsme nakrmili všechno domácí zvířectvo (pejska, slepice a králíky), během večeře se nikdo nesměl vzdálit od stolu, aby do roka neumřel. Večeří jsme zahájili modlitbou a popřáli si klidné a spokojené svátky. Po večeří jsme si u rozsvíceného stromečku zazpívali koledu „Narodil se Kristus Pán“ a pokračovali rozbalováním dárků. Dárky jsme rozbalovali postupně, abychom mohli mít radost i jako darující. Pak jsme poslouchali koledy, vyráběli a pouštěli skořápkové lodičky (čí lodička odplula dál od kraje, ten více cestoval), rozkrajovali jablíčka, hvězdička slibovala zdraví a povídali si. Jako starší jsme chodili s maminkou na půlnoční, tatka ne, protože byl učitel a měl nejen nás vést k ateismu.

Na Hod boží jsme se chodívali do kostela k jesličkám. Štěpána jsme trávili návštěvou příbuzných, kam jsme chodili na koledu a kde jsme si vzájemně sdělovali své zážitky a ukazovali dárky.

Slavíte je v dnešní době jinak?

Velmi podobně, jako v dětství s rodiči. V období adventu navíc navštěvujeme koncerty a hlavně se snažíme nepodlehnout stresu a nervozitě, která se na všechny díky předčasnému připomínání a komerčnímu pojetí svátků, zejména v obchodních řetězcích a médiích valí. Náš byt nezdobí žádné blikající žárovičky ale stále svíčky, jmelí a barborky, někdy i rozkvetlé, strojíme živý stromeček ozdobami ze slámy a sušeného ovoce. Novinkou je, že si přinášíme do našich domovů Betlémské světlo. V pečení už mne pomalu střídá sestra s dcerou. Jsem moc ráda, že se nám daří udržovat rodinnou pospolitost a přejí si, aby tomu tak bylo i nadále. Co nejvíce postrádám je, že momentálně nemáme v rodině žádné malé děti, které dodávají Vánocům to pravé magické kouzlo.

Jak u Vás probíhaly Velikonoce, když jste byla ještě dítě?

Velikonoce jsme vnímali jednak jako svátky jara, resp. jarního slunovratu, jednak jako křesťanské svátky na oslavu zmrtvýchvstání Ježíše Krista.

Vlastní velikonoce v průběhu svatého týdne u nás probíhali tak, že na Květou neděli jsme chodili do kostela nechat posvětit kočičky, na škaředou středu nám bylo připomínáno, ať se na sebe nemračíme, abychom to pak nedělali celý rok, na zelený čtvrtek jsme jedli něco zeleného, nejčastěji špenát s přidavkem mladých kopřiv a byli jsme upozorněni, že zvony odletěly do Říma, jako dítě jsem přemýšlela, jak je to možné, na Velký pátek jsme nejedli maso, nepralo se, protože bychom prali v Boží krvi a nedělali jsme nic z hlínou, protože byl otevřený Boží hrob. Na Bílou sobotu jsme doma pekli mazance a beránky, velikonoční nádivku, kluci pletli s dědou tatary a s maminkou jsme zdobili voskem vajíčka a pak je namáčeli v barvě. Večer jsme chodili do kostela, kde se před jeho vchodem zapaloval oheň a od něj svíce, která přinášela světlo do kostela. Všichni jsme měli svíčky, které nám byly zapáleny, a obnovoval se křest. V neděli na Boží hod jsme nic netuše mívali k obědu kůzlátka. Když jsme na to s bratry přišli, uprosili jsme rodiče ke zrušení tohoto zvyku, ke kterému bu v průběhu času stejně muselo dojít.

Nejoblíbenějším dnem velikonočních svátků bylo velikonoční pondělí, kdy kluci a muži chodili na šmigrust, koledovali a šlehali děvčata a ženy, aby byly zdravé. Dostávali za to malovaná vajíčka a dospělí štamprličky.

Slavíte dnes Velikonoce jinak?

Velikonoce, i když je slavíme téměř stejně, v současnosti více vnímáme jako svátky jara a probouzející se přírody. Velikonoční pondělí slavíme na rozdíl od dob mého dětství již jen v rámci širší rodiny a několika přátel.

Myslíte si, že udržování těchto zvyků a tradic s nimi spojených je ovlivněno tím, jestli bydlíte ve městě nebo na vesnici?

Myslím, že udržování zvyků a tradic je více než místem bydliště dáno situací, v jaké se člověk nachází. Věřící lidé budou Vánoce i Velikonoce slavit obdobně, ať už žijí ve městě či na vesnici. Vánoce jsou např. pro opuštěné lidi či lidi nacházející se v hmotné nouzi silně stresujícím obdobím. Lidové tradice jsou do značné míry udržovány různými kroužky a spolky, které působí jak ve městech, tak na venkově.

Rozhovor č. 3 – žena 29 let

Co si představíte, když slyšíte pojem Vánoce a Velikonoce? Jaké pocity ve Vás tyto pojmy vyvolávají?

Když slyším pojem Vánoce, představím si moc práce, shon, nákupy, velký výdaj financí a na druhou stranu příjemnou atmosféru se svou rodinou, vůni cukroví, stromečku. Velikonoce nemám moc ráda, takže si představím jen spoustu starostí, zamknuté dveře a co je pozitivní, tak volný den. U obojího dohromady, že to jsou křesťanské svátky.

Tyto pojmy ve mně vyvolávají celkově depresivní pocity hlavně kvůli způsobenému stresu při nakupování dárků, množství práce, velkému úklidu a nedostatku času. Ale také hezké, protože to hlavně vyvolává hezké vzpomínky na dětství a ty pocity se vrací.

Jak u Vás probíhaly Vánoce, když jste byla dítě.

Vánoce u mě probíhaly stejně jako dnes a to v kruhu rodinném. Avšak stromeček byl ozdobený malovaným perníkem a jen lehce baňkami.

Můžete to nějak přiblížit?

Vstát, zapnout telku, nastrojít stromeček, koukat na pohádky, jít se sprchovat, umýt, hezky slavnostně obléct, večeře a pak dárky.

Nějaké tradice jste dodržovali?

No nic moc... házení papučů, jestli odejdem z domu a pak zlaté prasátko, jinak asi nic.

Jaké bylo Vaše tradiční Štědrovečerní jídlo?

Když jsem byla dítě, tak jsme jedli u svátečně prostřeného stolu, podávala se hrachová polévka a obalovaný kapr s bramborovým salátem.

A co jste měla na Vánocích nejraději?

Nejraději jsem měla asi vánoční stromeček.

V čem se liší to, jak je slavíte dnes?

Vánoce slavím stejně jako kdysi se svými rodiči i dnes já se svými dětmi. Chodíme na půlnoční mši a čas trávíme v kruhu rodinném. Jen už v tom není takové to dětské kouzlo.

Jak to u Vás probíhalo o Velikonocích, když jste byla ještě dítě?

Jej velikonoce jsou dlouhé - nejprve chodí mařena, to je asi 14 dnů před, pak taky chodí trakaři a vybírají vajíčka a ti chodí minimálně týden, ale vybírají vejce jen v sobotu no a pak je velikonoční pondělí, když jsem byla ještě dítě, tak se u nás dveře pomalu ani nezavřely, chodilo spoustu šmigrustníků. Malí ogaři si brali pomalované vajíčka a větší chlapi si dávali štamprle se slivovičkou.

Dodržovali jste nějaké tradice?

Barvili jsme vajíčka, bratr pletl pomlázku, někdy jsme společně chodili na jalovec, kterým mě a sestru nakonec vyšmigrustoval. S maminkou jsme pekly beránka a vázaly jsme mu mašli kolem krku.

Mluvila jste o chození s trakaři, víte, proč se to dělá?

Důvod trakařů? No, zvony odletěly do Říma, tak oni chodí a klepou místo těch zvonů a pomlázka je na památku mrtvých, a aby nás holky omladili.

Nějaké tradiční Velikonoční jídlo jste mívali?

To je jedno, to nějak nedodržujeme, ale na velký pátek bezmasý oběd, na zelený čtvrtek musí být něco zeleného na oběd a velikonoční pondělí je už sváteční oběd.

Co jste měla o Velikonocích nejraději?

Velikonoce jsem neměla ráda, nesnášela jsem šmigrustníky, ale vlastně jsem měla nejraději, když chodili trakaři.

Slavíte dnes Velikonoce jinak?

Téměř se to neliší, sice je trakařů míň, ale jinak je to stejné.

Myslíte si, že udržování těchto zvyků a tradic s nimi spojených je ovlivněno tím, jestli bydlíte ve městě nebo na vesnici? Jak?

Ano myslím si, že je to hodně ovlivněno. Na některých místech, vesnicích se slaví od prvopočátku každým rokem. Ve městech to tak není, tradice jak vánoční, tak velikonoční postupně opadávají a s nimi i množství šmigrustníků.

Když si to tak vezmete, tak trakaři by asi těžko obešli celé město, aby všechny ráno upozornili, že už je 7 hodin nebo na poledne nebo večer. Než obejdou malou vesnici zabere to max. půl hodiny, ale město obejít asi těžko a navíc je tam větší provoz - taky pochybuju, že by ve městě lezli do každého baráku a chtěli po nich vejce!

Rozhovor č. 4 - muž 27 let

Co si představíte, když slyšíte pojem Vánoce a Velikonoce? Jaké pocity ve Vás tyto pojmy vyvolávají?

Když slyším slovo „Vánoce“, tak se mi mezi prvními slovy vybaví slovo „dárky“. Nemyslím moc na to, že dárky taky dostanu, ale spíš si tak nějak propočítám, kolik ještě času mám na to, abych nějaké dárky vybral a koupil pro ostatní. Mojí problém je právě správný výběr dáreků - na jednu stranu nechci koupit nějakou prkotinu, jen abych každému dal něco, i když onen člověk danou věc třeba nijak nevyužije, na druhou stranu zase furt jsem ještě student, už posledním rokem, a mám tedy omezené finanční možnosti. Takže vybírám někdy tak dlouho, že ještě 23. prosince lítám po obchodech. Dalšími asociacemi slova „Vánoce“ jsou pro mě rodinná pohoda, no stres, cukroví, strojení stromku, koukání na pohádky, sníh. Dárky samozřejmě taky rád dostávám, ale raději je dávám. Když se mi poštěstí a pod stromkem taky něco najdu, tak mám na jednu stranu radost, ale na druhou stranu při rozbalování si podvědomě uvědomuju, že třeba ten dárek musel být drahý, že kvůli mně tak utrácení a že klidně, když už teda mi chtěli něco dát, tak mohli dát nějakou prkotinu. Bo radost z dárku není dána jen jeho cenou. Ale finálně mám z obdržených dáreků samozřejmě radost.

Když slyším slovo Velikonoce, tak si prvně vybavím pomlázku, čokoládová vajíčka. Říká se, že jsou to svátky jara, takže zimě už definitivně odzvonilo, i když pamatuju i sníh o Velikonocích. Pocitově to nijak zvlášť neprožívám, už jsem z toho jaksi vyrostl.

Jak u Vás probíhaly Vánoce, když jste byl ještě dítě?

Jako malý kluk jsem se vždy na Vánoce těšil. Už někdy v listopadu jsem se mamky ptával, kdy už zase přijde Ježíšek, a už pomalu si rozmýšlel, jaké dárky asi letos napíšu Ježíškovi do vzkazu. Seznam dáreků jsme pak dali za okno a tiše doufali, že Ježíšek půjde v noci zrovna kolem našeho domu a onen seznam si vyzvedne. Každé ráno jsem vstával skoro se slepicemi a první moje kroky směřovaly kam jinam, než do kuchyně. Až jednoho dne papír přes noc zmizel, věděl jsem, že Ježíšek u nás byl a že je velká šance, že přijde i na Štědrý den a třeba nějaký vysněný dárek ze seznamu přinese. 4. 12. babička došla na pole pro třešňovou větvičku, tu jsme dali do vázy, a čekali, až vykvete. Říkalo se, že vykvete až na Vánoce, a musím říct, že plus mínus den dva se to dycky povedlo.

Na Štědrý den jsem s bráchou vždy pomáhal strojit stromek, a koukal se u toho na pohádky. Co se týče jídla, tak nám hlavně babička vtoukala do hlavy, že na Štědrý den je půst a kdo vydrží nejíst až do večera, tak uvidí zlaté prasátko. Nikdy jsem to nevydržel... Na oběd jsme mívali většinou jen polívku, asi aby nám víc chutnala večeře, která obsahovala hrachovou polévku, bramborový salát a smažené rybí filety. Kapra jsme nikdy neměli, protože by ho u nás doma neměl kdo zabít, a taky proto, že je v něm hodně kostí. Večeře byla načasována vždy asi na půl šestou. U večeře nechyběly vánoční koledy puštěné z kazetáku. Po večeři mamka donesla tác s cukrovím, zkoušeli jsme ukrojit jablka tak, aby se uprostřed objevila hvězda, pouštěli jsme v lavoře ořechové skořápky a svíčky, někdy i házeli papučem do chodby, to už ale nevím proč. No, a pak se taťka opatrně kouknul do obýváku, zda už tam Ježíšek byl a přes pootevřené okno tam přinesl nějaké dárky. Většinou teda kývnul, že jo, a tak jsme se přesunuli do obýváku a vrhli se na dárky. A večer kolem půl desáté jsme vyrazili do kostela na půlnoční mši, která začínala v 22. No a po kostele ještě zkontrolovat všechny dárky, a hurá, s dobrým pocitem spát. Jako asi každé dítě jsem měl největší radost z hraček a jakýchkoli věcí, kolo, lyže, a tak, nedokázal jsem ocenit dárky, které obsahovaly jen oblečení. A těch bylo minimálně půl na půl s hračkami. Další den se sledovaly pohádky a probíhalo učení vybrané koledy. Na druhý svátek vánoční jsem společně s bráchou šel na koledu ke všem sousedům, a naučenou koledu jim zazpíval. Vždy jsme dostali nějakou sladkost či desetikorunu a nějaké ovoce, a z toho měli velkou radost. A pak už zase pokračovaly pohádky.

Dnes slavíte Vánoce stejně?

Dnes už samozřejmě vím, že dárky Ježíšek nenosí, a můj postoj k Vánocům se docela změnil. Daleko více si vážím toho, že jsme se u večeře a u stromku zase sešli, jako celá rodina, dárky už tak neprožívám a více než z věcí mám radost z tzv. měkkých dárků, tedy z oblečení. Jak se říká, trenky a ponožky se hodí vždy. Do budoucna bych chtěl dětem zajistit minimálně takové Vánoce, jaké jsem měl já, a udržet u nich povědomí o Ježíškovi a dárcích tak dlouho, jak jen to bude možné. Protože v dnešní moderní době internetu děti přestávají věřit na Ježíška čím dál dříve a dětství „se vším všudy“ jim tak končí velmi brzy.

Jak probíhaly Velikonoce, když jste byl ještě dítě?

Na Velikonoce jsme nikdy speciální jídlo neměli. Jen, jako katolíci, na Velký pátek jsme dodržovali půst, a tedy veškeré jídlo konzumované daný den bylo bezmasé. A ještě, mamka dělala speciální pomazánku, kterou měla pojmenovanou jako „oslí žrádlo“. Nevím, kde se vzal ten název, ale mi moc chutnala. Ani cukroví jsme moc nemívali, spíše nějaké zákusky, buchty, koláče a tak. Před velikonoce jsem s tatínkem dycky zašel na vrbové pruty, a pak mě táta učil pléct tatar. Jalovec jsme doma neměli, ale tatarem to taky pěkně zaštipalo. Na velikonoční pondělí jsme s tátou vzali připravené tatary, nejdříve vyšlehali mamku a babičku, a pak zase obešli všechny sousedky. Táta vzal za vděk štamprličkou, já radši ocenil čokoládového zajíčka či vajíčka, a mašlí na tatar. Počet mašlí na tataru odpovídal počtu vyšlehaných sousedek. Každou jsme pak ještě i umyli a navoněli voňavkou. Kolem poledne jsme se pak vraceli domů, každý s pořádnou výslužkou. Když jsme nějakou sousedku do oběda nestihli navštívit, tak už měla „smůlu“, po obědě už jsme nikdy nikam nešli. Největší radost jsem měl z čokoládových vajíček a zajíčků. S touto tradicí jsem skončil, když jsem jednou šel jednu na sousedku, a ta mi místo čokoládové výslužky dala vajíčka vařená, a namalovaná. Ty nemám rád dodnes.

A jak probíhají dnes?

Velikonoce dnes už takřka vůbec neprožívám. Všechny kdysi užívané zvyky jsem už přestal dělat, protože mi přijde divné, v mojich letech, mlátit holky tatarem a házet je pod studenou vodu. Takže dnes Velikonoce trávím buďto u nějaké sportovní aktivity, nebo u televize. Do budoucna ale samozřejmě případného syna naučím uplést tatar a do všech zvyků, které znám, tak jej hodlám zaučit.

Myslíte si, že udržování těchto zvyků a tradic s nimi spojených je ovlivněno tím, jestli bydlíte na vesnici nebo ve městě?

Vliv bydliště má na uvedené zvyky vliv určitě. A nejen region, ale také to, zda daná rodina bydlí v paneláku nebo na dědině. V paneláku je člověk zavřený mezi čtyřmi stěnami a v podstatě ani nezná svoje sousedy. Takže asi těžko bude o Velikonocích obcházet panelák po paneláku a všechny ženy v domě házet do vany. Já pocházím z malé vesnice Tichá, kde se Vánoční či Velikonoční zvyky a tradice neprovádějí nijak organizované či hromadně, ale každý je provádí tak nějak sólo.

Rozhovor č. 5 - muž 19 let

Co si představíte, když slyšíte pojem Vánoce a Velikonoce? Jaké pocity ve Vás tyto pojmy vyvolávají?

Když slyším Vánoce, první co mi proletí hlavou je rodina a neuvěřitelná pohoda, která mě vždy během těchto několika dní v roce zcela pohltí. Ač už se na dárečky netěším tak jako v mládí, tu krásnou atmosféru u stromečku nelze nahradit jiným svátkem či rodinnou oslavou.

Velikonoce pro mě už tak důležité jako Vánoce nejsou a ani je nijak neslavím. Volno na Velikonoce spíše využívám k různým výletům s přáteli.

Jak u Vás probíhaly Vánoce, když jste byl ještě dítě?

Když jsem se ráno vzbudil, nejdříve jsem pádil do obýváku, kde se jako každý rok k mému překvapení zjevil nazdobený vánoční stromeček. Pak jsem netrpělivě očekával u pohádek v televizi večer a doufal, že tam najdu, i přes pár incidentů v roce, můj vysněný dárek. Před večeří jsme jeli zapálit svíčky na hroby prarodičů a poté usedli k večeří. Po večeří rozbalování dárečků a zbytek večera u pohádek.

Jaké bylo Vaše tradiční štědrovečerní jídlo?

Filety s bramborovým salátem nebo kapr. Polévka tradičně hrachová.

Dodržovali jste nějaké tradice?

Tradice jsme nikdy nějak moc neřešili.

Ani cukroví a vánočku jste nepekli?

Jo, to jo, mamka se sestrami.

Co jste měl na Vánocích nejraději?

Ojídání kolekcí ze stromečku a rozbalování dárků.

Slavíte Vánoce dnes stejně?

Dnes už není tolik času tráveného u pohádek, ale spíše s přáteli na tradičním vánočním fotbálku. Jinak pro mě mají Vánoce stále stejně velkou váhu a jsou pro mě symbolem toho, že je rodina pohromadě.

V budoucnu bych chtěl Vánoce také trávit především s rodinou a těmi nejbližšími.

Jak to u Vás probíhalo o Velikonocích, když jste byl ještě dítě?

Brzo ráno (kolem 6) se vytáhla pomlázka ze sklenice s vodou a po krátké snídani se vyrazilo na dlouhou cestu s nadějí, že se domů vrátím s plnou taštičkou či košíčkem.

S přibývajícím věkem se obsah tašky snižoval, ovšem rozšiřoval se krok posilněný alkoholem.

Tradice jste nedodržovali žádné?

Kromě házení děvčat do vany a tradičně bitím po zadnicích a nohách jsme jiné tradice neprovozovali.

Měli jste nějaké tradiční Velikonoční jídlo?

Chlebíčky, kuřecí řízek s bramborovým salátem.

Co jste měl nejraději?

Jako dítě jsem měl nejraději plnou tašku sladkostí, jako starší hoch radost z toho, že můžu pít alkohol.

Jak slavíte Velikonoce dnes?

Dnes Velikonoce neslavím, ale využívám ten volný čas na výlety s přáteli.

Myslíte si, že udržování těchto zvyků a tradic s nimi spojených je ovlivněno tím, jestli bydlíte ve městě nebo na vesnici?

Ano, tradice jsou jistě spojeny s odlehlostí obydlí od měst, ale taky s udržování tradice v dané obci.

Rozhovor č. 6 - dívka 15 let

Co si představíte, když slyšíte pojem Vánoce a Velikonoce? Jaké pocity ve Vás tyto pojmy vyvolávají?

Když slyším pojem Vánoce, tak si představuju pod něma slovo „rodinná tradice“, u které se sejde celá rodina a před rozdáním dárků jíme štědrovečerní večeři a zazvoní zvoneček a potom rozdání dárečků.

Když slyším pojem Velikonoce, tak to znamená, že nám holkám přijdou ogaři vypráskat jalovcem, u toho nám řeknou básničku a vyšmigrustují nás třeba přes zadní část těla a potom jim buď dáme vajíčko anebo si s něma připijeme. Sejde se celá rodina, povykládáme a jsme třeba po roku zase spolu. Je to pro nás krásný pocit.

Jak u Vás probíhaly Vánoce, když jste byla dítě?

Jak jsem byla malá, tak u mě probíhaly Vánoce společně se sourozenci, babičkou a mamkou. S tátou jsem nebyla. První jsme se šli projít a pak jsme přišli k babičce a ta už měla nachystaný stůl a potom nám dala štědrovečerní večeři. Jak jsme vše dojedli tak zazvonil zvoneček a šli jsme k dárkům a rozdali jsme si je.

Jaké jste měli tradiční štědrovečerní jídlo?

Většinou jsme měli polévku rybí a na druhé míváme kapra anebo řízek s bramborovým salátem.

Tradice jste nějaké dodržovali?

Tradice máme jenom chození ven a o půlnoci do kostela a jinak pečení cukroví.

Co jste měla nejraději?

Nejraději jsem měla jídlo, rozdání dárků a sněžení čokoládových ozdob.

Slavíte dnes Vánoce jinak?

Liší se to tím, že slavím bez mámy anebo slavím s více dětmi. Se svou budoucí rodinou bych chtěla slavit v kruhu rodiny a jinak taky s procházkou a normálně se vším, co k tomu patří.

Jak u Vás probíhaly Velikonoce, když jste byla ještě dítě?

Velikonoce u mě probíhaly tak, že mě dědeček a strýc vyšmigrustovali a dala jsem jim barvený vajíčko a babička si s něma připila a vždycky mě to bolelo, protože na to vzali jalovec a ten škrábe a bolí.

Dodržovali jste i jiné tradice, než šmigrustování a barvení vajíček?

Tradice neznám žádné, teda kromě pečení beránků.

A víte, proč muži ženy šlehají jalovcem nebo proč se peče beránek?

Ne, to nevím.

Měli jste nějaké tradiční jídlo na Velikonoce?

Na Velikonoce většinou mívám beránka, ale třeba může být i zajíček, pomlázka - co si koledníci vykoledují.

Co jste měla nejraději?

Nejraději jsem měla tu srandu, jak to všechny bolí anebo velikonočního beránka.

Jak slavíte Velikonoce dnes, jak byste je chtěla slavit se svou budoucí rodinou?

Ničím se to neliší, pořád to slavím stejně. Se svou budoucí rodinou budu slavit tak, jak to slavím dnes.

Myslíte si, že udržování těchto zvyků a tradic s nimi spojených je ovlivněno tím, jestli bydlíte ve městě nebo na vesnici?

Udržování zvyků a tradic je ovlivněno bydlištěm. Jedná se o to, že jsem s jinýma lidma - třeba v dětském domově, jak jsem teď a taky z vesnice.

Příloha č. 5 – Fotografie

Fotografie č. 1 – tradiční kroj

Fotografie č. 2 - pálení Moreny

Fotografie č. 3 – výbava koledníků

Fotografie č. 4 – valašské kraslice

Fotografie č. 5 – tradiční pečivo

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Markéta Zigová
Katedra:	Ústav pedagogiky a sociálních studií
Vedoucí práce:	Mgr. Dagmar Pitnerová Ph.D.
Rok obhajoby:	2011

Název práce:	VÝROČNÍ ZVYKY NA VALAŠSKU OČIMA RŮZNÝCH GENERACÍ
Název v angličtině:	ANNUAL CUSTOMS IN WALLACHIA FROM DIFFERENT GENERATIONS' POINT OF VIEW
Anotace práce:	Diplomová práce pojednává o historii vánočních a velikonočních svátků na Valašsku a o původu tradic s nimi spojených. Dotazníkové šetření zjišťuje, jak dané svátky vnímají různé věkové kategorie, jestli vánoční a velikonoční tradice dodržují více ve městě či na vesnici a jaké mají respondenti povědomí o původu daných tradic. Rozhovory jsou zaměřeny na porovnání průběhu vánočních a velikonočních svátků u různých věkových kategorií.
Klíčová slova:	Vánoce, Velikonoce, tradice, Valašsko
Anotace v angličtině:	This thesis deals with history of Christmas and Easter holidays in Wallachia and also with the origin of traditions connected to these holidays. The questionnaire survey investigates the perception of the holidays by different age groups, if Christmas and Easter traditions are held more in towns or in villages and what is the general awareness of traditions' origin. The interviews are focused on comparison of the process of Christmas and Easter holidays at different age groups.
Klíčová slova v angličtině:	Christmas, Easter, tradition, Wallachia
Rozsah práce:	103 stran
Jazyk práce:	Český jazyk